

Nužnost i sloboda u događajima
svijeta
i u ljudskom djelovanju

SD 166

Rudolf Steiner

Pet predavanja održanih u Berlinu od 25. siječnja do 8. veljače 1916.

I	Prvo predavanje, Berlin, 25. siječnja 1916.	5
	Prošlost predstavlja sliku nužnosti. Budućnost ostavlja otvorenom mogućnost slobode. Kantova tablica antinomija. Ograničenja logike kada se čovjek približava beskonačnom. Numerički primjer. Praški sat. Vanjski događaji temelje se na suptilnijoj elementarnoj kvaliteti. U duhovnom području istina se čini drugačijom nego u fizičkom. Bića djeluju u elementarnom području. U fizičkom području može se dokazati; u nadosjetilnom se može samo promatrati. Misterij na Golgoti, slobodni čin. Haeckel i ratni događaji.	
II	Drugo predavanje, Berlin, 27. siječnja 1916.	19
	Legenda o praškom satu i utjecaju ahrimanskih i luciferskih sila. U fizičkom svijetu primjenjuje se zakon uzroka i posljedice. U povijesnim događajima, pojave se moraju prosuđivati prema njihovoj intrinzičnoj vrijednosti. Negativan stav o Goetheovom 'Faustu'. Ljudski postupci su mješavina slobode i nužnosti. Priroda je nekoć bila slobodni čin bogova. Prošle misli bogova čine nam se kao nužnost. Ono što su u nama misli, kasnije će postati vanjska priroda.	
III	Treće predavanje, Berlin, 30. siječnja 1916.	33
	Na primjeru tri učitelja demonstriraju se tri stava prema životu: jedan u ahrimanskom smislu, jedan u luciferskom smislu i jedan u smislu progresivnog razvoja. U tekućim događajima moraju se poznavati tajne sile koje vode događaje. Prenatalna iskustva mogu utjecati na nečije postupke. Kod ljudi se nasljeđe i duhovna priroda spajaju. Primjer poštara i njegovog suputnika. Učenjem iz života čovjek se jača.	
IV	Četvrto predavanje, Berlin, 1. veljače 1916.	45
	Susret rimskog svijeta s germanskim plemenima služi kao osnova za daljnji povijesni razvoj. Duhovni impulsi utječu na povijesne događaje. Za Spinozu je sloboda iluzija. Čak je i neuspjeh nužan. Kazna je namijenjena jačanju svijesti. Faust poema utemeljena na razvoju. Najveća sloboda postoji kada se čini ono što je potrebno u povijesti svijeta. Praznina u svjetskim događajima za određene razvojne impulse. U volji anđela, namjere su važne. Animalno u čovjeku uzrokuje kriminal. Znanost je sada nužna. Možemo joj se slobodno posvetiti. Iz ispravnih namjera proizlazi ispravno.	
V	Peto predavanje, Berlin, 8. veljače 1916.	58
	'Ja' na fizičkoj razini postoji kao čin volje. U Srednjem vijeku ljudi su	

još uvijek doživljavali nešto od aure. U budućnosti, iskustvo svijeta postaje tuplje, volja slabija. Kroz znanost duha javlja se svijest o auri, jačanje volje. Schopenhauer. Povlačenje ne vodi volji ni odgovornosti. Dews poriče postojanje Krista. Snovi i opijenost dominiraju ljudima. Razvoj mišljenja i volje je nužan. Kroz Krist impuls otkriva se istinsko 'Ja'. Tada se pojavljuje i sjećanje na prošle živote.

Tijekom ratnih godina, Rudolf Steiner je prije svakog predavanja koje je održao unutar Antropozofskog društva u ratom pogođenim zemljama izgovorio sljedeće riječi:

Sjetimo se, dragi moji prijatelji, zaštitničkih duhova onih koje stoje vani na velikim poljima današnjih događaja:

Duhovi vaših duša, aktivni čuvari,
Vaša krila mogu donijeti
Preklinjuću ljubav naših duša
Zemaljskim ljudima u vašim njedrima,
Da, vašom ujedinjenom snagom,
Neka naša molba za pomoć obasja
Duše koje s ljubavlju traži!

I okrećemo se zaštitničkim duhovima onih koji su, kao rezultat ovih patnju, već proli kroz vrata smrti:

Duhovi vaših duša, aktivni čuvari,
Vaša krila mogu donijeti
Preklinjuću ljubav naših duša
Ljudima u sferama vama povjerenim,
Da, vašom ujedinjenom snagom,
Neka naša molba za pomoć obasja
Duše koje s ljubavlju traži!

I duh kojem se godinama pokušavamo približiti kroz našu znanost duha, duh koji je donio spasenje Zemlji i slobodu i napredak čovječanstvu kroz otajstvo Golgote, neka bude s vama i vašim teškim dužnostima!

I. PRVO PREDAVANJE

Berlin, 25. siječnja 1916.

U ovim danima, kada ponovno možemo biti zajedno, bit će mi zadatak govoriti o važnim, iako pomalo teškim, pitanjima ljudskog života i života svijeta - pitanjima čije razmatranje, naravno, ne može biti zaključeno ovim predavanjem, već, naprotiv, može biti samo pokrenuto. Tijekom ovog razmatranja postat će jasno koliko su ta pitanja beskrajno važna, posebno s obzirom na duševnu povezanost s velikim događajima koji danas toliko diraju čovječanstvo. Kad bih u dvije apstraktne riječi sažeo ono o čemu ću vam u ovom trenutku govoriti, mogao bih to sažeti u ove dvije riječi: "Nužnost svjetskih događaja i ljudskih događaja" i "Sloboda čovjeka unutar svjetskih događaja i ljudskih događaja".

U biti, gotovo da nema osobe koja nije više ili manje zaokupljena tim pitanjima, i možda gotovo da nema događaja na fizičkoj razini, koji sugeriraju zaokupljenost tim pitanjima, koliko oni koji sada prožimaju narode Europe i duše naroda Europe. Kada promatramo svjetske događaje i vlastite postupke, osjećaje, volju i misli u njima, te ih prije svega razmatramo u vezi s onim što nazivamo božanskom, mudrom vladavinom svijeta, kažemo si da ta mudra vladavina svijetom, vlada u svemu. A kada pogledamo bilo što a što se dogodilo, u što smo možda i sami bili smješteni, onda naknadno možemo postaviti pitanje: je li ono što se dogodilo, u što smo možda i sami bili smješteni, bilo toliko utemeljeno unutar cijele mudre vladavine svijetom da možemo reći da je bilo nužno, da se nije moglo dogoditi drugačije, i da mi sami nismo mogli drugačije djelovati unutar ovog događaja? Ili, ako gledamo više prema budućnosti, možemo li reći: u ovom ili onom budućem vremenu, dogodit će se ovo ili ono, u što vjerujemo da bismo možda mogli biti smješteni? Ne smijemo li pretpostaviti, s obzirom na mudru vladavinu svijetom koju pretpostavljamo, da je ono što će se dogoditi u budućnosti također nužno ili, kako se često kaže, predviđeno? Ali može li u tome postojati naša sloboda? Možemo li na neki način odlučiti intervenirati kroz ideje i vještine koje smo stekli? Može li način na koji interveniramo promijeniti ono što možda želimo spriječiti da se dogodi, na način na koji bi se moralo dogoditi ako ne bismo intervenirali?

Kad se čovjek više osvrće na prošlost, više ga impresionira ideja da je sve bilo nužno, da se nije moglo dogoditi drugačije. Kad čovjek više gleda prema budućnosti, više ga impresionira ideja da on, ljudsko biće, mora biti u mogućnosti intervenirati svojom voljom tamo gdje mu je to dano. Ukratko, čovjek će se uvijek naći u svojevrsnom sukobu između pretpostavke bezuvjetne nužnosti koja prožima sve stvari, i, s druge strane, nužnog preduvjeta slobode, bez koje zapravo ne bi mogao postojati u svojem

svjetonazoru, jer bi inače morao pretpostaviti da je poput svojevrsnog kotača utkan u veliku zupčanik egzistencije, koji je određen silama koje upravljaju tim zupčanikom na takav način da su čak i funkcije postojanja samog zupčanika unaprijed određene.

Također znate da sukob izbora jednog ili drugog prožima, da tako kažem, sva intelektualna nastojanja ljudi; da su oduvijek postojali filozofi, zvani deterministi, koji su pretpostavljali da je sve što se događa, u što smo uključeni svojim djelovanjem i svojom voljom, strogo unaprijed određeno; da su postojali indeterministi koji su pretpostavljali suprotno: da čovjek može intervenirati u tijek razvoja svojom voljom, svojim idejama. Također znate da je krajnji ekstrem determinizma fatalizam, koji se toliko strogo drži duhovne nužnosti koja upravlja svijetom da pretpostavlja da se ništa, apsolutno ništa, ne može dogoditi ni na koji drugi način osim onoga što je unaprijed određeno, i da se čovjek mora samo pasivno podvrgnuti sudbini koja je izlivena nad svijetom jer je sve unaprijed određeno.

Možda neki od vas znaju i da je Kant uspostavio tablicu antinomija u kojoj je uvijek na jednu stranu stavljao određenu tvrdnju, a na drugu njezinu suprotnost. Naprimjer, na jednu stranu tvrdnja: 'Svijet je beskonačan u prostoru', a na drugu stranu tvrdnja: 'Svijet je konačan u prostoru'. Zatim je pokazao kako se jedna može dokazati jednako dobro kao i druga, koristeći koncepte dostupne ljudima. U istom smislu, može se rigorozno dokazati: svijet je beskonačan u prostoru ili u vremenu, ili: svijet je konačan u prostoru, ograničen i zazidan, ali u vremenu ima početak.

Među tim pitanjima koja je Kant napisao u tablici antinomija je i ono kojeg smo upravo dotaknuli. Znao je, dakle, i skrenuo je pozornost ljudi na činjenicu da se može jednako rigorozno dokazati - doista rigorozno - kako se samo strogo logički može dokazati, da su svi svjetski događaji, uključujući i ljudske događaje, podvrgnuti krutoj nužnosti, kao što se jednako rigorozno može dokazati da su ljudska bića slobodna bića i da nekako određuju stvari u koje interveniraju svojom voljom. Kant je ova pitanja smatrao onima o kojima ljudska kognitivna sposobnost ne može odlučiti, koja nadilaze granice ljudskih kognitivnih sposobnosti, jer se ljudskim sredstvima može rigorozno dokazati jedna stvar, kao i njezina suprotnost.

Sada, u raspravama koje smo vodili tijekom godina, već imate, takoreći, temelje za ići do dna ove čudne zagonetke koju ovdje imamo. Jer bi se zapravo moglo reći: pitanje je li čovjek zapleten u nužnost ili je slobodan već je zagonetno. Ovo pitanje je zagonetno. Ali još je svakako zagonetnija činjenica da se oboje može rigorozno dokazati. Temelje za prevladavanje sumnje u ovom području, nećete naći ako te temelje tražite izvan onoga što nazivamo znanošću duha. Samo unutar tih temelja koje može pružiti znanost duha, može se nešto naučiti o ovoj misteriji, o ovoj zagonetki koja zapravo leži u osnovi spomenutih pitanja.

Rudolf Steiner - Nužnost i sloboda u događajima svijeta i u ljudskom djelovanju

Ovaj put ćemo prilično polako napredovati u našim razmatranjima. Prije nego što počnemo, želio bih samo reći: kako je uopće moguće da se takvo što dogodi, da čovjek može dokazati jednu stvar i njezinu suprotnost? Kada se uopće upoznamo s takvim nečim, donekle postajemo svjesni određenog ograničenja obične ljudske konceptualne sposobnosti, obične ljudske logike. Ali na ovo ograničenje ljudske logike, podsjećamo se i u mnogim drugim stvarima. Ono se uvijek pojavljuje, gdje god se čovjek svojim konceptima pokušava približiti beskonačnom.

Mogu vam to pokazati vrlo jednostavnim primjerom. Čim se osoba pokušava svojim konceptima približiti beskonačnosti, događa se nešto što se može nazvati: zbrka koncepata. Želim to objasniti vrlo jednostavnim primjerom. Samo me morate strpljivo pratiti u tijeku misli koji vam inače ne bi bio poznat. Zamislite da sam na ploču napisao brojeve 1, 2, 3, 4, 5 i tako dalje, jedan za drugim. Mogao bih, zar ne, pisati u beskonačnost: 1, 2, 3, 4, 5, 6 i tako dalje. Sada mogu napisati drugi niz brojeva: udvostručiti svaki od brojeva desno od njega, dakle:

1 2

2 4

3 6

4 8

5 10

6 12

i tako dalje

Sada mogu dalje pisati u beskonačnost. Ali složiti ćete se: svaki broj s desne strane u retku, prisutan je i u lijevom retku. Mogu podcrtati 2, 4, 6, 8 i tako dalje. Sada pogledajte lijevi red brojeva: moguć je beskonačan broj brojeva. Ti beskonačni brojevi sadrže točno brojeve s desne strane u desnom retku: 2, 4, 6 i tako dalje. Mogu podcrtavati sve više i više. Ako uzmete podcrtane brojeve u lijevom retku, ovi podcrtani brojevi su uvijek točno polovica svih brojeva. Svaki drugi je podcrtan. Ali ako ih sada napišem desno, mogu nastaviti: 2, 4, 6, 8 i tako dalje, *ad infinitum*. Imam beskonačnost s lijeve strane i beskonačnost s desne strane, i ne može se reći da imam manje brojeva s desne strane nego s lijeve. Nema sumnje da moram imati točno onoliko brojeva s desne strane koliko i s lijeve strane. Pa ipak: budući da svi brojevi s lijeve strane mogu nastati podjelom, beskonačnost s lijeve strane je samo polovica beskonačnosti s desne strane. Sasvim je jasno: ima točno onoliko brojeva s desne strane, naime beskonačno mnogo, koliko i s lijeve strane, jer za svaki broj s desne strane postoji broj s lijeve strane - a ipak broj brojeva s desne strane može biti samo polovica brojeva s lijeve strane.

Rudolf Steiner - Nužnost i sloboda u događajima svijeta i u ljudskom djelovanju

Nema sumnje da čim se prijeđe u beskonačnost, razmišljanje postaje zbunjujuće. Pitanje koje se postavlja ne može se sada riješiti, jer je jednako istina da s desne strane ima upola manje brojeva nego s lijeve, kao što je istina da s desne strane ima točno onoliko brojeva koliko i s lijeve strane. Evo vam to u najjednostavnijem obliku.

To u određenom smislu navodi ljude da sami sebi kažu o svojim konceptima: dakle, stvarno ih ne bih trebao primjenjivati na beskonačnost, na ono što se proteže izvan osjetilnog svijeta - a beskonačnost se proteže izvan osjetilnog svijeta - ne bih ih trebao primjenjivati na beskonačnost. Vjerujte mi, ne samo na beskonačnu beskonačnost, već ih ne možete primijeniti ni na ograničenu beskonačnost, jer ista zbrka nastaje u ograničenoj beskonačnosti.

Zamislite da crtate trokut, kvadrat, peterokut, šesterokut i tako dalje. Dok dođete do stokuta, već ćete biti vrlo blizu kruga. Nećete moći jasno razlikovati male linije jednu od druge, pogotovo ako se previše udaljite. Stoga možete reći: krug je poligon s beskonačno mnogo stranica. Ako imate mali krug, on sadrži beskonačno mnogo stranica; ako imate krug dvostruko veći, on također sadrži beskonačno mnogo stranica - a opet točno dvostruko više! Dakle, ne morate ići u beskonačnu beskonačnost, ali ako uzmete mali krug koji ima beskonačno mnogo stranica, i krug dvostruko veći koji ima beskonačno mnogo stranica, već možete naići na nešto u ograničenoj beskonačnosti što potpuno zbunjuje vaše koncepte. Ovo što sam upravo rekao, izuzetno je važno. Jer ljudi čak ni ne shvaćaju da imaju samo određeno polje, naime polje fizičke ravni, za koncepte koji su primjenjivi, i da to tako mora biti iz određenog razloga.

Vidite, na mjestu gdje se s nama sada postupa prilično oštro - što je slučaj na mnogim mjestima, među mnogim ljudima - jedan je pastor održao govor protiv naše znanosti duha, koji je zaključio, jer je vjerovao da bi mogla biti posebno učinkovita, izrekom Matije Klaudija. Ova izreka Matije Klaudija otprilike implicira da su ljudska bića zapravo jadni grešnici i da uopće ne mogu puno znati, te da bi trebali biti zadovoljni onim što znaju, a ne tražiti ono što ne mogu znati. Čovjek je odabrao ovaj stih iz pjesme Matije Klaudija jer je mislio da nas može optužiti da želimo nadići svijet osjetila, a već je Matija Klaudije rekao da je čovjek tašti grešnik koji ne može nadići ovaj svijet osjetila.

Da, 'slučajno', kako kažu, jedan naš prijatelj je potražio ovu pjesmu kod Matije Klaudija i pročitao prethodni stih. Neposredno prethodni stih kaže da čovjek može izaći na polje, i, ipak je Mjesec uvijek pun, osim ako nije pun i vidi se samo njegov dio, ali drugi dio je još uvijek tu, i stoga postoje mnoge stvari u svijetu za koje, ako ih čovjek samo pogleda u pravom trenutku, može znati da su tu. A budući da je Matija Klaudije htio istaknuti da se čovjek ne treba ograničavati na ono što je odmah vidljivo osjetilima, i da je

Rudolf Steiner - Nužnost i sloboda u događajima svijeta i u ljudskom djelovanju

jadni grešnik koji dopušta da ga zavara ono što je odmah vidljivo osjetilima, ono što je dobri čovjek citirao od Matije Klaudija, vratilo se njemu.

Svijet osjetila - samo ako nismo baš poput ovog pastora - ponekad nas podsjeća, da kad god negdje usmjerimo pogled, da ga moramo usmjeriti i na drugu stranu, i jednu stranu korigirati drugom. Međutim, što se tiče onoga što leži izvan osjetilnog svijeta, nema neposredne korekcije od strane osjetilnog svijeta. Ne može se odmah ukazati na drugi stih, i stoga proizlazi da čovjek tada filozofira bez razmišljanja, i, naravno, također mora biti uvjeren da je to istina, jer se to može dokazati strogo logički. Ali i suprotno se može dokazati strogo logički. Danas si možemo postaviti pitanje, a sva razmatranja koja sada predstavljamo, tada će preciznije odgovoriti na to pitanje: zašto, kada idemo izvan osjetilnog svijeta, naše razmišljanje postaje toliko zbrkano? Kako uopće dolazi do toga da možemo dokazati jednu stvar i njezinu suprotnost? Otkrit ćemo kako je to povezano s činjenicom da je ljudski život postavljen kao u sredini, kao u ravnotežnom položaju između dvije suprotstavljene sile, između ahrimanske i luciferske sile.

Svakako, netko može razmišljati o slobodi i nužnosti, i može vjerovati da ima uvjerljiv dokaz: postoji samo jedna nužnost na svijetu. Ali uvjerljivu prirodu tog dokaza donio je Ahriman. S jedne strane, ako netko dokaže jednu stvar, uvijek ga zavodi Ahriman; a ako netko dokaže drugu, uvijek ga zavodi Lucifer. Čovjek je uvijek izložen tim dvjema silama, i ako ne uzme u obzir da se nalazi između te dvije sile, nikada neće razumjeti odakle dolaze takve dihotomije u ljudskoj prirodi, poput one koju smo vidjeli.

Sada se, međutim, čak i osjećaj da su, osim ravnoteže, njihaji njihala udesno i ulijevo, ahrimanski i luciferski njihaji, prisutni u cijelom svijetu, izgubio u 19. stoljeću. Taj je osjećaj potpuno izumro. Danas se netko tko govori o Ahrimanu i Luciferu, smatra manje razumnom osobom, zar ne? Stvari su zapravo postale toliko loše tek sredinom 19. stoljeća, jer je vrlo inteligentan filozof, Thrandorff, napisao vrlo lijep traktat ovdje u Berlinu sredinom 19. stoljeća, u kojem je pokušao opovrgnuti izjave jednog svećenika. Svećenik je ovdje proširio vijest - nadam se da o tome možemo govoriti u našim krugovima - da nema vruga i da je zapravo strašno praznovjerje govoriti o vragu. Govorimo o Ahrimanu. Filozof Thrandorff progovorio je protiv svećenika u vrlo zanimljivom traktatu: 'Vrag - ne dogmatska fantazija'. Čak i sredinom pedesetih još je uvijek pokušavao, da tako kažem, dokazati postojanje Ahrimana u strogo filozofskim terminima.

Nadam se da ću tijekom javnih predavanja koja ću ovdje održati u bliskoj budućnosti moći govoriti o toj izbljedjeloj noti u duhovnom životu, o teozofskom elementu koji je potpuno nestao sredinom 19. stoljeća. O tim se stvarima govorilo još do sredine 19. stoljeća, iako pod drugim imenom. Sam osjećaj za to je izgubljen, ali taj je osjećaj bio u biti prisutan na suptilan način do 14. i 15. stoljeća, dok se prirodno nije na neko vrijeme morao

povući u pozadinu. Znamo, naravno, da znanost duha, kao što sam često naglašavao, ne poriče veliku vrijednost i značaj znanstvenog uzleta. Ali činjenica da je do ovog znanstvenog uzleta moglo doći, bila je uvjetovana činjenicom da je osjećaj, osjećaj za ovu antitezu, koja se nalazi samo u duhovnom području, Ahrimana i Lucifera, bio izgubljen. Sada se oni moraju ponovno pojaviti iznad praga ljudske svijesti. Suptilni osjećaj postojao je do 15. stoljeća.

Želio bih vam na primjeru pokazati kako su se stvari razvijale u vezi s Ahrimanom i Luciferom, kada je već postojao samo osjećaj da su to dvije sile na djelu. Želio bih to ilustrirati primjerom:

U Pragu, u staroj gradskoj vijećnici, nalazi se vrlo neobičan sat koji je nastao u 15. stoljeću. Ovaj sat je zaista čudo. Na prvi pogled izgleda kao neka vrsta sunčanog sata, ali je tako zamršeno konstruiran da se slijed sati pokazuje na dva načina: stari češki način i noviji način. Slijed sati na stari češki način išao je od 1, odnosno 0, do 24, a drugi, kasniji način samo do 12. Pri zalasku Sunca, kazaljka u sjeni - postojala je sjena - uvijek je pokazivala na 1. I sat je bio postavljen tako da je kazaljka uvijek pokazivala na 1 pri zalasku Sunca. Dakle, unatoč svoj raznolikosti zalazaka Sunca, kazaljka je uvijek pokazivala na 1.

Ovaj sat je također pokazivao kada se dogodila pomrčina Sunca ili Mjeseca. Također je pokazivao kretanje raznih planeta kroz nebeske znakove; imao je na sebi planetarni krug. Čak je pokazivao - to je zaista čudesno konstruiran sat - pomične blagdane. Dakle, pokazivao je kada je Uskrs bio u određenoj godini. Bio je to i kalendar. Moglo se vidjeti napredovanje od siječnja do prosinca. Bilo je uključeno kretanje Uskrsa. Posebna kazaljka pokazivala je kada je Uskrs pao, iako je to pomični blagdan, poput Duhova.

Sat je tako konstruiran na tako izvanredan način u 15. stoljeću. Priča o tome kako je konstruiran je istražena. No, uz ovu istraženu povijest, koja je dokumentirana i o kojoj možete pročitati - postoje mnogi opisi - postoji legenda koja pokušava objasniti neobičnost ovog sata, prvo, da je to tako divna konstrukcija, a drugo, objasniti drugu stvar, naime da je ovaj sat, nakon što ga je konstruirao domišljati čovjek koji je to mogao napraviti, uvijek bio navijen dok je živio. Nakon njegove smrti, nitko ga nije mogao naviti, i posvuda su tražili ljude koji bi ga mogli popraviti kako bi radio. U pravilu, nisu ništa postigli osim što su ga uništili. Onda bi se, s vremena na vrijeme, pojavio netko tko bi rekao da ga može popraviti. Popravili bi ga, ali sat se stalno kvario.

Sve su te činjenice kulminirale u svojevrsnoj narodnoj priči, a priča ide ovako: jednom je čovjeku, posebnim darom s neba, dana sposobnost da jednom napravi ovaj sat. Samo je on mogao znati kako se brinuti za ovaj sat. Legenda je pridavala veliku važnost činjenici da je jednostavan čovjek primio

ovaj dar posebnom milošću, odnosno genijem kojeg je dobio iz duhovnog svijeta. Ali onda je vladar želio ovaj sat samo za Prag i želio je onemogućiti bilo kojem drugom gradu da ima ovaj sat. Stoga je oslijepio briljantnog urara koji ga je stvorio; iskopali su mu oči. Tada se čovjek povukao. Tek prije smrti zamolio je za milost da ovaj sat vrati u ispravno stanje, samo na trenutak, i iskoristio je taj trenutak - kako nam legenda kaže - da brzim pokretom ruke poremeti sat, tako da ga nitko ne bi mogao vratiti.

Ova legenda na prvi pogled izgleda prilično nepretenciozno. Ali u ovoj legendi, onako kako je konstruirana, postoji oštar osjećaj prisutnosti Ahrimana i Lucifera, i ravnoteže između njih dvoje. Samo promislite koliko je suptilno konstruirana ova legenda. Ista suptilna konstrukcija mogla bi se pronaći u bezbroj takvih narodnih priča. Zapravo je konstruirana s oštrim osjećajem za Lucifera i Ahrimana. Prije svega, zar ne, postoji ravnoteža: dotičnoj osobi je dana sposobnost da stvori takvo nešto izvanredno kroz čin milosti iz duhovnog svijeta. U tome nema ništa od egoizma. Jer, zar nije istina, egoizam bi mogao nadvladati bilo koga. To je dar milosti. On ga zaista nije stvorio iz vlastitog egoizma. Ali tu ne može biti ni nagađanja, jer se izričito navodi da je bio jednostavan čovjek. Ovim opisom - to da je netko skrenuo pozornost na čin milosti, dakle ništa od egoizma, a on je jednostavan čovjek, dakle ništa od špekulacija - htjelo se ukazati na to da u čovjeku, u čovjekovoj duši, nije bilo ništa od Ahrimana i Lucifera, već da je bio potpuno pod utjecajem dobrih, progresivnih božanskih sila.

Lucifer je živio unutar vladara. Iz sebičnosti je želio sat samo za svoj grad, pa je oslijepio čovjeka. Na jednu stranu je postavljen Lucifer. Ali budući da je tamo Lucifer, on se stalno povezuje sa svojim bratom Ahrimanom. A budući da je čovjek oslijepljen, drugi dobiva sposobnost destruktivne intervencije izvana, kroz lukav manevar. To je Ahrimanovo djelo.

Ovdje se, dakle, dobra sila postavlja između Lucifera i Ahrimana. Ova suptilna konstrukcija može se naći u mnogim narodnim pričama, čak i u najjednostavnijim narodnim pričama. Ali osjećaj da Ahriman i Lucifer interveniraju u cjelokupnom životu, vjerojatno se izgubio u vremenu kada je sve očitija postajala sve veća svijest o temeljnim silama materijalnog svijeta. Porast znanstvenih istraživanja, uvjetovao je činjenicu da je čak i taj osjećaj duhovnog uvida u svijet, nestao.

Vidjet ćemo kako Ahriman i Lucifer interveniraju u ono što čovjek naziva spoznajom, ono što čovjek općenito naziva svojim odnosom prema svijetu, tako da nastaje upravo ona zbrka o kojoj smo govorili. Ta zbrka postaje posebno jasna kod pitanja koje smo postavili. Razmotrimo jednostavan hipotetski primjer. Ovaj primjer jednako dobro sam mogao uzeti iz velikih svjetskih događaja kao i iz svakodnevnih pojava. Uzet ću vrlo jednostavan primjer, ali mogao bih ga jednako lako uzeti i iz velikih svjetskih događaja. Pretpostavimo da se troje ili četvero ljudi spremaju za polazak. Žele krenuti

na neku vrstu putovanja kroz, recimo, planinski klanac. Dok se voze kroz taj klanac, iznad njih ih nadvisuje stijena. Ljudi se spremaju za polazak, želeći krenuti u određeno vrijeme. Ali kočijaš je upravo naručio kriglu piva, malu kriglu, i on stiže malo kasno. Kasni pet minuta s polaskom. Zatim kreće s grupom ljudi, vozi se kroz planinski lanac. Baš kad stignu do stijene koja ih nadvisuje, stijena sklizne, udari u kočiju i zdrobi cijelu grupu. Oni leže. Možda - samo grupa leži; kočijaš ostaje stajati.

Tu imamo takav slučaj. Možete postaviti pitanje: je li kočijaš kriv, ili postoji apsolutna nužda? Je li bilo apsolutno nužno da su ti ljudi pogođeni tom nesrećom u tom trenutku? I je li kočijašev nemar samo bio isprepleten s tom nuždom? Ili bi se mogli prepustiti ideji: da je samo kočijaš bio uredan, prirodno ne bi doživjeli nesreću, jer bi se davno provezli kroz mjesto gdje je stijena kliznula.

Tamo, usred svakodnevnog života, imate ovo pitanje slobode i nužde, koje je usko povezano s 'krivnjom' ili 'nevinošću'. Naravno, ako je sve podvrgnuto apsolutnoj nuždi, onda u slučaju ovog kočijaša ne može biti govora o krivnji u višem smislu; jednostavno je bilo nužno da ti ljudi poginu.

Ovim pitanjem suočeni smo na svakom koraku u životu. Kao što je spomenuto, to je jedno od najtežih pitanja, ono u koje se Ahriman i Lucifer najlakše miješaju kada ga pokušavamo riješiti. Ahriman je prvi koji se miješa kada pokušavamo riješiti ovo pitanje. To će nam postati jasno tijekom naših razmatranja.

Sada, međutim, moramo krenuti potpuno drugačijim putem, od onog koji bi netko možda mogao pretpostaviti ako bi željeli doći blizu rješenja upravo ovog pitanja. Vidite, kada ljudi krenu rješavati takvo pitanje, kada u početku pomisle: pa da, mogu pratiti događaj, stijena se urušila, to se dogodilo - kada slijede takvo što i postave si pitanje: je li to temeljeno na nuždi ili slobodi? je li moglo biti drugačije? - tada u prvom redu gledaju samo na vanjske događaje. Vide događaje onako kako se odvijaju na fizičkoj razini. Sad, čovjek to čini iz istog impulsa iz kojeg, kada se suoči s ljudskim bićem, naprimjer, ako je samo materijalistički nastrojen, zaustavlja se na fizičkom tijelu. Nije li istina da će čovjek koji ne zna ništa o znanosti duha, stati na fizičkom tijelu. Kaže: ono što se vidi i osjeća kod osobe jednostavno je tu. Ne prelazi iz fizičkog tijela na takozvano etersko tijelo. A ako je pravi, tvrdoglavi materijalist, smije se i podsmjehuje kada se kaže da se gusto fizičko tijelo temelji na suptilnijem eterskom tijelu. Ipak, znate koliko je utemeljen ovaj stav, da se, uz ostale članove ljudske prirode, i fizičko tijelo temelji na ovom eterskom tijelu, i tijekom godina smo se navikli znati da ne smijemo govoriti samo o čovjekovom fizičkom tijelu, već da moramo govoriti i o čovjekovom eterskom tijelu i tako dalje.

Možda neki od vas još nisu postavili pitanje: kako je onda s ostalim svijetom, onim koji živi izvan čovjeka, svijetom u kojem se odvijaju obični svjetski procesi? O tome smo također mnogo govorili. Govorili smo o činjenici, da kada čovjek u početku gleda vanjske procese fizičke ravnine kroz svoja fizička osjetila, nema pojma da gdje god pogleda imamo i elementarna bića, da tako kažem, da gdje god pogledamo, stvari su upravo onakve kakve su sa samim čovjekom. U čovjeku imamo etersko tijelo, koje smo u prošlosti često nazivali elementarnim tijelom. U prirodi vani, općenito u vanjskim fizičkim događajima, imamo slijed fizičkih događaja, i onda svijet elementarne egzistencije. Sve teče potpuno paralelno: čovjek - fizičko tijelo, etersko tijelo; fizički procesi, i svugdje se događaji unutar elementarnog svijeta ulijevaju u fizičke procese. Kao što je vrlo jednostrano kada za ljude kažemo da imaju samo fizičko tijelo - morali bismo reći da imaju i svoje etersko tijelo - možemo pretpostaviti da je isto i s vanjskim procesima: ono što ovdje u početku percipiramo našim fizičkim osjetilima i našim fizičkim razumom je jedna stvar. Ali to se temelji na nečemu što je analogno čovjekovom eterskom tijelu. U osnovi svakog vanjskog fizičkog događaja, doista je nešto što je viši, suptilniji proces.

Postoje ljudi koji imaju određenu osjetljivost za takve stvari. Ta osjetljivost vam se može pojaviti na dva načina. Možda ste djelomično sljedeće uočili u sebi ili kod drugih: čovjek je prošao kroz nešto. Ali nakon toga, dođe k vama, ili ste možda vi sami taj čovjek i kažete si: da, ali imam osjećaj da se tijekom vremena, dok mi se ovo ili ono događalo izvana, meni dogodilo nešto sasvim drugo; nešto drugo se dogodilo mom suptilnijem meni. - Mislim, vidite: dublje prirode mogu imati takav osjećaj da događaji koji se čak ni ne događaju na fizičkoj razini, ipak mogu biti važni za nastavak njihova života. To nešto što im se dogodilo je jedna stvar. Drugi ljudi idu još dalje: takve im se stvari simbolično pojavljuju u snovima. Netko sanja da doživljava ovo ili ono. Naprimjer, netko sanja da ga je udarila stijena, recimo. Probudi se. Može si reći: ovo je simboličan, figurativa san; nešto se dogodilo mojoj duši. - Često se u životu može pronaći da se u duši dogodilo nešto što je mnogo više od onoga što se upravo dogodilo u vanjskom svijetu s dotičnom osobom na fizičkoj razini. Osoba je možda napredovala korak dalje, bilo u znanju, u poboljšanju svoje volje, u profinjenosti svojih osjećaja, i tako dalje.

Na nedavno održanim predavanjima ovdje, istaknuo sam da čovjek s onim što zna svojim 'Ja' zapravo zna samo dio onoga što mu se događa, i da je tamo dolje, astralno tijelo daleko, daleko upućenije. Sjećate se kako sam to istaknuo. Međutim, astralno tijelo zna mnogo toga što nam se događa u nadosjetilnom području, što se ne događa u osjetilnom području. Sada smo iz druge perspektive dovedeni do činjenice da nam se u nadosjetilnom području stalno nešto događa. Kao što je istina da kada pomaknem ruku, fizički pokret je samo dio cijelog procesa, a ispod njega leži eterski proces, proces mog eterskog tijela, tako je i svaki fizički proces vani prožet finijim,

elementarnim procesom, nečim što teče paralelno s njim i što se odvija u nadosjetilnom području. Nisu samo bića prožeta nečim nadosjetilnim, već je cijela egzistencija prožeta nečim nadosjetilnim.

Sada se sjetite još nečega što sam više puta istaknuo, a što se ponekad čak čini paradoksalnim. Istaknuo sam kako u duhovnom području često postoji suprotno od onoga što postoji ovdje u fizičkom području - ne uvijek, ali često - tako da dok nešto ovdje vrijedi za fizičko, istina za duhovno područje može izgledati sasvim drugačije. Kažem: ne uvijek. Ali tijekom godina sam nabrojio mnoge slučajeve u kojima si čovjek mora reći: u duhovnom području pojavljuje se upravo suprotno od onoga što bi se pretpostavilo ovdje u fizičkom području.

Što se tiče nadosjetilnih događaja koji se odvijaju paralelno sa osjetilnim događajima, to je ponekad - zapravo, vrlo često - također slučaj. A sada se moramo pitati: kada vidimo grupu kako kreće, ulazi u kočiju, odlazi, stijena se ruši, padajući na grupu - to je fizički događaj. Paralelno s ovim fizičkim događajem, unutar njega, baš kao što je naše etersko tijelo u nama, postoji nadosjetilni događaj. Također se mora prepoznati da to može biti upravo suprotno od onoga što se događa ovdje u fizičkom području. I vrlo često je upravo suprotno.

Istovremeno, to je izvor mnogih pogrešaka ako se ne pazi. Zamislite, naprimjer, sljedeće što se može dogoditi. Ako netko ima atavističku vidovitost i ima neku vrstu *drugog pogleda*, može mu se dogoditi sljedeće: pretpostavimo da je grupa krenula, ali u zadnji čas netko u grupi odluči ostat. I to je, recimo, upravo osoba s *drugim pogledom*. One ne ide s grupom. Povlači se. Nakon nekog vremena ima viziju. U toj viziji, sada može zamisliti neki događaj. Naravno, lako može zamisliti da je na dotične ljude pala stijena, ali može i zamisliti - to može ovisiti o njegovom raspoloženju - naprimjer, da se grupi dogodio neka posebno sretna stvar. Mogla bi se pojaviti slika posebno sretnog događaja za tu grupu. I dotična osoba kasnije bi mogla čuti da je grupa zdrobljena na način koji sam pretpostavio. To bi se dogodilo ako dotični mjesečar nije vidio točno ono što se događa na fizičkoj ravnini, što je također mogao biti slučaj, već ako je vidio ono što se događa na astralnoj razini kao paralelni događaj: da su možda ti ljudi, u trenutku kada su napustili fizičku razinu, bili pozvani na nešto posebno u duhovnom svijetu i da ih je taj poseban događaj ispunio i posebnim novim životom za duhovni svijet. Ukratko, dotična osoba mogla je percipirati događaj u nadosjetilnim svjetovima, koji su se odvijali upravo u suprotnom smjeru, i upravo ta suprotnost bi mogla biti prisutna. Doista bi moglo biti, da se ovdje na fizičkoj razini događa nesreća, a da ta nesreća u nadosjetilnom svijetu odgovara velikom blagoslovu za dotične ljude.

Sada bi netko - a ima takvih ljudi - tko se smatra mudrijim od mudre vladavine svijetom, mogao reći: kad bih vladao svijetom, ne bih pozivao duše

Rudolf Steiner - Nužnost i sloboda u događajima svijeta i u ljudskom djelovanju

na sreću u duhovnom svijetu, a zatim ih ovdje na fizičkoj razini častio nesrećom. Ja bih to učinio bolje! - Pa, takvim se ljudima uvijek može reći: može se razumjeti da se ovdje na fizičkoj razini može i Ahriman zbuniti. Ali kozmička mudrost ipak zna bolje. Ovdje bi mogao biti sljedeći slučaj: da je za zadatak koji se sada postavlja pred duše u duhovnom svijetu ovo iskustvo ovdje na fizičkoj razini nužno; da se one uvijek, takoreći, osvrću na svoj zemaljski život na ovaj fizički događaj kako bi iz te perspektive stekle odgovarajuću snagu. To jest, ova dva događaja, fizički događaj i duhovni događaj, nužno mogu spadati zajedno, za duše koje su ih doživjele.

Dakle, hipotetski bismo mogli navesti svakakve primjere, pokazujući kako se nešto događa ovdje na fizičkoj razini, i kako je etersko tijelo, takoreći, prisutno za taj događaj, elementarni, nadosjetilni događaj koji mu pripada. Ne treba se držati samo općenite tvrdnje panteista, koji kažu da se fizički svijet temelji na duhovnom svijetu, već moramo ući u konkretno. Također nam mora biti jasno u vezi sa svakim pojedinačnim fizičkim događajem: on se temelji na duhovnom događaju, istinski duhovnom događaju, i tek fizički i duhovni događaj zajedno čine cjelinu.

Ali ako netko prati događaje na fizičkoj razini, onda se može reći: čovjek dolazi do toga da te događaje na fizičkoj razini utka u svoje misli. A onda, ako netko prati događaje na fizičkoj razini, on stvarno dolazi do toga da za svaku posljedicu pronađe uzrok. Nema drugog načina. Uvijek pronađete uzrok za svaku posljedicu. Kad se nešto dogodilo, uvijek ćete pronaći uzrok. Ali to znači da pronađete nužnost. Koristeći jednostavan primjer koji sam odabrao, mogli biste si reći: pa, ova je grupa bila zajedno. Doista su odlučili krenuti u određeno vrijeme. Ali ako sada pratim zašto je kočijaš odugovlačio, slijedit ću različite uzročne puteve. Prvo ću možda pogledati samog kočijaša, kako je odgojen, kako je postao lijen. Zatim ću ispitati različite okolnosti koje su uzrokovale da prekasno dobije kriglu. Svugdje ću moći pronaći jednostavan lanac uzroka. Uspio sam pokazati kako jedna stvar utječe na drugu, na takav način da se situacija nije mogla drugačije razviti. Postupno ću doći i do potpunog uklanjanja slobodne volje kočijaša, jer ako imate uzrok za svaku posljedicu, onda će biti uključeno i sve što dotična osoba čini. Nije li istina da je kočijaš htio još jednu kriglu, jer možda u mladosti nije dovoljno puta dobio šamar? Da je bilo više šamara, što nije bila njegova krivnja, ne bi se tako dogodilo. Dakle, vezu između uzroka i posljedice možete pronaći svugdje.

To je povezano s činjenicom, da se s konceptima može početi raditi bilo što tek na fizičkoj razini. Samo razmislite o ovome: ako želite nešto razumjeti, jedna misao mora moći proizaći iz druge; to jest, ovisni ste o tome da jedan element možete razviti iz drugog. U prirodi je konceptata da jedan element proizlazi iz drugog. Mora biti tako.

Ali ono što se može kombinirati kao zamislivo, konceptualno i nužno, i sažeti na fizičkoj razini, mijenja se čim se čovjek uzdigne u sljedeći nadosjetilni svijet. Tamo se ne radi o uzrocima i posljedicama, već o entitetima. Entiteti interveniraju. U svakom trenutku, intervenira drugačiji duhovni entitet, ili se povlači. Tu se uopće ne radi o onome što se može pratiti kroz koncepte u uobičajenom smislu. Kad biste kroz koncepte htjeli pratiti što se događa u duhovnom svijetu, moglo bi se dogoditi sljedeće. Mogli biste promisliti: dakle, evo me. Svakako sam već došao do točke u kojoj mogu vidjeti da se događa nešto duhovno. Sad se približava neko biće poput gnoma, sad se približava neko biće poput silfe, sad se približava neko drugo biće. Sad imam cijeli zbroj entiteta. Sad se trudim shvatiti učinke koji mogu nastati. - Naravno, na fizičkoj razini to je ponekad lako: ako netko udari biljarsku kuglu na neki način, zna kako će druga krenuti; može to izračunati. Ali na duhovnoj razini može se dogoditi sljedeće: ako ste vidjeli ta svoja bića i sada znate: ah, ovo je biće gnoma, sprema se, učinit će ovo, surađuje s drugim, tada se ovo mora dogoditi. - Sada ste to shvatili. U sljedećem trenutku, biće iskoči naprijed i promjeni cjelinu, ili biće koje ste uključili u svoje proračune odlazi, nestaje, više ne sudjeluje. Tamo se sve temelji na biću. Jednostavno ne možete sve utkati u svoje koncepte kao na fizičkoj razini. To je sasvim nemoguće. Tamo ne možete objasniti jednu stvar iz druge, iz koncepta. Potpuno drugačija vrsta interakcije događa se u ovom duhovnom svijetu, u ovom slijedu ili tijeku duhovnih događaja koji teče paralelno s fizičkim događajima.

Moramo biti svjesni da se naš svijet temelji na svijetu, za koji ne samo da moramo pretpostaviti da je duhovni svijet u usporedbi s našim svijetom, već za koji moramo pretpostaviti da postoji potpuno drugačija vrsta veze: da s načinom na koji smo navikli u našem svijetu konceptata, s kojim objašnjavamo i dokazujemo, ne možemo uopće ništa učiniti u duhovnom svijetu, u jedinstvenoj konkretnosti ovog duhovnog svijeta.

Dakle, vidimo kako se dva svijeta međusobno prožimaju: jedan svijet, koji se može ispredati u konceptima, i drugi svijet, koji se ne može ispredati u konceptima, već se može samo pogledati. Ovo što naznačujem ide jako daleko. Ali ljudi nisu svjesni koliko daleko to ide. Samo razmislite na trenutak: ako netko vjeruje da može dokazati sve, i da je samo ono što se može dokazati valjano, može završiti u sljedećoj situaciji. Može reći: pa, sve se mora dokazati, a ono što nije dokazano nije valjano. Dakle, tijekom povijesti svijeta sve se mora dokazati. Dakle, samo moram temeljito vježbati svoje mišljenje i onda ću moći dokazati, naprimjer, je li postojao misterij na Golgoti ili ne! I ljudima je danas nevjerojatno lako reći: ako se ne može dokazati da je postojao misterij na Golgoti, onda je to besmislica, onda misterij na Golgoti nije postojao.

Ali što ljudi misle o dokazima? Misle da počinjete od određenog koncepta i kontinuirano prelazite na druge koncepte, i ako je to moguće, onda ste to

dokazali. Ali nijedan drugi svijet ne slijedi ovaj dokaz osim fizičkog svijeta. Nijedan drugi svijet uopće ne slijedi ovu liniju mišljenja. Jer ako bi se moglo dokazati, dokazati s nužnošću, da se misterij na Golgoti morao dogoditi, ako bi to moglo proizaći iz naših koncepata, onda to ne bi bio slobodan čin! Tada bi Krist morao doći na Zemlju iz kozmosa, jer mu ljudski koncepti jednostavno to dokazuju, time to naređujući. Ali misterij na Golgoti mora biti slobodan čin, to jest, mora upravo biti čin koji se ne može dokazati. Ovo je važno razumjeti.

U konačnici, isto je kada ljudi žele dokazati da je Bog nekoć stvorio svijet ili da ga nije stvorio. To također upleću u svoje koncepte. Ali 'stvaranje svijeta' mora najmanje biti slobodan čin božanskog bića! Iz čega slijedi da se to ne može dokazati nužnošću slijeda koncepata; da se to mora vidjeti ako se do toga želi doći.

Dakle, nešto vrlo značajno govori činjenica da u sljedećem svijetu, koji prožima naš kao nadosjetilni, ne prevladava red u koji možemo prodrijeti konceptima i njihovom snagom dokazivanja, već se zahvaća vizijom u kojoj nad događajima prevladava sasvim drugačiji red.

Danas bih htio reći samo nekoliko riječi. Za Božić sam skrenuo pozornost na to kako, posebno u naše vrijeme, nastaju takva proturječja koja zbunjuju ljudsko mišljenje. Samo uzmite u obzir da je upravo objavljena knjiga Ernsta Haeckela, velikog prirodoslovca: 'Vječne misli'. Već sam skrenuo pozornost na to. Te 'Vječne misli' sadrže upravo suprotno od onoga, do čega mnogi ljudi sada dolaze iz suosjećanja sa svjetskim događajima. Samo uzmite u obzir da danas postoji mnogo ljudi - o toj ćemo činjenici morati govoriti kasnije, posebno u našem trenutnom kontekstu; danas sam samo htio dati uvod - da postoji mnogo ljudi koji su, upravo zbog ove svjetske činjenice, koja sada na naše duše utječe na tako strašan, porazan način, ponovno došli do produbljivanja svog duševnog religioznog osjećaja, jer mnogi ljudi sebi kažu: kad naš svijet ne bi bio utemeljen na nadosjetilnom poretku, kako bismo mogli objasniti što se sada događa? Mnogi su ponovno došli do religioznog osjećaja. Ne moram ponavljati ovaj slijed misli; toliko je očit i primjetan je kod toliko ljudi danas.

Haeckel dolazi do drugačijeg slijeda misli. To izražava u svojoj nedavno objavljenoj knjižici: Ljudi vjeruju u besmrtnost duše. Aktualni događaji jasno pokazuju da je takvo vjerovanje u besmrtnost duše nemoguće, jer svakodnevno vidimo tisuće ljudi kako propadaju pukom slučajnošću. Kako ijedna racionalna osoba još uvijek može vjerovati da se, suočena s takvim događajima, može govoriti o besmrtnosti duše? Kako ovdje može biti na djelu viši poredak? Za Haeckela je, dakle, ono što se sada događa na tako šokantan način, dokaz njegove dogme da se ne može govoriti o besmrtnosti duše. Ovdje opet imate antinomije: veliki dio čovječanstva postaje duboko

religiozan, ali suočeni s istim događajem, Haeckel postaje izrazito površan u svojim religijskim uvjerenjima.

Sve su to stvari povezane s činjenicom da ljudi danas ne mogu postići jasnoću o vezi između, svijeta predstavljenog njihovim osjetilima i njihovom razumu, vezanom za mozak, i svijeta koji leži u osnovi njega kao nadosjetilnog svijeta; da čim se približe tim stvarima, njihovo mišljenje postaje zbunjeno. Ovo naše vrijeme, unatoč svim razočaranjima koja nudi, ipak će, u određenom smislu, donijeti produbljivanje duše, odvratanje od materijalizma. Ali bit će nužno da iz čistog napora duše, koja se posvećuje nepristranom istraživanju svijeta, da iz te kontemplacije proizađe spoznaja o nadopuni osjetilnih događaja nadosjetilnim događajima, i da barem mala skupina ljudi bude u stanju pretpostaviti da je sva patnja, sva bol koju trenutno doživljavaju na fizičkoj razini, samo jedan aspekt, nadosjetilni aspekt u sveukupnom napredovanju čovječanstva.

Na ovaj nadosjetilni aspekt već smo ukazali iz različitih perspektiva. Ali stalno iznova suočavat ćemo se s činjenicom, da kada europsko krvlju oplođeno tlo ponovno bude u miru, mora postojati skupina ljudi sposobnih čuti, duhovno čuti, duhovno pojmiti ono što će tada iz duhovnih svjetova biti rečeno čovječanstvu, koje će ponovno iskusiti mir. Jer ono što sada često i iznova moramo upisivati u svoje duše bit će istina, duboka istina i pokazat će se kao istina.

Iz hrabrosti boraca,
Iz krvi ubijanja,
Iz tuge napuštenih,
Iz požrtvovnih djela ljudi
Narasti će duhovni plod -
Duše duha svjesne, usmjerite
Svoj um u duhovnu oblast.

II. DRUGO PREDAVANJE

Berlin, 27. siječnja 1916.

Prekjučer sam pokušao ukazati na značajnu zagonetku, kozmički misterij nužnosti i slobode, i u kozmičkim događajima i u ljudskom djelovanju. Prije svega, pokušao sam - i današnje promišljanje morat će slijediti isti put - skrenuti pozornost na puni značaj i teškoću ove kozmičke zagonetke i zagonetke čovječanstva. Pokušao sam upotrijebiti hipotetski primjer kako bih ilustrirao kako se s ovim pitanjem možemo suočiti u kozmičkim događajima. Rekao sam: pretpostavimo da grupa ljudi kreće na putovanje kroz planinski klanac, usred kojeg se nalazi litica, a vrijeme je bilo točno određeno. Međutim, kočijaš, zbog nemara, kreće pet minuta kasnije. Kao rezultat toga, grupa stiže na mjesto ispod litice u trenutku kada se litica urušava. Mora se reći, prema vanjskom sudu - izričito kažem: prema vanjskom sudu - da je cijela skupina putnika zatrpana zbog nemara kočijaša, to jest, zbog događaja koji se dogodio, kao krivnja jedne osobe.

Prošli put sam htio istaknuti, u prvom redu, da takvoj zagonetki ne bismo trebali pristupiti prebrzo s našim uobičajenim razmišljanjem, vjerujući da je možemo riješiti. Istaknuo sam kako se ovo ljudsko mišljenje, koje u prvom redu koristimo samo za fizički razinu, također naviklo razmatrati samo potrebe fizičke razine, i kako to ljudsko mišljenje postaje zbunjeno kada se odvede malo izvan fizičke razine. Danas bih želio istaknuti, prije svega, ozbiljnost cijele zagonetke. Jer tek na sljedećem razmatranju, koje će se ovdje održati u nedjelju, moći ćemo pristupiti nekoj vrsti rješenja cijelog ovog problema, kada ga sagledamo u punom opsegu i punom značaju, uključujući i samu ljudsku spoznaju. Naprimjer, ako u potpunosti shvatimo kako s mišljenjem možemo upasti, posebno kada se suočimo s najtežim životnim problemima, u stanje hirovitosti, u pritisak i vođenje misli koje nas, u određenom smislu, odvede na krivi put, tako da se nađemo kao u šumi, gdje stalno hodamo i vjerujemo da napredujemo, dok se u biti vrtimo u krug. Tek kad vidimo da smo se vratili na određenu točku, primjećujemo da smo se vrtjeli u krug. Čudno je to što s ljudskim mišljenjem ne primjećujemo kako stalno iznova dolazimo na istu točku. Ali i o tome ćemo kasnije.

Naznačio sam da je ovaj značajan problem povezan s onim što nazivamo silama Ahrimana i silama Lucifera u svjetskim događajima, i u onome što utječe na čovjeka u njegovim postupcima, u svim njegovim mislima, osjećajima i volji. Primijetio sam da se čak i u 15. stoljeću može vidjeti kako su ljudi imali osjećaj da kao što pozitivni i negativni elektricitet igraju ulogu u prirodnim događajima, i kao što se ni jedan fizičar ne srami govoriti o pozitivnom i negativnom elektricitetu, tako su i ljudi znali da u svjetskim događajima mogu vidjeti ahrimanske i luciferske sile, čak i ako nisu

izgovarali ta imena. Ukazao sam na naizgled dalek primjer: sat u praškoj staroj gradskoj vijećnici, koji je tako umjetnički dizajniran da nije samo sat, već svojevrsni kalendar, tako da se na njemu može vidjeti svaki događaj, kretanje planeta, a pomrčine Sunca i Mjeseca kada se dogode, sa sata se mogu očitati. Ukratko, sasvim umjetnički čovjek stvorio je veliko umjetničko djelo. Istaknuo sam da je sada dobro dokumentirano kako ga je profesor na praškoj visokoj školi doveo u ovakvo stanje, ali da nas to dalje ne zanima, jer to su događaji koji su se dogodili na fizičkoj razini. Međutim, istaknuo sam kako se razvila jednostavna narodna priča, temeljena na osjećaju da ahrimanske i luciferske sile također igraju ulogu u takvom događaju: to je priča da je ovaj sat umjetnički postavljen na gradskoj vijećnici u praškom starom gradu, od strane jednostavnog čovjeka koji je sav potreban talent primio kroz neku vrstu božanskog nadahnuća. Priča se zatim nastavlja: ali vladar, koji je ovaj sat želio samo za sebe, nije htio tolerirati izgradnju takvog sata ili nečeg sličnog u bilo kojem drugom gradu. Stoga je majstora oslijepio. Tek kada mu se bližila smrt, dopušteno mu je da priđe satu. A onda ga je, pametnom intervencijom, gurnuo, i rezultat je bio da se više nikada nije mogao ispravno namjestiti.

U ovoj narodnoj priči osjeća se kako je, s jedne strane, bila prisutna osjetljivost za luciferski princip, za taj luciferski princip u vladaru koji je želio sat samo za sebe, ono što se moglo konstruirati samo darom milosti, koja je došla kroz dobre, progresivne božanske moći. I kako se, čim se pojavio Lucifer, pojavio Ahriman, jer je to bio ahrimanski čin da je oslijepljeni majstor uništio sat svojom vještinom. U trenutku kada je Lucifer prizvan - a vrijedi i obrnuto - Ahriman tada dolazi u protunapad. Ali da nisu samo ljudi osjećali nešto od Ahrimana i Lucifera u stvaranju ove legende, vidljivo je iz nečega drugog. To je vidljivo iz samog dizajna sata. Iz toga postaje jasno da je majstor također želio uključiti ahrimanske i luciferske sile konstruirajući ovaj poseban sat, jer ovaj sat, osim umjetničkog savršenstva kojeg sam već opisao, prikazuje nešto sasvim drugo. Uz sve ostalo što je tamo pričvršćeno - osim brojčanika sata, planetarnog diska, i tako dalje - postoje i figure pričvršćene na obje strane: s jedne strane Smrt, a s druge dvije figure: jedna je čovjek koji drži torbicu s novcem kojim može zveckati. Druga figura predstavlja čovjeka s ogledalom koje je prislonjeno kako bi uvijek mogao vidjeti sebe. Dakle, u ove dvije figure imamo izvanredno lijep prikaz čovjeka, koji vrijednost pridaje vanjskom: bogati škrtac, ahrimanski čovjek i luciferski čovjek, koji neprestano nastoji prizvati moći svoje taštine, u čovjeku ispred kojeg je ogledalo, koji neprestano može vidjeti sebe. Dakle, kroz samog majstora, suprotstavili smo ahrimansko i lucifersko, a s druge strane smo stavili smrt, koja je uravnotežujući element - o tome ćemo kasnije govoriti - to je ono što je namijenjeno da stoji kao podsjetnik kako, kroz stalnu izmjenu između smrti i rođenja, rođenja i smrti, ljudi nadilaze sferu u kojoj vladaju Ahriman i Lucifer. Dakle, u samom satu

vidimo prekrasan prikaz kako je u to vrijeme još uvijek postojao osjećaj za ahrimansko i lucifersko.

Moramo, na određeni način, oživjeti taj osjećaj za ahrimansko i lucifersko ako želimo doći do rješenja postavljenog teškog pitanja. U osnovi, svijet nam se uvijek predstavlja u dualnosti. Pogledajmo prirodu. Ono što je samo priroda, istinski nam se predstavlja, mogli bismo reći, u svom potpisu, u svom izrazu, s objavom krute nužnosti. Znamo da je čak ideal prirodoslovca, da buduće događaje može izračunati iz prethodnih. Ideal je da se sa svim prirodnim pojavama, može postupati kao što se postupa s budućim pomrčinama Sunca i Mjeseca, koje se mogu predvidjeti iz konstelacija nebeskih tijela. Dakle, čovjek osjeća ovo: ukoliko se suočava s prirodnim pojavama, suočava se s krutom nužnošću, apsolutnom nužnošću. Pogotovo od 15. stoljeća, ljudi su se navikli, tu krutu nužnost uzimati kao model za svako promišljanje svijeta. Kao rezultat toga, postupno je došlo do toga, da su i povijesni događaji sada podložni takvoj krutoj nužnosti.

No s druge strane, kada su u pitanju povijesni događaji, moramo uzeti u obzir sljedeće. Uzmimo događaj koji je neovisan o bilo kojoj životnoj situaciji u kojoj se nalazimo. Uzmimo, na primjer, povijesni događaj Goethea. U određenom smislu, osjeća se potreba da se čak i takva pojava kao što je dolazak Goethea i sve što je stvorio, smatra utemeljenim na nekoj vrsti krute nužnosti. Ali netko bi mogao doći i reći: da, ali samo pogledajte, Goethe je rođen 28. kolovoza 1749. Da se ovaj dječak nije rodio u ovoj obitelji, što bi se onda dogodilo? Bi li onda imali Goetheova djela? - Tada bi se moglo pokazati da je sam Goethe istaknuo kako su ga otac i majka odgojili na osebujan način, kako je svaki od njih doprinio onome što je on kasnije postao. Da je bio drugačije odgojen, bi li ta djela nastala? I promatramo susret između vojvode Karla Augusta od Weimara i Goethea. Da ga nije pozvao, da mu nije dao ono što znamo kao tijek njegova života od 1770-ih nadalje, ne bi li se možda pojavila sasvim drugačija djela? Ili bi možda bilo moguće da je Goethe postao sasvim običan ministar, da je drugačije odgojen u očevoj kući, da pjesnički poriv nije već tada tako živo bio u njemu prisutan? Kako bi izgledalo ono što je postalo sadržaj njemačke književnosti i umjetnosti od Goethea, da je sve bilo drugačije?

Sve su to pitanja koja se mogu postaviti i koja nam mogu otkriti duboko značenje ove zagonetke. Ali ono što stoji na putu površnom rješenju još nije u potpunosti očito. Možemo ići dublje i postaviti druga pitanja. Pogledajmo, naprimjer, ponovno umjetnika koji je stvorio onaj sat na praškoj staroj gradskoj vijećnici. Postavio je ove figure: bogatog škrca s torbicom s novcem, postavio je taštog čovjeka, i nasuprot je postavio smrt. Time je ovaj čovjek nešto učinio, postavljajući to gore. Ali govoreći ovo, navodimo uzrok za beskonačan broj mogućih posljedica. Jer živo si predstavite koliko je ljudi stajalo pred ovim, pred ovim bogatim škrcem, pred ovim taštima čovjekom

kojemu se pokazuje njegova slika, pred smrću. I koliko je ljudi vidjelo i ono što je bio daleko veći podvig ovog urara: naime, svaki put ka bi sat trebao otkucati, smrt bi se prva pomaknula, prateći svaki otkucaj zvona, pomaknula bi se također i druga figura, a smrt bi mahnula bogatom škrcu, koji bi zauzvrat mahnulo natrag. Sve se to moglo vidjeti. Sve su to bili važni pokazatelji za život. Sve je to moglo ostaviti dojam na osobu koja je tamo stajala. Doista je ostavljalo dubok dojam. To je vidljivo iz činjenice da se narodna priča razvila još dalje, naime da priča nešto drugo značajno: smrt, ovaj kostur, na neobičan je način otvarao usta svaki put kad bi sat trebao otkucati, a narodna priča je rekla: svaki put kad pogledaš tamo, vidiš vrapca kako izlazi iz usta, vrapca, i ima samo jednu čežnju: vratiti se na otvoreni zrak. Ali kad želi izaći, usta mu se zatvore i ponovno je zaključan na još jedan sat. Ljudi su čak povezali vrlo domišljatu legendu, s ovim otvaranjem i zatvaranjem usta, kojom su htjeli pokazati koliko je ovo zapravo značajno, ono što tako apstraktno nazivamo 'vrijeme', ono što tako apstraktno nazivamo 'prolaskom vremena'. Ljudi su htjeli ukazati na to da unutra postoje duboke tajne.

Sada zamislimo da je čovjek mogao stajati pred tim, zar ne? Dotičući se i ove narodne priče, htio sam predložiti što bi se moglo misliti, ne samo misliti, već i vidjeti u imaginaciji; jer se takav vrapac ne izmišlja. Naravno, bilo je ljudi koji su vrapca vidjeli kao imaginaciju. Ovo samo predlažem. Ali pogledajmo to, rekao bih, racionalistički. Čovjek bi mogao stajati pred njim, možda u trenutku kada bi mogao donekle moralno skrenuti, i stati pred sat i vidjeti: smrt svakog sata doziva bogataša koji se čini ovisnim o svom bogatstvu, i taštog čovjeka. Ovim dojmom koji je stekao, mogao bi biti ometen od određene mogućnosti moralne pogreške kojoj je bio izložen.

Ali može se zamisliti i nešto drugo. Uzimajući to u razmatranje, moglo bi se reći: ovaj čovjek, koji je stvorio ovo umjetničko djelo kroz božansko duhovno nadahnuće, zapravo je učinio mnogo dobra. Jer mnogi ljudi mogli su stati pred ovo umjetničko djelo, i na neki način se moralno poboljšati. Moglo bi se reći: kakvu povoljnu karmu ima ovaj čovjek da je mogao izazvati povoljne učinke na dušu kod tolikih ljudi! - I tada bi se moglo početi razmišljati: koliko je povoljnih učinaka na dušu ovaj čovjek izazvao kroz ovu sliku! Sada bi se moglo početi računati karmu ovog umjetnika. Moglo bi se reći: zašto je napravio ovaj sat i na njega stavio Smrt, Ahrimana i Lucifera, kakva početna točka za beskonačno povoljnu karmu! U takvom razmišljanju, netko bi se mogao prepustiti ovome i reći: pogledajte, postoje ljudi koji jednim činom izvrše cijeli niz dobrih djela. Ovaj niz dobrih djela stoga se u potpunosti mora pripisati njihovoj karmi. - Sada bi se moglo početi razmišljati: da, kako bi zapravo trebalo organizirati svaki čin tako da iz njega proizlazi takav niz dobrih djela?

Ovdje vidite početke načina razmišljanja koji može skrenuti s puta. Pokušajte razmišljanje: kako moram organizirati svoje postupke da iz njih proizlazi takva struja dobrih djela? - Nije moguće, zar ne, ako bi neko od ovoga htio napraviti životni princip. Netko bi se mogao upustiti u tvrdnju: takav niz dobrih djela proizlazi iz onoga što je ovaj čovjek učinio. A onda bi netko drugi mogao doći i reći: ne, čak sam se i osobno uvjerio, malo sam pratio tu stvar, kako to funkcionira sa satom. Nisam baš puno čuo o takvim učincima. Mogli bi biti pesimistični i reći: vrijeme je previše loše za to. Ljudi se ne mogu uvjeriti u takve stvari kada im se takvo što predstavi. U nekoliko sam slučajeva vidio nešto sasvim drugačije: kako su ljudi došli ispunjeni određenim demokratskim osjećajem, mržnjom prema svemu bogatom, što još nije eruptiralo. I tamo je stajala takva osoba i vidjela kako bogatog škrcu smrt mami, i kako on maše natrag. Učinit ću to, rekao je, i potražio je najbližeg bogatog škrcu kojeg je mogao i ubio ga. Slični komadići mržnje pojavili su se i kod pojedinih ljudi. Čovjek je svojim umjetničkim djelom sve to uzrokovao. To je ono što sada mora biti zapisano u njegovoj karmi.

Opet, bez razmatranja svega, netko bi mogao reći: da, moglo bi biti da se nešto što je samo po sebi umjetnički savršeno, što ima veliku unutarnju vrijednost, uopće ne smije raditi u svijetu, jer bi moglo imati najgore posljedice, jer bi moglo imati bezbroj loših posljedica, koje bi se pak vratile karmi.

Tako smo, rekao bih, osviješteni o nečemu beskrajno primamljivom za cjelokupnu ljudsku kognitivnu i duševnu sposobnost. Jer potrebno je samo malo introspekcije - nema ničega čemu su ljudi skloniji nego pitati se o ovome ili onome: što je bio rezultat toga? - a zatim utvrditi vrijednost onoga što su učinili prema onome s čime je to rezultiralo. Ali baš kao što se ulazi u određenu špekulaciju kada se pokušava razmisliti, kao u primjeru koji sam dao prošli put, je li brojeva s desne strane točno onoliko koliko i s lijeve, ili ih je upola manje, ulazi se u zbrku misli ako se pokušava primijeniti standard kada se razmatra što je na bilo koji način proizašlo: kakve to posljedice ima, kakve će posljedice imati, naprimjer, za moju karmu?

Ovdje je narodna priča opet mudrija, i, moglo bi se čak reći, znanstvenija u duhovno znanstvenom smislu. Jer naravno, užasno je trivijalno kada ja kažem, ali narodna priča je rekla: bio je jedan jednostavan čovjek koji je konstruirao sat. Nije imao ništa drugo na umu osim misli koja mu je bila sugerirana i napravio je sat u skladu s tim, ne nagađajući o posljedicama koje bi njegovi postupci mogli imati u jednom ili drugom smjeru.

Sada se ne može poreći, i u tome leži zavodljivost i primamljivost, da čovjek doista nešto otkriva ako kopa na način koji sam predložio; ako se prvo pita o određenim radnjama: kakve će one posljedice imati? - Primamljivo je jednostavno zato što na svijetu postoje djela kod kojih se čovjek mora pitati o posljedicama. I bilo bi, naravno, jednostrano kada bi se iz onoga što sam

rekao htio izvući zaključak, posljedicu, da uvijek treba činiti stvari kao što je činio taj majstor, da se ne treba pitati o posljedicama. Jer se mora pitati o posljedicama ako se, naprimjer, udari dječak koji je bio lijen. Dakle, naravno, postoje stvari na svijetu kod kojih se apsolutno treba pitati o posljedicama. Ali upravo ovdje leži ono što moramo imati na umu, u svojim dušama: da u širokom kontekstu doista primamo dojmove s dvije strane: da s jedne strane primamo dojmove s fizičke razine, a s druge strane - a narodna priča je to nagovijestila rekavši: bio jedan jednostavan čovjek, nadahnut božansko duhovnim silama, milošću nadahnut odozgo - dojmove iz duhovnog svijeta. Kada nam se ti dojmovi daju iz duhovnog svijeta, kada u našu dušu iz duhovnog svijeta dođe nešto što nadahnjuje našu dušu da učini ovo ili ono, onda su to trenutci u životu kada postoji jedna druga vrsta sigurnosti, druga vrsta istine, ne u objektivnom smislu, već u subjektivnom smislu, kada dopustimo da nas vodi istina, jedna druga vrsta sigurnosti koja je neposredna i s kojom moramo biti kao s neposrednom. O tome se radi.

S jedne strane, nalazimo se unutar fizičkog svijeta. U fizičkom svijetu, sve izgleda kao da događaj koji slijedi, sasvim prirodno slijedi iz prethodnog. Ali također stojimo unutar duhovnog svijeta. Prošli put sam pokušao objasniti kako, baš kao što je etersko tijelo unutar našeg fizičkog tijela, nadosjetilni proces vlada cjelokupnim tijekom događaja u fizičkom svijetu. Također stojimo unutar ovog nadosjetilnog procesa. Iz ovog nadosjetilnog procesa dolaze nam impulsi koji su izvorni i koje moramo slijediti, bez obzira na naknadne učinke, posebno u fizičkom svijetu. Jer, budući da je smješten unutar svijeta, čovjek ima neku vrstu sigurnosti koja mu mora doći kada promatra vanjske stvari. To je ono što čini promatrač prirode. Ne može doći ni do kakve sigurnosti o uzroku i posljedicu osim promatranjem prirodnih događaja. S druge strane, međutim, imamo mogućnost primiti neposrednu sigurnost, ako samo hoćemo, ako samo istinski otvorimo svoje duše utjecajima te neposredne sigurnosti. Tada se radi o tome, da se zaustavimo na događaju, i da ga možemo prosuditi prema njegovoj unutarnjoj vrijednosti, njegovom jedinstvenom karakteru.

Potonje je, naravno, teško. Ali događaji, posebno događaji svjetske povijesti, neprestano nam daju krucijalni poticaj da stvari i procese prosuđujemo prema njihovoj intrinzičnoj vrijednosti, stvari i procesa koji se događaju izvan nas u povijesti. To je uvijek nužno. Ali ovdje je zbunjenost čovječanstva uistinu tako očita, kada se stvari pomnije ispituju, što će nas odvesti jako daleko ako to ispravno shvatimo. Zapravo, nije uvijek izravno kontrolirana od pojedinca. Uzmimo događaj Goetheova 'Fausta'. To je kreacija koja je nastala, zar ne? Možda će u ovoj sali biti vrlo malo ljudi koji, posebno nakon raznih razmatranja koja smo već napravili o 'Faustu', ne vjeruju da je s Goetheovim 'Faustom' čovječanstvo dobilo veliko umjetničko djelo, umjetničko djelo koje uistinu odgovara milosti nadahnuća.

S Goetheovim 'Faustom', njemački kulturni život, u određenom smislu, osvojio je i kulturni život drugih nacija. Čak i za Goetheova života, Goetheov 'Faust' je snažno utjecao na mnoge ljude. Ti su ljudi Goetheovog 'Fausta' smatrali velikim, jedinstvenim umjetničkim djelom. Jednog čovjeka u Njemačkoj posebno je uznemirilo što je Frau von Stael izrazila iznimno povoljno mišljenje o Goetheovom 'Faustu'. Želim pročitati sud koji je ovaj čovjek iznio o Goetheovom 'Faustu' kako biste mogli vidjeti kako se, suočeni s onim što treba prosuđivati individualno, mogu pojaviti drugačija mišljenja od onih koja možda smatrate jedinim mogućim o Goetheovom 'Faustu' u ovom trenutku. Čovjek počinje upravo s Prologom na nebu.

Dakle, ovo je 1822. napisao izvjesni gospodin von Spaun. U to vrijeme dao je sljedeći sud o Goetheovom 'Faustu':

Sam prolog pokazuje "da je gospodin von Goethe vrlo loše verziran u stihove, a prolog je pravi uzor kako ne treba pisati u stihu."

"Prošla vremena nemaju što ponuditi što bi se, u smislu pretpostavljene bijede, moglo usporediti s ovim prologom.... Međutim, moram biti kratak jer sam se poduhvatio drugog, i, nažalost, zamornog posla. Čitatelju moram dokazati da zloglasni Faust uživa uzurpiranu i nezasluženu slavu i da je duguje samo pogubnom običnom duhu Associatio obscurorum virorum.... Nijedno rivalstvo oko slave ne potiče me da izlijem lužinu oštire kritike na Goetheovog Fausta. Ne slijedim njegov put do Parnasa i bio bih zadovoljan da je obogatio naš njemački jezik remek-djelom.... Moj glas možda zamre usred gomile ovacija, ali dovoljno je da sam dao sve od sebe; i ako uspijem preobratiti čak i jednog čitatelja i odvratiti ga od obožavanja ovog čudovišta, neću požaliti svoj trud..... Jadni Faust govori potpuno nerazumljive besmislice u najgoroj rimi koju je ikad sročio bilo koji učenik u petom razredu. Moj učitelj bi me istukao da sam napisao tako loše stihove kao što su sljedeći:

Da, mjeseče, da pun i žut,

Tu muku vidiš zadnji put,

A mnogu sam ponoć s tobom, hol,

Probdio uz ovaj stol:

U nastavku ću šutjeti o niskosti rječnika, o jednoći stiha; iz onoga što je čitatelj vidio, ima dovoljno dokaza da se autor, u smislu konstrukcije stiha, ne može usporediti ni s osrednjim pjesnicima stare škole...

Sam Mefisto prepoznaje da je Faust bio opsjednut vragom čak i prije ugovora. Ali mi vjerujemo da on ne pripada paklu, već ludnici, sa svime što ima, naime rukama i nogama, glavom i stražnjicom. Mnogi pjesnici dali su nam primjere uzvišenih besmislica, besmislica u uzvišenim riječima, ali ja

Rudolf Steiner - Nužnost i sloboda u događajima svijeta i u ljudskom djelovanju

bih ove Goetheove besmislice nazvao *genre nouveau*, jer su izrečene najpodlijim i najgorim jezikom....

Što više razmišljam o ovoj dugoj litaniji besmislica, to više imam osjećaj kao da se radi o okladi: ako bi neki slavni čovjek smislio najpliću, najdosadniju besmislicu, sigurno bi se pojavila legija glupih književnosti i čitatelja bez glave, koji bi u toj bezizražajnoj besmislici mogli pronaći duboku mudrost i veliku ljepotu. Slavnim ljudima ovo je zajedničko s princem Piribinkerom i besmrtnim Dalaj Lamom: njihov izmet se poslužuje kao slatkiš i štuje kao relikvija. Ako je to bila namjera gospodina Goethea, onda je dobio okladu....

U Faustu mogu postojati neke namjere; ali dobar pjesnik ih ne smije samo zapisivati; mora razumjeti umijeće pravilnog oslikavanja i osvjetljavanja. Bogatiji materijal za poeziju nije lako pronaći i čovjek se ljuti na pjesnika ako ga je tako bijedno upropastio....

Ovaj proljev neprobavljivih ideja ne proizlazi iz pretjeranog naleta zdravih tekućina, već iz opuštanja sfinktera razuma, i dokaz je slabe konstitucije. Postoje ljudi kod kojih loši stihovi teku poput vode, ali ova *Incontinentia urinae poeticae*, ovaj *Diabetes mellitus* bljutavih rima nikada ne pogađa dobrog pjesnika.... Ako se Goetheov genij oslobodio svih okova, poplava njegovih ideja ne može probiti brane umjetnosti; one su već probijene. Ali čak i ako ne osuđujemo autora koji nadilazi konvencionalna pravila kompozicije, zakoni zdravog razuma, gramatike i ritma moraju mu biti sveti; čak i u dramama gdje je u igri čarobni štapić, dopuštena mu je samo jedna hipoteza kao mehanizam i mora joj ostati vjeran. Mora se njegovati *dignus vindice nodus*; vještičarenje mora dovesti do velikih rezultata. U Faustu je rezultat zavođenje pacijenta na uistinu niske zločine, a magija njegovog zavodnika je nepotrebna; sve što radi mogao je jednako tako postići i neki svodnik bez vještičarenja. Lukav je kao lihvar, unatoč tome što je zakopao blago na zapovijed....

Ukratko, bijedni vrug koji je mogao učiti od Lessingovog Marinellija. U ime zdravog razuma, poništavam presudu Frau von Stael u korist spomenutog Fausta i ne osuđujem ga na pakao, koji bi mogao ohladiti ovaj ledeni proizvod, budući da je čak i vrug zimski u svom tijelu, već na to da bude bačen u *Cloacam parnassi*. S pravom."

Vidite, i ovakav je sud jednom donesen, a kontekst u kojem je donesen otkriva čovjeka ne kao potpuno neiskrenu osobu, već kao osobu koja je doista vjerovala u ono što je napisala. Zamislite sada da je ovaj čovjek, koji na takav način govori o tome kako ga je njegov učitelj u petom razredu već spasio od pisanja materijala poput 'Fausta', tada i sam postao učitelj, i morao je podučavati mnoge dječake i to im usaditi. Ti su dječaci zauzvrat mogli postati učitelji i zadržati nešto od ovog suda o 'Faustu'. Zamislite sada o čemu se još uvijek može nagađati, kakvu je karmičku štetu ovaj čovjek

prouzročio svojim sudom. Međutim, želio bih se manje usredotočiti na to; ono na što bih prvenstveno želio skrenuti pozornost jest da je teško formirati istinit, ispravan sud suočen s događajima koji stoje sami po sebi - formirati sud koji može, takoreći, ostati stabilan. Na nekoliko predavanja, ovdje sam posebno istaknuo kako neke velike ličnosti 19. stoljeća više neće biti smatrane velikima u stoljećima koja dolaze, kako će se upravo ljudi koji su potpuno zaboravljeni smatrati velikima, važnim ljudima, u stoljećima koja dolaze. Svakako, takve će stvari s vremenom postati točne. Jednostavno sam htio istaknuti koliko je beskrajno teško donijeti sud kada je riječ o događaju koji bi trebao imati svoju vlastitu intrinzičnu vrijednost. A zašto je to tako teško?

Moramo se sada zapitati: što nam to otežava? I ovdje ćemo analizi pristupiti na način da u sucu vidimo neku drugu osobu, nego, naprimjer, onu koja sudi. Nije li istina da bismo danas rekli: oni koji su u to vrijeme Goetheova 'Fausta' velikim, značajnim umjetničkim djelom, koji su na određeni način objektivno prosuđivali, isključili su sebe. Taj čovjek, onaj koji je napisao ono o čemu smo upravo govorili, nije isključio sebe. Ali kako se uopće dolazi do toga da se ne sudi objektivno? Ljudi tako često sude neobjektivno da se ni ne pitaju: kako se uopće dolazi do toga da se ne sudi objektivno? Do toga da se ne sudi objektivno dolazi se, pa, kroz simpatiju i antipatiju. Kad ne bi bilo simpatije i antipatije, nikada se ne bi došlo do neobjektivnog suda.

Simpatija i antipatija su nužne da zamagle objektivnost suda. Ali jesu li simpatija i antipatija stoga loše? Jesu li nešto što bismo trebali jednostavno eliminirati iz ljudskog života? Trebamo samo malo razmisliti i otkrit ćemo da to nije slučaj. Jer upravo kada se uronimo u Goetheova 'Fausta', 'Faust' nam postaje simpatičan i sve više živimo u simpatiji. Moramo imati priliku razviti simpatiju. I konačno, ako uopće ne bismo mogli razviti simpatiju, ne bismo formirali potpuno zdrav sud o čovjeku čiji smo sud upravo čuli. Jer zamišljam da se u vama mogao pojaviti neki osjećaj antipatije prema ovom čovjeku, i da bi taj osjećaj antipatije možda mogao biti opravdan. Ali ovdje ponovno vidimo koliko je važno ne uzimati te stvari kao apsolutne kakve jesu, već ih razmatrati u njihovoj cjelini. Čovjek ne samo da dopušta da ga stvari vode do simpatije i antipatije, već kroz život prolazi sa simpatijom i antipatijom. On već samim stvarima donosi simpatiju i antipatiju, tako da stvari ne utječu na njega, već one utječu na njegovu simpatiju i antipatiju. Ali što to znači? Pristupam stvari ili procesu. Sa sobom donosim svoju simpatiju i antipatiju. Naravno, čovjek o kojem sam govorio nije baš donio svoju antipatiju prema 'Faustu', već je donio osjećaje koji su ono s čim se susreo u 'Faustu' učinili za njega antipatičnim. Kako prosuđuje ovisi isključivo o njegovom instinktivnom porivu.

Što se ovdje zapravo događa? Činjenica je da su simpatija i antipatija, prije svega, samo riječi za stvarne duhovne činjenice. A stvarne duhovne činjenice

su djela Ahrimana i Lucifera. U svakoj simpatiji postoji određeni stupanj luciferskog, a u svakoj antipatiji postoji određeni stupanj ahrimanskog. Dopuštajući da nas kroz svijet nose simpatija i antipatija, dopuštamo da nas kroz svijet nose Ahriman i Lucifer. Ne smijemo ponovno upasti u pogrešku, ono što sam ovdje često okarakterizirao kao pogrešku, da kažemo: Lucifer, Ahriman, bježimo od njih! Želimo postati dobri ljudi. Dakle, ništa od Lucifera i Ahrimana, doista ništa od Lucifera i Ahrimana! Moramo ih ukloniti od sebe, potpuno ukloniti! - Tada i mi moramo biti uklonjeni iz svijeta! Jer kao što može postojati pozitivni i negativni elektricitet, ne samo ravnoteža između njih dvoje, tako su svugdje gdje idemo Lucifer i Ahriman. Samo je pitanje kako se prema njima odnosimo. Obje sile moraju biti prisutne. Samo je stvar u tome da ih uvijek uravnotežimo u životu. Da nije bilo Lucifera, naprimjer, ne bi bilo umjetnosti. Samo je stvar u tome da umjetnost ne oblikujemo na način da bi mogla izražavati nešto čisto lucifersko.

Dakle, radi se o tome da postanemo svjesni, da dok se krećemo kroz svijet s antipatijom i simpatijom, da Lucifer i Ahriman djeluju u nama. To jest, moramo steći sposobnost da istinski dopustimo Luciferu i Ahrimanu da djeluju u nama. Ali ako smo svjesni da oni djeluju u nama, moramo steći sposobnost da se ipak objektivno suočimo sa stvarima. To možemo učiniti samo ako ne razmatramo samo kako sudimo drugima u svijetu, već i ako razmatramo i kako sudimo sebi u svijetu. I ovo 'sudjenje sebi u svijetu' vodi nas malo dublje u cijelo pitanje i cijeli kompleks pitanja. Možemo suditi sebi u svijetu ako primijenimo jedinstven princip za vlastiti sud. Sada moramo postaviti ovo pitanje.

Gledamo u prirodu. S jedne strane vidimo krutu nužnost; jedno proizlazi iz drugog. Promatramo vlastite postupke i vjerujemo da su podložni samo slobodi i povezani samo s krivnjom, iskupljenjem i slično. Oboje je jednostrano. Da je oboje jednostrano, pri čemu ne uspijevamo ispravno procijeniti položaj Lucifera i Ahrimana, postat će jasno iz onoga što slijedi. Ne možemo gledati u vlastite duše, kada sebe promatramo kao ljudsko biće koje stoji ovdje na fizičkoj razini, na takav način da vidimo samo ono što se neposredno događa u nama. Kada se svatko od nas pita, što se to u nama događa upravo sada, to je svakako dio samospoznaje. Ali ta samospoznaja nam ne daje ni približno sve što nam je potrebno, čak ni za površnu samospoznaju. Jer, bez da ikoga povrijedimo, ovdje svi prihvaćamo sebe onakvima kakvi jesmo: ja, koji vam govorim, vi, koji slušate. Ne bih mogao govoriti kao što sada govorim, da sve ostalo u mom sadašnjem životu i u drugim inkarnacijama nije tome prethodilo. Stoga bi fokusiranje isključivo na ono što vam sada govorim, bilo vrlo jednostavno u smislu moje samospoznaje. Ali, bez da ikoga povrijedimo, jasno je da svatko od vas sluša drugačije i sa svatko od vas osjeća i razumije ono što vam govorim malo drugačije. To je sasvim prirodno. I svi to razumijete prema svom prethodnom životu i svojim prethodnim inkarnacijama. Bilo bi nužno, da ovdje zaista ne

sjede ljudi, ako svi ne bi drugačije razumjeli što se ovdje govori. Ali to ide mnogo dalje. Vodi do prepoznavanja dualnosti u vama samima. Samo na trenutak razmislite da kada donosite sud, taj sud donosite na određeni način. Uzmimo slučajni primjer! Kada vidite ovo ili ono, naprimjer, Reinhardtovu izvedbu, kažete: 'Oduševljen sam'. Drugi kaže: 'To je propast sve umjetnosti!' Naravno, ni jedno ne treba kritizirati. Jedno može biti moguće za jednu osobu, drugo za drugu. Što će odrediti hoće li jedna osoba suditi na jedan način, a druga drugačije? Opet, ovisi o tome što je već u njima, o pretpostavkama s kojima pristupaju stvarima.

Ali ako razmislite o tim pretpostavkama, onda ćete moći reći sebi: da, te pretpostavke su stvari kojih nekada nije bilo. Na sud koji sada donosite utjecat će, naprimjer, ono što ste vidjeli kada ste imali osamnaest godina ili ono što ste naučili kada ste imali trinaest. To se ulilo; ujedinilo se s cijelim vašim misaonim procesom, sada je u vama i dio je vašeg suda. Svatko, naravno, to može percipirati u sebi ako želi. To je dio vašeg suda. Zapitajte se možete li promijeniti ono što je već u vama, možete li to iščupati iz sebe. Samo se zapitajte! A ako to možete iščupati iz sebe, u ovoj inkarnaciji biste iščupali cijelo svoje prošlo postojanje iz sebe; morali biste ugasiti sebe. Ne možete izbrisati iz sebe ono što ste iskusili u smislu misaonih i emocionalnih odluka, više nego što možete kada se pogledate u zrcalo i kažete: 'Ne sviđa mi se moj nos, želim drugačiji' - baš kao što si sada ne možete dati drugačiji nos. To je sasvim jasno. Ne možete izbrisati svoju prošlost. Ipak, ako želite rano ustati, primijetiti ćete da je uvijek potrebna odluka. Ali ta odluka doista ovisi o vašim preduvjetima u ovoj inkarnaciji. Ovisi i o mnogim drugim stvarima. Ako si kažete da ovisi o ovome ili onome, utječe li to na činjenicu da se moram jednom odlučiti ustati? Možda se ova odluka o ustajanju može dogoditi tako tiho da se to ni ne primijeti, ali mora postojati barem tiha odluka o ustajanju, odnosno ustajanje mora biti slobodan čin.

Poznavao sam čovjeka koji je neko vrijeme pripadao našem društvu, koji je to vrlo dobro ilustrirao rekavši da zapravo nikada nije htio ustati. Strašno je patio zbog toga i više puta je jadikovao. Rekao je: da, ne mogu ustati! Ako se nešto izvana ne bi dogodilo što bi me natjeralo da ustanem iz kreveta, uvijek bih ostajao u krevetu. - To je priznao bez odlaganja. Priznao je to jer je osjećao da je to nešto strašno primamljivo u njegovom životu: jednostavno nije htio ustati! Iz ovoga se vidi da je to, uostalom, slobodan čin. To što su u nama utvrđeni određeni preduvjeti koji nam sugeriraju ovaj ili onaj uzrok, ne sprječava nas da ipak u pojedinačnim slučajevima, možemo izvršiti slobodan čin. U određenom smislu, dakle, stvar je definitivno sljedeća: postoje ljudi koji se polako izvlače iz kreveta; potrebna im je jača odluka; za druge je ustajanje radost. Moglo bi se čak reći: iz ovoga se vidi da ti preduvjeti, koji su prisutni, znače da je jedna osoba dobro odgojena, druga loše odgojena. U tome možemo vidjeti određenu nužnost, ali to je ipak uvijek slobodna odluka. Dakle, u jednoj te istoj činjenici, u činjenici našeg ustajanja, vidimo

isprepletene slobodu i nužnost. Temeljito su isprepletene. Jedna te ista stvar u sebi nosi slobodu i nužnost. I molim vas da imate na umu da, ako to pravilno pogledate, ne možete raspravljati: u tom pogledu osoba je slobodna ili neslobodna; možete samo reći: u svakom ljudskom činu, sloboda i nužnost su u prvom redu isprepletene.

Kako to nastaje? Ne bismo napredovali u našoj znanosti duha, kada ne bismo istovremeno razmatrali, ono što smatramo ljudskim, u cijelom njegovom širem kontekstu. Odakle to dolazi? Proizlazi iz činjenice da ono što u nama djeluje kao nužnost - sada ću reći nešto relativno jednostavno, ali nešto s golemim značajem - ono što smatramo nužnošću, jest prošlost u nama. Ono što u nama djeluje kao nužnost uvijek mora biti prošlost. Morali smo proći kroz nešto, i to iskustvo mora biti taloženo u našoj duši. Tada je u našoj duši, i u našoj duši nastavlja djelovati kao nužnost.

Sada si možete reći: svaka osoba u sebi nosi svoju prošlost, a s njom svaka osoba u sebi nosi i nužnost. Ono što je sadašnje još ne djeluje kao nužno; inače slobodni čin ne bi bio neposredno prisutan u sadašnjosti. Ali prošlost djeluje u sadašnjosti i povezuje se sa slobodom. Budući da prošlost nastavlja djelovati, nužnost i sloboda su usko povezane u jednom te istom činu.

Dakle, ako pogledamo u sebe, ako istinski provedemo ovu introspekciju, reći ćemo: nužnost nije prisutna samo u prirodi izvana, već i u nama samima. Ali gledajući tu nužnost, moramo pogledati i svoju prošlost. To duhovnom znanstveniku pruža beskrajno važnu perspektivu. On uči o vezi između prošlosti i nužnosti. I sada počinje ispitivati prirodu i unutar prirode pronalazi nužnost, te uči prepoznati, ispitujući prirodne pojave, da je sve što prirodoslovac pronalazi kao nužnost u prirodi, također prošlost. Što je sva priroda, sva priroda sa svojom nužnošću?

Na to se ne može odgovoriti, osim ako se odgovor ne traži na temelju znanosti duha. Sada živimo u zemaljskoj egzistenciji. Zemaljskoj egzistenciji prethodile su egzistencija Mjeseca, Sunca i Saturna. Tijekom egzistencije Saturna - pročitajte o tome u 'Tajnoj znanosti' - planet još nije izgledao onako kako Zemlja sada izgleda; postojalo je nešto sasvim drugačije. Ako ispitajte Saturn, vidjet ćete: sve u njemu je poput misli. Kamenje još ne pada na zemlju. Nema gustog fizičkog elementa. Sve je djelovanje topline. Sve je onako kako se događa unutar čovjeka. To su djela duše, misli koje su božanski duhovi ostavili za sobom. I ostale su. Cijela sadašnja priroda, koju promatrate u njezinoj nužnosti, nekoć je bila slobodna, slobodan čin bogova. I samo zato što je prošlost, zato što je ono što se razvilo na Saturnu, Suncu i Mjesecu, došlo do nas, baš kao što misli koje smo imali kao djeca nastavljaju djelovati u nama: tako misli bogova tijekom egzistencije Saturna, Sunca i Mjeseca nastavljaju djelovati u egzistenciji Zemlje, i budući da su to prošle misli, čine nam se kao nužnost.

Ako sada stavite ruku na čvrsti predmet, što to zapravo znači? Ništa drugo nego: ono što je unutar tog čvrstog predmeta, nekoć je bilo mišljeno u davnoj prošlosti, a misao je ostala, baš kao što je misao koju ste mislili u mladosti ostala u vama. Ako pogledate svoju prošlost i vidite prošlost kao nešto živo, u sebi vidite razvoj prirode. Kao što ono što sada mislite i govorite nije nužnost već sloboda, tako je i ono što je danas zemaljska egzistencija bila sloboda u ranijim fazama egzistencije. Sloboda se neprestano razvija i kako ostaje, postaje nužnost. Kad bismo sada vidjeli što se događa u prirodi, nikada nam ne bi palo na pamet da u tome pronađemo nužnost. Vidimo samo ono što je ostalo od prirode. Ono što se sada događa kao priroda, je duhovno. To ne vidimo.

Kroz to, čovjekova samospoznaja dobiva sasvim osebujan kozmički značaj. Sada mislimo jednu misao. Sada je ona u nama. Sigurno je ne bismo mogli misliti. Ali nakon što smo je mislili, ona ostaje u našoj duši. Sada je prošla. Sada je tu, aktivna kao nužnost, prisutna kao još uvijek suptilna nužnost, još ne tako gusta materija kao što je vani u prirodi, jer smo ljudska bića, a ne bogovi. Uspijevamo vidjeti samo tu unutarnju prirodu u nama, koja ostaje u nama kao naše sjećanje, kao naša sjećanja i djelotvorna je u našim nužnostima. Ali ono što se sada misli u nama, postati će vanjska priroda već u sljedećoj egzistenciji Jupitera ili Venere. Tamo će funkcionirati kao vanjsko okruženje. A ono što sada vidimo kao vanjsku prirodu nekoć je bila misao bogova.

Danas govorimo o arhajima, govorimo o anđelima, arhanđelima, arhajima i tako dalje. Oni su u prošlosti mislili kao što mi sada mislimo. I ono što su mislili ostalo je kao njihovo sjećanje, a mi to sjećanje promatramo. Možemo samo iznutra, u sebi, promatrati ono čega se sjećamo tijekom naše zemaljske egzistencije. Ali to iznutra postaje priroda. Ono što su bogovi mislili tijekom ranijih planetarnih uvjeta postalo je vanjsko, i mi to sada promatramo kao vanjsko.

Istina je, duboka istina: sve dok smo zemljani, mislimo. Svoje misli, takoreći, uranjamo u svoj duševni život. Tamo one postaju početak egzistencije prirode. Međutim, ostaju u nama. Ali kada dođe egzistencija Jupitera, napustit će nas. I ono što danas mislimo, ono što danas doživljavamo u sebi, tada će postati vanjski svijet. Tada ćemo na ono što je danas naš unutarnji svijet, gledati s više razine, kao na vanjski svijet. Ono što se nekada doživljava u slobodi pretvara se u nužnost.

To su vrlo, vrlo važne perspektive i samo ako netko ima te važne perspektive, može steći razumijevanje neobičnog tijeka povijesnih događaja, onoga što su aktualni događaji, onoga što se trenutno odvija. Jer to izravno vodi do činjenice da se zapravo neprestano krećemo putem, od subjektivnog prema objektivnom. Subjektivni, u osnovi možemo biti samo u sadašnjosti. Čim smo izvan sadašnjosti i subjektivno potisnuli u život duše, ono stječe

neovisno postojanje. I dok nastavljamo živjeti s drugim mislima, ranije misli koje smo u početku imali, žive samo u nama. Dajemo im ljusku. Ali ta će ljuska na kraju otpasti. U duhovnom području stvari su drugačije. Stoga, događaj poput onog koji sam vam hipotetski opisao, morate promatrati i iz ove perspektive. Iz vanjske perspektive, stijena se srušila i poklopila društvo. Ali to je samo vanjski izraz nečega što se događa duhovno, a to što se događa duhovno je drugi dio događaja, koji je jednako objektivno prisutan kao i prvi događaj.

To sam danas htio objasniti, pokazati kako sloboda i nužnost međusobno djeluju u razvoju svijeta i u onom razvoju u kojem se mi sami nalazimo, u tome što smo živa ljudska bića, kako smo isprepleteni sa svijetom, kako mi sami svakodnevno, svakog sata, postajemo ono što nam priroda otkriva izvana. Naša prošlost je već dio prirode u nama samima. Mi nadilazimo taj dio prirode dalje se razvijajući, baš kao što su bogovi nadišli svoj razvoj, svoj razvoj prirode, postajući više hijerarhije.

Ovo je, opet, bio samo jedan od mnogih putova kojima treba ići, a koji bi nam trebao stalno iznova pokazivati kako se sve što se događa u fizičkoj oblasti ne može jednostrano prosuđivati po svom fizičkom izgledu, već kako se mora prosuđivati prema činjenici da, uz fizički izgled, u sebi sadrži i skriveni duhovni element. Kao što naše fizičko tijelo sadrži i naše etersko tijelo, tako je istinit i nadosjetilni element koji leži u osnovi svega osjetilnog. Iz toga moramo zaključiti za zapravo svijet promatramo prilično nepotpuno ako ga gledamo samo na temelju onoga što nam se predstavlja, što se događa izvana. Dok se izvana događa nešto sasvim drugo, nešto se može dogoditi iznutra, što je istovremeno i duhovno, što ima puno veće, beskonačno veće značenje od onoga što se predstavlja našem fizičkom pogledu. Ono što su duše koje su tamo bile poklopljene doživjele u duhovnoj oblasti, može biti nešto beskrajno značajnije od onoga što se dogodilo izvana. Ali ono što se tamo dogodilo, ima veze s cjelokupnom budućnošću tih duša, kao što ćemo vidjeti.

Ali danas ovdje ćemo prekinuti s ovim mislima i nastaviti ih sljedeće nedjelje. Moj jedini cilj danas bio je usmjeriti vaše misli i ideje u smjeru koji će vam pokazati kako možemo steći ispravno razumijevanje slobode i nužnosti, krivnje i pomirenja i tako dalje, samo ako duhovno dodamo fizičkom.

III. TREĆE PREDAVANJE

Berlin, 30. siječnja 1916.

Ono što danas postavljam kao nastavak razmatranja prošlog tjedna, prvo ću pokušati razjasniti kroz svojevrsni hipotetski slučaj. Neke stvari povezane s najdubljim misterijama ljudske egzistencije, najbolje je ukloniti iz apstraktnog razmatranja i približiti stvarnosti korištenjem primjera. Naravno, ono što ću predstaviti kao primjer, pretpostavljeno hipotetski, odnosi se na sve moguće životne situacije. Stoga prvo uzmimo hipotetski primjer.

Zamislimo školu, možda školu s tri razreda, svakim na čelu s tri učitelja, i ravnateljem. Pretpostavimo da su ta tri učitelja vrlo, vrlo različitog karaktera i temperamenta. Zamišljamo da je početak nove školske godine. Ravnatelj sa svojim učiteljima razgovara o nadolazećoj školskoj godini. Prvo, tu je učitelj iz jednog razreda. Nakon što ga je ravnatelj pitao kako se namjerava organizirati, kako namjerava najbolje napredovati u sljedećoj školskoj godini, on kaže ravnatelju: pa, tijekom praznika pažljivo sam zapisao sve što sam smatrao da učenici nisu baš dobro napravili po mojim uputama, u cijelom mom vođenju prošle godine, i što nisam dobro organizirao. A sada sam sastavio novi plan za nadolazeću godinu, plan koji sadrži sve za što sam uvjeren da je prošle godine dobro napravljeno, što je ušlo u glave. Sve zadatke koje ću postaviti tijekom godine rasporedio sam na način da cijeli moj plan za nadolazeću godinu uključuje ono što je najbolje napravljeno u prethodnoj godini, što se stoga može pretpostaviti da je bilo uspješno u prošloj godini. Kad mu je ravnatelj postavio dodatna pitanja, odmah je mogao otkriti plan koji je sastavio za raspodjelu nastavnog plana i programa. Također je mogao navesti koje će školske zadatke zadavati tijekom godine i koje će domaće zadaće zadavati. Sve teme za školske i domaće zadaće isplanirao je na temelju, kako je rekao, svog pažljivog razmatranja prethodne godine. Tada je ravnatelj rekao: pa, jako sam zadovoljan. Vi ste bez sumnje pažljiv učitelj i vjerujem da ćete postići nešto izvanredno sa svojim razredom.

Drugi učitelj rekao je nešto slično: pregledao sam cijeli kurikulum koji sam prošle godine završio sa svojim učenicima i vidio sve pogreške i što sam propustio. Sada sam postavio novi plan kako bih izbjegao sve pogreške koje su napravljene. - Također je ravnatelju mogao pokazati detaljan kurikulum: teme za sve školske radove i domaće zadaće koje je tijekom godine želio dati učenicima, temeljene, kako je rekao, na iskustvima iz prethodne godine, iskustvima svojih pogrešaka. Ravnatelj je rekao: učitelj s kojim sam prije razgovarao pokušao je zapisati sve izvrsne stvari koje je postigao, a zatim i svoj kurikulum. Vi ste pokušali izbjeći sve pogreške. To se može učiniti na dva načina. Uvjeren sam da ćete postići nešto izvrsno sa svojim razredom. S

određenim zadovoljstvom vidim da u svojoj školi imam učitelje koji, osvrćući se na ono što su postigli, znaju kako se ponašati u skladu s tim kroz mudru samospoznaju. - Jasno prepoznavanje vrlina nešto je što mora ostaviti vrlo dobar dojam na ravnatelja.

Sada je bio red na trećeg učitelja. Treći učitelj je rekao: i ja sam proveo puno vremena tijekom praznika razmišljajući o tome što se dogodilo u mom razredu prošle godine. Pokušao sam proučavati karaktere učenika, praveći svojevrstu retrospektivu onoga što se dogodilo ovome i onome. - Pa, rekao je ravnatelj, vidjet ćete koje ste pogreške napravili, a koje dobre stvari učinili, i također ćete moći stvoriti neku vrstu programa za sljedeću godinu. - Tada je učitelj rekao: ne. Siguran sam da sam napravio pogreške. Također sam neke stvari dobro napravio. Ali proučavao sam samo karaktere učenika i ono što se dogodilo. Nisam posebno razmišljao o tome jesam li napravio određene pogreške, je li ovo ili ono bilo posebno dobro. Nisam to učinio. Pomislio sam u sebi: da, jednostavno se moralo dogoditi onako kako se dogodilo. I zato sam proučavao samo ono za što vjerujem da se moralo dogoditi iz neke vrste nužde. Učenici su bili određenog uvjerenja. Pažljivo sam proučavao njihovo uvjerenje. I ja sam bio određenog uvjerenja, i zbog naših uvjerenja izašlo je ono što se moglo dogoditi. Da, ne mogu reći više od toga, rekao je treći učitelj. - Pa, rekao je ravnatelj, čini se kao da ste prilično samodopadan čovjek. Jeste li i vi napravili program za sebe? Jeste li i vi razradili teme koje ćete zadavati svojim učenicima kao školske i domaće zadaće tijekom godine? - Ne, odgovorio je učitelj, nisam. - Da, kako to onda planirate napraviti u svom razredu? - Tada je učitelj rekao: vidjet ću kakav ću učenički materijal imati ove godine. I mislim da ću ga moći bolje prepoznati nego prošle godine, jer sam tijekom praznika stalno proučavao prošlogodišnje karaktere. Ali ne mogu znati kakav će biti ove godine; to će tek postati jasno. - Da, zar nećete razvijati teme za školu i zadaće? - Da, ali to ću učiniti kad vidim koliko su učenici talentirani ili netalementirani. Pokušat ću se prilagoditi u skladu s tim. - Pa, rekao je ravnatelj, tu lako možemo uploviti u nepoznato. Teško se u to uključiti.

Ali nije se moglo ništa drugo učiniti. Ravnatelj se morao složiti. I sada je bilo vrijeme za sljedeću godinu. Ravnatelj je često pregledavao školu. Vidio je kako izvrsno rade prva dva učitelja. S trećim je uvijek osjećao da stvari ne idu baš kako treba. Nije bilo sigurnosti, rekao je, nikad se zapravo ne zna što će se dogoditi u sljedećem mjesecu. Pa, tako se nastavilo tijekom cijele godine. I konačno je došla klasifikacija. Iz klasifikacije je ravnatelj vjerovao da može zaključiti da su prva dva učitelja imala vrlo pozitivan utjecaj. Naravno, neki od njihovih učenika su pali, drugi su prošli, ali sve je prošlo dobro. Treći učitelj nije imao lošije rezultate nakon klasifikacije. Ali tijekom godine proširilo se mišljenje da je vrlo popustljiv. Dok su drugi bili strogi učitelji, on je bio vrlo popustljiv, često je zatvarao oči, a ravnatelj je bio uvjeren da je razred posljednjeg učitelja postigao najgore rezultate.

Sada je došla sljedeća godina. Praznici su završili. Stigla je sljedeća školska godina, a prva dva učitelja izrazila su se na sličan način, i treći na sličan način kao i prethodne godine. Opet se dogodila slična stvar. Školski inspektor također je često dolazio. Naravno, primijetio je ono što je ravnatelj već, takoreći, pripremio u njemu: da su prva dva učitelja bila vrlo dobra, ali treći je bio vrlo osrednji učitelj. Doista, nije se ništa drugo moglo učiniti. Jedva da moram spominjati da su dva dobra učitelja dobila odlikovanja nakon nekoliko godina, a predloženo je da ravnatelj dobije odlikovanje višeg reda. To je nebitno, zar ne?

Nakon nekog vremena dogodilo se sljedeće: ravnatelj je napustio školu, a na počeku školske godine došao je drugi ravnatelj. Zatim je s trojicom učitelja razgovarao o tome kako će postupati u sljedećoj godini i tako dalje. Prvi učitelj ponovno je govorio na sličan način kao što sam vam već opisao; drugi također, i treći također. Tada je ravnatelj rekao: da, da, svakako postoji određena razlika u načinu na koji se postupuje. Ali vjerujem da bi se prva dva gospodina trebala ugledati na trećeg učitelja. - Što, rekla su prva dva gospodina, prethodni ravnatelj je uvijek govorio da bi se on trebao ugledati na nas! - Da, rekao je ravnatelj, to nije ono što mislim; čini mi se da bi se prva dva gospodina trebala ugledati na trećeg. - Ali nisu ga mogli baš pratiti, jer nisu mogli vidjeti kako bi netko mogao razumno predvidjeti što će se dogoditi u sljedećoj godini, ako bi se u to upuštao tako slijepo kao i treći učitelj. Jednostavno nisu mogli to zamisliti.

Bivši ravnatelj u međuvremenu je i sam postao školski inspektor, naravno zahvaljujući samo uvidu u školsku administraciju. Sada je bio izuzetno zapanjen stavovima koje je razvijao njegov nasljednik, posebno u školi koju je tako dobro poznao. Kako je to moguće? I rekao je: da, treći učitelj mi nikada nije rekao ništa drugo osim: prvo moram vidjeti učenike, i onda mogu kreirati program iz tjedna u tjedan - ne može se ništa predvidjeti! - Nije moguće, da ne možete ništa predvidjeti. - Tada je ravnatelj rekao: da, ali pogledajte, naravno, i ja sam pitao svoje učitelje što su napravili u smislu predviđanja stvari. Prva dva gospodina uvijek su mi govorila: točno znam da ću 25. veljače sljedeće godine zadati ovaj ili onaj zadatak, tako da mogu točno reći što će se dogoditi, i točno znam da ću ovo ili obraditi za Uskrs. Treći učitelj mi je rekao: ne znam točno kako ću to riješiti za Uskrs, niti znam kakav ću zadatak dati u veljači, vodit ću se onim što gradivo otkriva kod učenika. I rekao je da do određene mjere može predvidjeti da će se stvari dobro odvijati. 'Zapravo', rekao je novi ravnatelj, 'potpuno se slažem s njim. Uvijek tek naknadno možete vidjeti da je ono što ste planirali zapravo dobro, da proučavanjem karaktera učenika iz prethodne godine stječete veće sposobnosti za upoznavanje karaktera novih učenika. Shvaćam da na taj način postižete više.' - Da, ali ne možete ništa znati unaprijed! Sve ostaje neizvjesno. Gdje je onda predviđanje za cijelu školsku godinu? rekao je prethodni, bivši ravnatelj. Ne možete ništa predvidjeti. Ali morate biti

sposobni nešto predvidjeti ako želite išta razumno organizirati. - Da, rekao je novi ravnatelj, može se predvidjeti da će stvari ići dobro ako se čovjek poveže, takoreći, s genijem koji vlada unutar učeničkog materijala i ima određeno povjerenje u genija koji djeluje unutar tog učeničkog materijala. A ako se vjeruje geniju, ako se on hvali, takoreći: ako se toga pridržava, onda se neće moći predvidjeti kakav će biti zadatak u veljači, ali će se moći predvidjeti da će se dati pravi. - Da, ali se ništa ne može predvidjeti sa sigurnošću; sve ostaje neizvjesno, rekao je školski inspektor. - Tada je ravnatelj rekao: vidite, gospodine školski inspektore, nekoć sam se bavio nečim što ljudi nazivaju znanošću duha. Iz toga sam se sjetio da se za bića koja su puno superiornija čak i ljudima, kaže da su učinila isto u mnogo važnijim stvarima: naprimjer, na početku Biblije piše: 'I Bog stvorio svjetlo', a tek nakon što je stvorio svjetlo piše: 'I tada je vidio da je dobro'. - Da, inspektor na to zapravo nije mogao ništa reći.

Sada su se stvari tako nastavile neko vrijeme. Malo je, zar ne, ravnatelja poput onog kojeg sam hipotetski predstavio. Rekao bih hipotetski na drugu potenciju, jer je čak i u hipotezi hipotetski pretpostaviti takvog ravnatelja. Dakle, ravnatelj je vrlo brzo otpušten, a na njegovo mjesto poslan je drugi, koji je bio nešto više poput inspektora, i stvari su se nastavile sve dok jednog dana konačno nije došlo do točke kada je potpuno 'neuredan' čovjek izbačen iz škole s ismijavanjem, a poslan je drugi, koji je bio po standardima prva dva. U početku se stvari nisu mogle drugačije riješiti, jer su svi registri i svi popisi ponašanja - mislim da se tako zovu - bilježili veliki napredak koji su postigla prva dva učitelja i kako je, zapravo, treći u biti proizvodio samo loš materijal, iz jednostavnog razloga što je zatvarao oči, inače bi svi uvijek padali. Jednostavno se ništa nije moglo učiniti s osobom poput trećeg učitelja.

Prošlo je mnogo godina. Slučajno je došlo do vrlo čudne stvari. Ravnatelj, koji je bio poslan, pokušao je doći do dna stvari: što se dogodilo s dva učitelja koji su uvijek pedantno provodili ispitivanje bilježeći predmete s kojima su imali manje uspjeha, zatim birajući one s kojima je bio uspješan, te što je postigao drugi, što je postigao treći. Čak su malo istražili kako bi vidjeli što su dotični učenici postigli s drugim učiteljima. Utvrđeno je da su učenici trećeg učitelja postigli mnogo manji napredak od učenika prva dva učitelja, kada su kasnije otišli kod drugih učitelja. Ali ravnatelj se tu nije zaustavio. Još je dublje zaronio u stvar i pratio živote ljudi koji su izašli iz ruku tih učitelja. Zatim je otkrio da su oni koji su izašli iz ruku prva dva učitelja svakako postali časni ljudi, uz neke iznimke naravno. Nisu postigli ništa posebno, ali su postali prilično dobri ljudi. Ali među učenicima koje je treći učitelj imao u svom razredu, bilo je onih koji su postali uistinu važni ljudi koji su postigli izvanredne stvari u odnosu na učenike drugih.

To je uspio pokazati u jednom slučaju. Ali nije ostavilo veliki dojam na svijet, jer su ljudi govorili: ne može se uvijek pratiti cijeli život onih koji napuste školu. To jednostavno nije moguće, zar ne! I vjerojatno ionako nije važno. To su ljudi mislili.

Zašto vam sve ovo govorim? Vidite, postoji ozbiljna razlika između prva dva učitelja i trećeg učitelja. Prva dva učitelja provela su praznike brinući se o tome kako su radili prethodne godine. Treći učitelj nije se brinuo o tome, već je imao osjećaj da se stvari moraju odvijati onako kako su se odvijale. Kad mu je ravnatelj, prvi ravnatelj, više puta rekao: 'Da, ali onda ne možeš znati kako izbjeći pogreške u sljedećoj godini, ili možeš promijeniti dobre stvari, ako ne proučiš dobre stvari koje si napravio prošle godine', isprva nije ništa rekao jer mu se baš nije dalo to objašnjavati ravnatelju. Ali poslije je pomislio: 'Pa, čak i ako stvarno znam koje su pogreške proizašle iz suradnje između mene i mojih učenika, ove godine imam drugačije učenike i ništa ne proizlazi iz pogrešaka napravljenih prošle godine. Moram se suočiti s novim učeničkim materijalom.'

Ukratko, prva dva učitelja stajala su u potpunosti među onim mrtvim, dok se posljednji učitelj integrirao sa živim. Moglo bi se reći i da su se prvi učitelji uvijek suočavali s prošlošću, dok se posljednji učitelj suočavao s neposrednom sadašnjošću, i nije razmišljao o prošlosti, govoreći si: 'Jednostavno se moralo ovako dogoditi, nužno se tako dogodilo u danim uvjetima'.

Poanta je u tome da ako neko gleda stvari tako površno, na temelju vanjskih prosudbi, zapravo se može prevariti u pogledu onoga što se stvarno događa u svijetu. Čovjek se vara jer, ako to čini u duhu prvih učitelja, prosuđuje sadašnjost po mrtvilu prošlosti, po onome što mora ostati u prošlosti. Treći učitelj uzeo je živi element iz prošlosti i izvukao taj živi element jednostavnim proučavanjem karaktera, i, proučavajući karaktere, učinio se savršenijim, brinući se prije svega o napredovanju osvrćući se na prošlost. Tada je rekao sebi: ako se kroz ovo mogu unaprijediti, ono što moram učiniti u budućnosti bit će postignuto većim sposobnostima koje sam kroz to stekao.

Prva dva učitelja, posjedujući određeno praznovjerje o prošlosti, rekli su sebi: pogreške otkrivene u prošlosti moraju se izbjegavati u budućnosti, a vrline otkrivene u prošlosti moraju se primjenjivati u budućnosti. Ali to su činili u mrtvom smislu. Činili su to na način da nisu htjeli unaprijediti svoje sposobnosti, već su htjeli odlučivati isključivo putem vanjskog promatranja. Nisu htjeli raditi živim radom na sebi, već su vjerovali da samo iz promatranja, iz onoga što proizlazi iz promatranja, mogu nešto dobiti za budućnost.

Iz duhovno znanstvene perspektive, moramo reći: prvi učitelj koji je pažljivo ispitao zasluge koje je pokazao u prošlosti, i sada te zasluge želi uključiti u

svoj rad u budućnosti, djeluje u ahrimanskom smislu. To je ahrimansko djelovanje. Čovjek se drži prošlosti, i, na samozadovoljan način, sa zadovoljstvom, iz osobnog egoizma, razmišlja o svemu što je dobro učinio i preuzima zasluge za to. Riječ nije loš izbor, jer čovjek istinski gleda na ono što je dobro učinio i želi to dalje razvijati. Preuzima zasluge za to što je ovo ili ono dobro učinio i sada to može nastaviti koristiti.

Drugi učitelj je imao karakter kojim su više dominirale luciferske sile. Razmišljao je o pogreškama koje je napravio i rekao si: pa, moram izbjeći te pogreške. Nije si rekao: ono što se dogodilo bilo je nužno, moralo se dogoditi na ovaj način - već je rekao: napravio sam pogreške. To uvijek uključuje nešto egoistično, nešto što čovjek zapravo želi da je bilo bolje nego što je stvarno bilo, kada si govori da je napravio pogreške koje je trebalo izbjeći i da ih sada mora izbjeći. Ali čovjek se drži prošlosti, popu Lucifera, koji duhovno prošlost nosi u sadašnjost. To je lucifersko razmišljanje.

Trećeg učitelja, mogao bih reći, nadahnule su moći prirodno napredujućih božanskih bića, njihov istinski božanski princip, koji je već izložen na početku Biblije od strane Elohim koji su prvo stvorili, a zatim vidjeli da je ono što su stvorili dobro. Međutim, oni sebe ne smatraju izvrsnim bićima jer su ono što su stvorili učinili dobrim, već upijaju činjenicu da je to bilo dobro kako bi nastavili stvarati. Oni to uključuju u svoj razvoj. Žive u živom, i tkaju u tom živom.

Važno je da razumijemo kako smo mi sami, kao živa bića, smješteni u svijet živih bića. Ako to razumijemo, onda, u određenom smislu, ne postajemo ni kritičari bogova, naprimjer, Elohim. Jer netko tko bi svoju mudrost želio staviti iznad mudrosti bogova, mogao bi reći: pa, nisu li ti bogovi, predviđjeli da će svjetlost biti dobra? Oni mi nisu čak ni proroci, ti bogovi! Kad bih bio bog, onda bih prirodno stvorio svjetlost samo ako bi unaprijed znao kakva je svjetlost i ako ne bih morao naknadno vidjeti da je svjetlost dobra.

Ali to je ljudska mudrost postavljena iznad božanske mudrosti. U određenom smislu, treći učitelj također je predvidio što će se dogoditi, ali predvidio je to u živom smislu, predajući se, mogao bih reći, geniju djelovanja, geniju razvoja, govoreći sebi: usvajanjem onoga što sam stekao proučavajući karaktere prošle godine, ne zadržavajući se na pogreškama koje sam nužno napravio iz jednostavnog razloga što sam ih predstavio baš onakvima kakvi jesu, i pažljivim učenjem bez primjene kritike na ono s čim sam se suočio kao s vlastitom prošlošću, time sam povećao svoje sposobnosti, i, štoviše, stekao bolje oko za ono što je sada moj novi učenički materijal. I shvatio je da prva dva učitelja gledaju na učenički materijal samo kroz prizmu onoga što su radili prošle godine, što nikada ne mogu istinski procijeniti. Dakle, mogao je reći: da, sasvim sigurno, vjerujem da ću za četiri tjedna učenicima dati pravi domaću zadaću, i sasvim sigurno mogu vjerovati u ovo moje proročanstvo da ću dati pravu domaću zadaću.

Rudolf Steiner - Nužnost i sloboda u događajima svijeta i u ljudskom djelovanju

Drugi su bili bolji proroci. Mogli su reći: 'Dat ću školski zadatak koji sam zapisao; dat ću ga s apsolutnom sigurnošću.' Ali to je bilo predviđanje činjenica, a ne predviđanje tijeka dinamičkih sila. Ovu razliku treba čvrsto imati na umu. Proročanstvo kao takvo nije nemoguće. Ali proročanstvo onoga što se događa u pojedincu, kada je u tog pojedinca utkano biće koje bi trebalo djelovati samo od sebe - takvo proročanstvo može biti moguće samo ako se promatraju isključivo one pojave koje Lucifer i Ahriman prenose iz sadašnjosti u budućnost.

Postupno se približavamo velikom pitanju koje nas zanima na ovim predavanjima o slobodi i nužnosti. Ali upravo s tim pitanjem, koje tako duboko zadire u sve svjetske događaje i sve ljudske pojave, moramo uzeti u obzir i sve poteškoće. Naprimjer, mora nam biti jasno da kada promatramo što se dogodilo i u što smo i sami uključeni, promatramo to kao nužnost. U to nema sumnje; ono što se dogodilo promatramo kao nužnost. Ali istovremeno si moramo postaviti pitanje: može li se uvijek pronaći uzroke nečega kasnijeg, u onome što mu je neposredno prethodilo, kao što se vrlo često događa? Prirodna znanost mora, u određenom smislu, vidjeti uzrok onoga što se sljedeće događa u neposredno prethodnom vremenu. Kada provodim eksperiment, mora mi, naravno, biti jasno u vezi s onim što se kasnije događa, da uzrok leži u onome što se dogodilo prije. Ali to nipošto ne znači da se to mora odnositi na sve svjetske događaje, jer, prvo, vrlo lako bismo se mogli prevariti u vezi između uzroka i posljedice ako bismo je tražili na ovaj način, sljedeći niti onoga što se dogodilo kasnije u ranije. Želio bih to pojasniti usporedbom.

Ako stvarnost izvana percipiramo svojim osjetilima, možemo reći: svakako, jer je ovo ovako, i ono drugo je tako. Ali onda, kad to proširimo na cijeli proces, vrlo često upadamo u pogrešku koju želim okarakterizirati usporedbom. Dolazimo do sljedeće pogreške. Radi jednostavnosti, pretpostavimo da osoba sama vozi. Vidimo konja, kočiju iza i osobu koja sjedi na njoj - ovaj sam primjer mnogo puta koristio - konja kako vozi. Gledamo to i sasvim prirodno kažemo: konj vuče, čovjek se vuče. Čovjek se vuče kamo god ga konj vuče. To je sasvim jasno. Dakle, konj je razlog zašto se čovjek vuče. Uzrok leži u tome što konj vuče; činjenica da se čovjek vuče je posljedica. U redu, ali svi znate da to nije slučaj, da čovjek koji sjedi na vrhu i sam vozi upravlja konjem prema svojoj volji. Iako ga konj vuče, konj ga vuče kamo on želi ići.

To je vrlo čest slučaj kada se prosuđuje isključivo izvana na temelju događaja na fizičkoj razini. Uzmimo ponovno hipotetski primjer koji smo naveli prije nekoliko dana: grupa kreće, ulazi u kočiju, a kočijaš je propustio vrijeme polaska. Kao rezultat toga, kasne pet minuta. Kao rezultat toga, stižu ispod litice baš kada se litica urušava, zdroбивši grupu. Sada, ako se uzrok prati na fizičkoj razini, naravno se može reći: dogodilo se ovo, a zatim

se dogodilo ovo i dogodilo se ono - i na taj će se način nešto otkriti. Ali u ovom slučaju, netko bi doista mogao pogriješiti kada kaže da konj vuče kočijaša kamo hoće - ako se ne uzme u obzir da kočijaš upravlja konjem prema svojoj volji. Moglo bi se pogriješiti, jer bi se u ovom slučaju element upravljanja možda mogao tražiti u duhovnom svijetu. Ako se događaji prate isključivo na fizičkoj razini, zapravo se prosuđuje na način: dotična osoba mora ići kamo god je konj odvede. Ali ako se prozru tajne sile koje djeluju u cijelom događaju, vidi se da su događaji bili usmjereni prema ovog točki i da je kočijašev kasni dolazak bio dio cijelog kompleksa uvjeta. Sve je nužno, ali ne toliko nužno koliko bi se moglo pomisliti ako se događaji prate isključivo na fizičkoj razini.

Ako, s druge strane, netko vjeruje da se uzrok može pronaći uzimajući uvijek ono što neposredno prethodi kao uzrok, tada bi se moglo dogoditi sljedeće. Ako se na to gleda izvana, vidi se ovo: dvoje ljudi se susreću. Sada se postupa kako se ispravno mora činiti u prirodnoj znanosti. Dvoje ljudi su se sreli. Sada se proučava gdje su se dotične dvije osobe nalazile sat vremena prije i kako su krenule na susret. Tada se može pratiti, tijekom određenog vremenskog razdoblja, kako je jedna uvijek tjerala drugu i kako su se dvije osobe spojile. Druga osoba nije zabrinuta za te stvari, ali je slučajno saznala da su dvije osobe razgovarale o susretu prije pet dana i kaže: da, sastaju se jer su razgovarale o susretu.

Ovdje imamo priliku vidjeti da se uzrok ne mora nužno nalaziti tamo gdje je neposredno prethodni događaj, i da ako prekinemo potragu za niti uzroka prije nego što dođemo do odgovarajuće ispravne karike, nikada nećemo doći do odgovarajuće ispravne karike; jer lanac uzroka možemo pratiti samo do određene karike. I u prirodi to možemo učiniti samo do određene karike. Pogotovo s pojavama u koje su ljudi isprepleteni, to možemo učiniti samo do određene karike. Ali ako to učinimo, a zatim nastavimo na način da neprestano tražimo prethodni događaj i vjerujemo, da ćemo otkriti uzrok, onda prirodno činimo pogrešku, zabluđu.

Ovo jednostavno treba prožeti onim što ste već stekli iz znanosti duha. Pretpostavimo da ljudsko biće izvodi neku radnju na fizičkoj razini. Vidimo ga kako izvodi tu radnju. Svatko tko želi ograničiti svoja opažanja na fizičku razinu, vidjet će kako se dotična osoba ponašala prije. Ako zatim ide dalje, vidjet će kako je odgojena. Može uzeti u obzir i nasljednost, što je trenutno moderno, i tako dalje. Ali pretpostavimo da je nešto utjecalo na radnju izvedenu ovdje na fizičkoj razini, što se može naći samo u životu koji je dotična osoba doživjela između posljednje smrti i novog rođenja. To znači da prekidamo liniju uzroka pri rođenju i prelazimo na ono gdje postoji nešto slično dogovoru. Jer ono što sada radim, moglo je biti unaprijed određeno prije nekoliko stoljeća, u životu koji je prošao između posljednje smrti i

trenutnog rođenja. I ono što je tamo doživljeno utjecalo je u ono što sada radim i poduzimam.

Upravo je to nužnost da, u određenom smislu, uopće ne možemo pronaći uzrok ljudskih djela - to jest, ne ovdje na fizičkoj razini - bez prodiranja u duhovne svjetove. Stoga, potraga za uzrocima može, pod određenim okolnostima, biti potpuno pogrešan pothvat, potraga za uzrocima u istom smislu kao što se to čini za vanjske prirodne događaje.

Unatoč tome, ako se поближе pogleda način na koji je ljudsko djelovanje isprepleteno sa svjetskim događajima, još uvijek se može doći do određenog zadovoljavajućeg pogleda na ono što se naziva slobodom, za razliku od činjenice da se sebi mora reći: nužnost postoji. Ali ono što se naziva potragom za uzrocima, možda je u početku ograničeno činjenicom da se na fizičkoj razini ne može prodrijeti u područje gdje leži uzročnost.

Ali sada dolazi nešto drugo što se mora uzeti u obzir. Sloboda i nužnost su dva koncepta koja je izvanredno teško shvatiti, a još teže pomiriti. Nije bez razloga da su filozofski naponi uglavnom propadali upravo na pitanjima slobode i nužnosti. To se uglavnom događalo jer ljudi nisu usmjerili pozornost na poteškoće kod tih pitanja. Zato se toliko trudim da vam na ovim predavanjima skrenem pozornost na teškoće kod tih pitanja.

Ako pogledamo ljudske događaje, u prvom redu posvuda možemo vidjeti nit nužnosti. Jer bilo bi također predrasuda, svaku pojedinu ljudsku radnju predstaviti kao proizvod slobode. Želim to pojasniti hipotetskim primjerom. Pretpostavimo da netko odrasta. Budući da odrasta na određeni način, možemo pokazati da su se svi uvjeti njegovog iskustva razvili na takav način - recimo, da je postao poštari, seoski poštari koji svako jutro mora s poštom ići na selo i dostavljati pisma. Zatim se vraća. Sljedećeg jutra ponovno izlazi. Mislim da ćete se svi složiti da se u tim procesima može pronaći određena nužnost. Ako se prouči sve što se dogodilo u djetinjstvu dotične osobe, ako se skupe svi događaji koji su utjecali na njegov život, sigurno će se vidjeti kako se sve to poklopilo da ga učini seoskim poštarom, i kako je, upravo zato što je jedno mjesto bilo upražnjeno, bio prisiljen na to iz nužde. I tada njegova sloboda vjerojatno prestaje, jer očito ne može promijeniti adrese pisama koja dostavlja. To je vanjska nužnost, koja određuje koja ulazna vrata otvara, a koja zatvara. Dakle, vidimo mnogo nužnosti u onome što mora postići.

Ali pretpostavimo drugu osobu, možda mlađu, mlađu od mene iz razloga što sada mogu opisati ono što moram opisati, a da joj odmah ne zamjerate zbog njezina ponašanja. Dakle, druga, mlađa osoba, koja je još toliko mlada da nije odmah lijena zbog onoga što čini, dolazi na ideju da svako jutro ide i prati seoskog poštara na njegovim putevima. I on to čini. Svako jutro ustaje kako treba, pridružuje se seoskom poštaru, sudjeluje u svim pojedinačnim

radnjama, a zatim se vraća, radeći tako određeno vrijeme. Nema sumnje da u potonjem slučaju ne možemo govoriti o nužnosti u istom smislu kao u prvom. Jer sve što se događa kroz prvu osobu, nužno se mora dogoditi. Ništa što se događa kroz potonju osobu, zapravo se ne mora dogoditi. Moglo bi se reći da bi on svaki dan mogao biti odsutan, i točno ista stvar bi se dogodila unutar određenog objektivnog konteksta. Sasvim je jasno, zar ne? Dakle, možemo reći: prvi sve čini iz nužde, drugi sve čini iz slobode. To se može reći sasvim dobro, a ipak, u određenom smislu, oboje čine istu stvar. Doista, mogla bi se čak formirati sljedeća ideja. Moglo bi se reći da ova druga osoba vidi jutro kako se približava kada ne želi ustati. Mogao bi se suzdržati od toga, ali on to ipak čini jer je navikao. On to čini iz slobode, s određenom nužnošću. Doslovno vidimo kako se sloboda i nužnost spajaju.

Ako se proučava način na koji to drugo ljudsko biće prebiva u nama, o čemu sam vam govorio na javnom predavanju - kako u nama prebiva istinska duša, koja će u svojoj kvaliteti proći kroz vrata smrti - onda se to u osnovi ne razlikuje mnogo ako se usporedi s pratnjom vanjskog ljudskog bića koje prolazi kroz fizički svijet. Svakako je nešto prilično strašno za običnog materijalističkog monista reći ovo. Ali takav materijalistički monist, kao što znamo, zauzima stajalište govoreći: vi ste zaista užasni dualisti ako vjerujete da se voda sastoji od vodika i kisika. Morate sve imati u jedinstvenom obliku. Besmisleno je reći da se monon 'voda' sastoji od vodika i kisika! - Pa, ne smije se zavarati ovim monizmom. Radi se o tome da ono što jesmo u životu, doista dolazi s dvije strane i da se ono što dolazi s dvije strane doista može usporediti s načinom na koji su vodik i kisik prisutni u vodi. Jer naše vanjske fizičke karakteristike teku niz liniju nasljeđivanja, i kroz liniju nasljeđivanja ne teku samo naše fizičke karakteristike već i naš socijalni položaj. Nemamo samo određeni oblik, nos, boju kose i tako dalje, zato što su naš otac i majka imali taj određeni oblik; predodređeni smo životnim okolnostima naših predaka u smislu vanjskog socijalnog položaja i tako dalje. Dakle, ono što pripada fizičkoj ravni - ne samo izgled našeg fizičkog tijela, naša mišićna snaga i slično, već sve što pripada fizičkoj ravni - sve to teče kroz liniju nasljeđivanja, teče s jedne generacije na drugu.

Tome se, s druge strane, dodaje ono što dolazi iz duhovnog svijeta kao naše individualno biće, a što u prvom redu nema nikakve veze sa svim silama prisutnim u nasljednoj struji i slijedu generacija, ono što dolazi iz duhovnog svijeta i što duhovno ujedinjuje uzroke koji su nam možda usađeni prije više stoljeća s uzrocima koji leže u nasljednoj i generacijskoj struji. Dva bića se spajaju. I doista, stvar možemo ispravno prosuditi samo ako ovo drugo biće, koje dolazi iz duhovnog svijeta i ujedinjuje se s fizičkim, promatramo kao neku vrstu pratitelja prvog. Zato sam odabrao primjer pratitelja koji sudjeluje u svemu. Također je istina da naša istinska duša u određenom smislu sudjeluje u vanjskim događajima.

Druga osoba, koja je pratila seoskog poštara, sve je to radila dobrovoljno. Ne može se poreći da je to radio dobrovoljno. Mogli bi se tražiti razlozi, ali u usporedbi s nuždom kojoj je bio podvrgnut prvi poštar, razlozi leže u području slobode. Sve je to učinio dobrovoljno. Ali vidite, iz te slobode proizlazi jedna stvar - mogao bih reći s nužnošću. Nećete to poreći: ako je druga osoba, koja je pratila prvu, to radila određeno vrijeme, nesumnjivo će postati dobar poštar. Moći će dobro činiti ono što je činila osoba koju je pratio. I čak će to moći činiti bolje jer će izbjegavati određene pogreške. Ali da prva osoba nije pravila pogreške, ne bi ih ni otkrio. Jednostavno nije moguće zamisliti da je korisno za drugu osobu razmišljati o pogreškama prve osobe. Ako netko živo razmišlja, smatrat će potpuno beskorisnim ako druga osoba razmišlja o pogreškama prve osobe i zadržava se na njima. Upravo ako ne razmišlja o pogreškama, već aktivno sudjeluje u svemu i jednostavno promatra cijeli proces, tada će se to živo uvući u njega i neće sam činiti te pogreške.

Ali tako je i s onim što je u nama i prati nas. Ako se to može uzdići do stava da je ono što smo učinili nužno, da smo to pratili i da sada nosimo svoju dušu u budućnost time što smo naučili, onda na stvar gledamo na pravi način. Ali morao je učiti na istinski živ način. To će se moći pravilno odrediti, ovdje se misli unutar inkarnacije. Mogu se usporediti, recimo, tri osobe. Prva osoba djeluje bez razmišljanja. U određenom trenutku njenog života, javlja se poriv da spozna sebe. Tada gleda što je oduvijek dobro radio. Uživa u onome što je dobro radio. Sada pokušava nastaviti ono što je dobro radio. U određenom smislu, činit će prilično dobre stvari, zar ne?

Drugi, koji je više hipohondar, bit će svjesniji svojih pogrešaka. Ako tada može prevladati svoju hipohondriju, svoje pogreške, ako se može uzdići iznad njih, moći će ih izbjeći. Ali neće postići ono što bi mogla postići treća osoba koja sebi kaže: ono što se dogodilo bilo je nužno, ali istovremeno je to osnova za učenje. Ali učenje kroz razmišljanje, ne kroz besposlenu kritiku, već kroz razmišljanje. - On neće sada nastaviti na živ način ono što se već dogodilo, jednostavno prošlost noseći u budućnost, već će ojačati, učvrstiti i očeličiti ono što mu je bilo suputnik, i to će na živ način prenijeti u budućnost. Neće ponavljati ono što je bilo dobro, niti izbjegavati ono što je bilo loše, već će kroz dobro i loše, uključujući to u sebe, i jednostavno ostavljajući da stoji kakvo jest, to ojačati, učvrstiti i očeličiti.

To će biti najbolje jačanje duše: pustiti ono što se dogodilo da stoji i prenijeti to u budućnost na živ način. Inače će se čovjek uvijek vraćati u prošlost na luciferski-ahrimanski način. Napredovanje u razvoju moguće je samo ako se na pravi način uhvati u koštac s onim što je potrebno. Zašto? Postoji li ispravan pristup u ovom području? Na kraju, o ovome bih vam želio ponuditi usporedbu, koju vas molim da neko vrijeme nosite u svojoj duši do sljedećeg

utorka. Tada ćemo, na temelju ove usporedbe, moći malo dalje graditi u vezi našeg pitanja.

Zamislite na trenutak da želite vidjeti vanjski objekt. Možete ga vidjeti, ovaj vanjski objekt, ali ga ne možete vidjeti ako između ovog objekta i sebe stavite ogledalo. Ali tada vidite vlastito oko. Ako želite vidjeti objekt, morate se odreći viđenja vlastitog oka, a ako želite vidjeti vlastito oko, morate se odreći viđenja objekta. - Sada, kroz čudesnu povezanost entiteta u svijetu, ovo je istina u odnosu na ljudsko djelovanje i ljudsku spoznaju: sve što percipiramo, percipiramo na određeni način kroz ogledalo. Spoznaja uvijek znači da zapravo percipiramo na određeni način kroz odraz.

Ako sada želimo pogledati prošla djela koja smo izvršili, zapravo ih uvijek gledamo na takav način da u biti imamo ogledalo između djela i nas samih. Ali ako želimo djelovati, ako želimo imati izravan odnos između sebe i svojih djela, između sebe i svijeta općenito, onda ne smijemo držati ogledalo. Tada se moramo suzdržati od gledanja onoga što nam pokazuje nas same u ogledalu. To vrijedi i za naša prošla djela. U trenutku kada ih pogledamo, stavljamo ogledalo pred njih i tada ih možemo prepoznati s apsolutnom sigurnošću. Sada možemo ostaviti ovo ogledalo i prepoznati ih sa zastrašujućom preciznošću. To će sigurno biti dobro za određene svrhe. Ali ako nismo sposobni ukloniti ogledalo, svo znanje neće nam biti od koristi, jer u trenutku kada sklonimo ogledalo, više ne vidimo sebe samog; tek tada se prošla djela mogu ugraditi u nas, tek tada mogu postati jedno s nama.

I tako moramo pristupiti samopromatranju. Mora nam biti jasno da sve dok se osvrćemo unatrag, ta retrospekcija može biti samo poticaj da sada živo upijamo ono što smo vidjeli. Ali ne smijemo uvijek gledati u to, jer će inače ogledalo uvijek biti tu. Naše samopromatranje vrlo je slično gledanju u ogledalo. U životu možemo napredovati samo uključivanjem onoga što naučimo kroz samopromatranje u svoju volju.

Molim vas, na trenutak razmislite o ovoj usporedbi, o usporedbi koja implicira da čovjek može vidjeti vlastito oko samo ako se odrekne toga da vidi ostalo, a ako želi vidjeti ostalo, mora se odreći gledanja vlastitog oka. Razmislite o ovoj usporedbi. Na temelju ove usporedbe, sljedeći ćemo utorak govoriti o istinskom i lažnom samopromatranju, a zatim se još više približiti rješenju naših pitanja. U ovom, rekao bih, najtežem pitanju čovjeka, pitanju slobode i nužnosti, te međusobnom odnosu ljudskih djela i svjetskih događaja, potrebno je imati na umu sve poteškoće. I svatko tko vjeruje da može doći do rješenja ovog pitanja prije nego što shvati sve poteškoće, zapravo se vara.

IV. ČETVRTO PREDAVANJE

Berlin, 1. veljače 1916.

Previše smo tako velika pitanja kao ova koja sada razmatramo, pitanja nužnosti i slobode, navikli tretirati na način da želimo mnogo stvari obuhvatiti odjednom, u tren oka, jednostavnim konceptima, najjednostavnijim mogućim konceptima. Kad su u pitanju takva pitanja, obično ne uzimamo u obzir da ta pitanja zahtijevaju da obratimo pozornost na to koliko su brojne veze svijeta, kako ono što se događa na jednom mjestu u svijetu moramo promatrati u potpuno drugačijem svijetlu, ako to želimo razumjeti, drugačijem od svih sličnih stvari koje se događaju na drugom mjestu u svjetskim događajima.

Prvo, želio bih podsjetiti na nešto što sam ovdje nedavno spomenuo u drugom kontekstu. Rekao sam: kada vidimo tako značajne događaje, poput ovih sadašnjih, kako preplavljaju svjetske poslove, vrlo smo skloni brzo tražiti uzroke, da tako kažem, u najneposrednijem području, a također brzo očekivati posljedice u onome što neposredno slijedi u vrlo bliskoj budućnosti. Takvom analizom činimo potpunu nepravdu prema činjenicama. Kad sam to spomenuo, istaknuo sam da je na početku Srednjeg vijeka svijet rimske civilizacije nekoć stajao licem u lice sa svijetom današnje Srednje Europe. Sada se, laka srca, može sebi reći povijesno: pa, čovjek pokušava shvatiti kako su se, iz određenih političkih motiva starog Rima, ovi Rimljani osjećali prisiljenima poduzeti svoje vojne pohode protiv - to jest, svog - sjevera, protiv onoga što je sada Srednja Europa. A onda se mogu tražiti posljedice u onome što se tada razvilo.

Ali takvo razmatranje nipošto ne iscrpljuje sve što je relevantno. Jer zamislite samo da se nešto drugačije dogodilo tada u napredovanju naroda od istoka prema zapadu diljem Europe, da se nešto drugačije dogodilo u sukobu rimske i germanske kulture - i cijeli kasniji razvoj Srednje Europe, čak do modernog doba, poprimio bi drugačije lice. Svi detalji koje smo vidjeli kako se odvijaju tijekom stoljeća do našeg vremena, odvijali bi se drugačije da tada nije postojala ta nacionalna supstanca koju imamo u starim Rimljanima - koja nije mogla, rekao bih, potpuno prožeti kršćanstvo, upravo zbog svoje svjetsko povijesne kvalitete, zbog svojih karakteristika - da se ovaj svijet nije stopio s narodima koji su, u povijesti svijeta, bili mladi i koji su kršćanstvo prihvatili s mladenačkom snagom. Kroz način na koji se dogodio sukob između naroda, moglo bi se reći, duhovno zrelog, poput Rimljana, i naroda, u svjetskoj povijesti, poput germanskih plemena u to vrijeme, pojavilo se sve što se kasnije pojavilo, do, moglo bi se reći, Goetheovog 'Fausta' i svega što je donijela kultura 19. stoljeća. Jesu li se stvari mogle odvijati onako kako jesu da se to nije dogodilo tada? Promatramo struju,

ispunjenu unutarnjom, zakonitom nužnošću, koja teče kroz svjetske događaje i proteže se preko golemih, golemih regija. Kako bi itko u to vrijeme mogao htjeti organizirati svoje djelovanje, prema onome što se odvijalo na fizičkom planu tijekom stoljeća do danas?

Ono što se danas događa je, pak, početna točka oblikovanja svijeta, što je nužno povezano s onim što se događa danas, ali što je, što se tiče događaja na fizičkoj razini, vrlo različito od onoga što se odvija sažeto u kratkim vremenskim razmacima. Želim ovo spomenuti samo kako biste vidjeli koliko je duboko ukorijenjeno ono što sam spomenuo u vezi s ovim razmatranjima: da se ne stiže daleko razmišljanjem i nagađanjem o svjetskim vezama. Zamislite koliko bi daleko stigli da je Rimljanin ili čak German u 3. i 4. stoljeću poslije Krista htio nagađati o mogućim posljedicama bitaka koje su se tada odvijale. Nimalo daleko!

Nužno je da postanemo svjesni da ono što će se dogoditi, kako bismo to prepoznali kao nešto što se zaista treba dogoditi, određuje nešto drugo osim takvog razmišljanja o mogućim posljedicama ili onome što iz toga neposredno proizlazi; da ono što percipiramo kao da teče iz duhovnih svjetova ulijeva se u struju događaja kako teku na fizičkoj ravni: impulsi čiji pojedinačni učinci ne zahtijevaju od nas da razmišljamo o tome što će se dogoditi na fizičkoj ravni. Mora nam biti jasno da upravo pogled na ljudske događaje, na svjetsko povijesne događaje, čini nužnim proširiti našu perspektivu izvan onoga što leži na fizičkoj ravni. I nakon što smo se samo dotaknuli tih nužnosti, ponovno razmotrimo čovjeka kao takvog.

Prošli put sam već istaknuo koliko je nemoguće razviti ispravan odnos prema postupcima koje je netko izvršio, a koji stoga za njega leže u prošlosti, ako se neprestano prepušta razmišljanju i nagađanju o tim postupcima. Umjesto toga, čovjek mora shvatiti da ono što je prošlo, uključujući i prošlost vlastitih postupaka, pripada području nužnosti, i mora naučiti prihvatiti misao: ono što se dogodilo, moralo se dogoditi. To jest, čovjek postiže ispravan odnos prema svojim postupcima kada stekne objektivnost prema onome što je učinio ili postigao u prošlosti, kada može s jednakom objektivnošću gledati na uspješnu i neuspješnu radnju koja je proizašla iz njega samog.

Sada ćete, naravno, imati ozbiljne prigovore, čak i na ono što sam upravo rekao, jer postoje tako ozbiljni prigovori. Razmotrite ono što je upravo rečeno: kad smo nešto učinili, gotovo je. Pronalazimo, rečeno je, ispravan odnos prema onome što smo učinili zauzimajući objektivni pogled na to, time što poslije ne želimo da smo to učinili drugačije. Ozbiljan prigovor je sljedeći: dakle, gdje je tu sve ono što mora igrati tako značajnu ulogu u ljudskom životu, naime, žaljenje zbog djela koje smo izvršili? Naravno, osoba koja kaže: žaljenje je nužno, žaljenje mora biti tu, potpuno je u pravu. Ako bi se nekako uklonilo žaljenje iz razvoja ljudske duše, prirodno bi se uklonio

moralni impuls najviše vrijednosti. Ali bi li se to uklonilo ako se jednostavno zauzme stav prema svemu što se dogodilo razmatrajući to objektivno, istinski objektivno?

Pa, ovdje doista leži nova poteškoća, poteškoća koja može biti polazna točka za bezbrojne nesporazume. Ako želimo ukloniti tu poteškoću, moramo se pozabaviti samom srži problema slobode. Vidite, veliki Spinoza je rekao: U osnovi, u svijetu se može govoriti samo o nužnosti. Sloboda je u osnovi vrsta iluzije. Jer kada jedan metak pogodi drugi, on leti svojom putanjom nužnosti. Kad bi imao svijest, vjerovao bi - kaže Spinoza, spomenuo sam to u svojoj 'Filozofiji slobode' - da dobrovoljno slijedi svoj put. - To je Spinozino mišljenje. "I tako se događa da čovjek, dok je zarobljen u nužnosti, smatra sebe slobodnim jer je svjestan onoga što se događa."

Ali Spinoza je potpuno u krivu, apsolutno u krivu. Situacija je sasvim drugačija. Kad bi ljudsko biće doista negdje letjelo poput lopte, koja slijedi samo nužnost svog impulsa, tada bi moralo izgubiti svijest u odnosu na sve što čini njegov let, a gdje slijedi samo nužnost. Moralo bi postati nesvjesno da se to dogodilo. Svijest bi se morala isključiti. I to čini. Samo na trenutak razmislite kojom brzinom se krećete kroz prostor prema znanosti astronomije! Vi to sigurno ne radite svjesno. Svijest se isključuje. Ne možete je čak ni uključiti, jer se ne biste mogli kretati kroz prostor brzinom koju vam pokazuje znanost astronomije. Stoga, za nešto što ljudsko biće radi iz nužde, svijest mora biti isključena, a u tako grubim stvarima kao što je letenje kroz svemir, ubrzo primjećujemo da ono što je podložno nuždi isključuje svijest. Ali stvari nisu uvijek tako grubo svjesne; one su više ili manje nesvjesne. U stvarnom životu graniče jedna s drugom. Na granicama se stvari ne mogu shvatiti tako grubo kao u slučaju koji sam upravo naveo. Umjesto toga, može se reći: u svemu čega smo istinski svjesni, čega imamo bezuvjetnu svijest, možemo djelovati samo slobodno. Kad bi metak imao svijest i kad bi ga ja gurnuo, onda bi, ako bi istinski imao svijest, letio u određenom smjeru samo ako bi u svoju svijest upio impuls koji mu dajem i ako bi zatim postavio vlastitu putanju prema tom impulsu. Metak bi prvo morao postati nesvjestan, prvo isključiti svijest, ako bi jednostavno slijedio impuls.

Ako ovo uzmete u obzir, onda ćete napraviti razliku koju čovjek nažalost inače ne pravi u životu kada su u pitanju djela. Jer činjenica da se ta razlika ne pravi ima, ne samo teorijski značaj, već i dubok praktični značaj. Naime, čovjek u životu ne pravi razliku između stvari koje krenu po zlu i stvari koje su loše, koje su nemoralne. Ova razlika je vrlo značajna, izvanredno važna. Jer ono što je neuspješna akcija, ono što se nije ostvarilo prema namjeri kao neuspješna akcija, apsolutno je istina da možemo znati što je ispravno u vezi s tim samo ako to možemo objektivno promatrati kao da je bilo nužno. Jer čim je gotovo, to je u području apsolutne nužde. Ako u nečemu ne uspijemo i

potom se osjećamo nelagodno zbog neuspjeha, apsolutno je istina da taj osjećaj nelagode proizlazi iz egoizma: zapravo smo željeli biti bolja osoba ili bismo voljeli biti bolja osoba, osoba koja je mogla bolje obaviti posao. Upravo je to egoizam na djelu. I sve dok se taj egoizam ne iskorijeni u korijenu, iskustvo našeg daljnjeg razvoja kao duše ne može imati duboko značenje koje bi trebalo imati.

Ali kada smo izvršili neku radnju, nije uvijek pitanje je li ta radnja neuspjeh; radije, može biti loša radnja, ono što nazivamo moralno lošom radnjom. Ali pogledajmo moralno loše radnje. Naprimjer, pogledajmo sljedeću radnju, samo da bismo imali nešto prilično indikativno. Pretpostavimo da netko nema što jesti ili želi nešto iz nekog drugog razloga osim gladi, i ukrade. Dakle, 'krađa', zar ne, loša radnja. Isključuje li ono što smo rekli, mogućnost da netko tko je ukrao osjeća kajanje zbog svog djela? Ne, ne isključuje! Zašto ne, dragi moji prijatelji? Ne iz vrlo jednostavnog razloga što, ozbiljno, sasvim ozbiljno, osoba koja je ukrala zapravo nije htjela ukrasti, već je htjela posjedovati ono što je ukrala. Bio bi u redu što se tiče krađe, da ste mu dali ono što je želio, ili da je to mogao dobiti na neki drugi način osim krađe.

To je očit slučaj. Ali u određenom smislu, ovo se odnosi na sve što se zapravo može smatrati lošim djelom. Loše djelo kao takvo, izravno kakvo jest, nikada nije zapravo namjerno. Jezik ima istančan osjećaj za to: kada je loša radnja završena, 'savjest se uzburka'. Zašto se savjest uzburka? Jer tek sada se loše djelo podiže do spoznaje. Tamo gdje je počinjeno, unutar spoznaje je zapravo bio drugi, zbog kojeg je loše djelo počinjeno. Loše djelo ne leži u volji. A kajanje također ima svrhu uzdići dotičnu osobu do spoznaje kako je dopustila da joj se svijest zamuti u trenutku kada je počinila loše djelo. Moramo uvijek govoriti o ovome: kada netko počinio zlo djelo, u pitanju je da je njegova svijest bila zamućena, da je njegova svijest bila usklađena s tim djelom i da je na njemu da stekne svijest o takvim slučajevima kao što je onaj s kojim je njegova svijest bila usklađena. Jedina svrha svake kazne je prizvati takve sile u duši da se svijest proteže čak i na slučajeve koji bi inače uzrokovali isključivanje svijesti.

Među disertacijama koje su na sveučilištima napisali filozofi koji se istovremeno bave pravnim problemima, posebno je česta disertacija o 'Pravu na kažnjavanje'. Predložene su mnoge teorije o razlozima zašto treba primjenjivati kaznu. Jedina moguća može se pronaći samo ako se shvati da je kazna namijenjena iskorištavanju moći duše do te mjere da se svijest proširi izvan onoga što je prije obuhvaćala. A to je ujedno i zadatak kajanja. Kajanje bi se trebalo sastojati upravo u tome da se djelo promatra na takav način da se njegova moć uzdigne u svijest, tako da svijest sada promatra kontekst na takav način da se sljedeći put ne može eliminirati. Vidite što je važno: da se u životu nauči precizno razlikovati ako se želi nešto razumjeti,

da se istinski nauči razlikovati potpuno svjesno djelovanje od onoga kod kojeg je svijest oslabljena.

Ako imate radnju kod koje uopće nije važno je li dobra ili loša, već neuspješna radnja u kojoj jednostavno nismo uspjeli postići nešto što smo namjeravali, onda je poanta u tome da možemo zamagliti svoju percepciju radnje ako je prosuđujemo na način da unesemo misao ili osjećaj: 'Ne bi li se dogodilo drugačije da smo ovo ili ono učinili bolje, ili da smo sami bili drugačiji'? Tada postaje važno razmotriti da se čovjek mora suočiti s činjenicom: ako oko treba vidjeti predmet, ne može vidjeti sebe. Ne može pred sobom držati ogledalo, jer u trenutku kada oko drži ogledalo da vidi sebe, ne može vidjeti predmet. U trenutku kada osoba nagađa o tome kako je trebala biti drugačija kod radnje koju je izvršila, ta radnja ne može utjecati na nju silom koja je unapređuje u njenom duševnom razvoju. U trenutku kada između sebe i svog djela čovjek stavlja egoizam, koji leži u činjenici da bi djelo htio učiniti drugačije, u tom trenutku čini upravo istu stvar koju čini kada drži ogledalo pred okom tako da oko ne može vidjeti predmet.

Usporedba se može postaviti i drugačije. Znate, postoje takozvane astigmatične oči. To su oči kod kojih su lukovi rožnice zakrivljeni u različitim stupnjevima u vertikalnom i poprečnom smjeru. Takve oči imaju neobičnu vrstu netočnog vida. Čovjek vidi utvare, što je rezultat samo nepravilne zakrivljenosti rožnice. Čovjek vidi utvare, ali to proizlazi iz činjenice da zapravo percipira vlastito oko, a ne ono što je izvana. Ako netko percipira vlastito oko jer je nepravilno konstruirano, jer nije postalo oko koje se može potpuno isključiti i dopustiti samo objektu da djeluje unutar oka, tada ne može percipirati objekt. Ako netko ispunjava svoju dušu mišlju: 'Mogao si biti drugačiji, trebao si ovo ili ono učiniti drugačije, tada bi uspio', tada je to baš kao da ima astigmatično oko: uopće ne vidi pravu činjenicu, krivotvori je. Ali čovjek mora vidjeti stvarne činjenice koje su mu dodijeljene, tada one stvarno imaju učinak. Kao što vanjski objekt utječe na zdravo oko, tako utječe i na dušu koja nije ispunjena osjećajima o činjenicama, već dopušta da same činjenice utječu na nju. Tada te činjenice nastavljaju djelovati unutar duše.

Moglo bi se reći: netko tko još nije pronašao objektivnost prema prošlim činjenicama u koje je bio uključen ne može vidjeti te činjenice u njihovoj objektivnosti, i stoga iz njih ne može izvući ono što bi trebao izvući za svoju dušu. Bilo bi kao da bi nam se oči prestale razvijati u šestom ili sedmom mjesecu embrionalnog razvoja, da bi se oči zaustavile u razvoju i da bismo se tada rodili u pravo vrijeme: cijeli bismo svijet vidjeli krivo. Da se oči ne bi nastavile razvijati s nama u šestom, sedmom, osmom i devetom mjesecu, već ako bi se zaustavile, ne bi se same isključile. Vidjeli bismo nešto sasvim drugačije od onoga što zapravo vidimo.

Dakle, ono što smo učinili, za nas dobiva svoju pravu vrijednost tek kada dođemo do točke u kojoj to možemo smjestiti u struju nužnosti, kada to možemo smatrati nečim nužnim. Ali, kao što sam rekao, mora nam biti jasno da upravo tada moramo napraviti razliku između onoga što je uspjelo i onoga što nije uspjelo, te što je moralno označeno kao 'dobro' ili 'loše'.

U biti, rasprave o svemu tome, iako na filozofijski način, naći ćete u mojoj 'Filozofiji slobode'. Jer u toj 'Filozofiji slobode' izričito je objašnjeno kako čovjek postaje slobodan postizanjem onoga što mu omogućuje crpljenje impulsa iz duhovnog svijeta. U jednom trenutku čak se izričito navodi: 'Slobodni impulsi proizlaze iz duhovnog svijeta'. - Ali to ne isključuje mogućnost da čovjek najslobodnije djeluje, takoreći, u odnosu određene događaje, upravo kada on, pak, na određeni način slijedi nužnost. Jer treba razlikovati čisto vanjsku fizičku nužnost od duhovne nužnosti, iako je to dvoje u osnovi isto. Ali razlikuju se, moglo bi se reći, u odnosu na slojevitost kozmičke egzistencije u kojoj se nalaze.

To je ovako: razmotrimo lik poput Goethea, naprimjer, koji ulazi u svjetsku povijest i za kojeg se može reći: možemo pratiti obrazovanje takve osobe kao što je Goethe, možemo vidjeti kako je postao ono što jest, a zatim možemo pratiti impulse koji su ga vodili da stvori svog 'Fausta' i njegove druge pjesme. Možemo, u određenom smislu, sagledati sve što je Goethe postigao kao rezultat Goetheovog obrazovanja. I sada vidimo Goetheov genij. Svakako, možemo. Ostajemo u potpunosti unutar Goethea. Ali vidite, možemo to učiniti drugačije. Možemo pratiti duhovni razvoj u 18. stoljeću. Iz njega uzeti detalje. Uzmimo, naprimjer, činjenicu da je prije nego što je Goethe pomislio na 'Fausta', Lessing projektirao 'Fausta', da je 'Faust' već bio tu. Može se reći da je misao o 'Faustu' proizašla iz duhovnih problema kojima se to vrijeme bavilo, iz duhovnih impulsa. Sada bi se moglo reći, ako se prouči Lessingov 'Faust' i mnoštvo drugih takvih 'Faust' pjesama, da je sve vodilo do Fausta. Može se, u određenom smislu, izostaviti Goethea, a do Fausta doći kao onog nužnog. Faust je proizašao iz onoga što je bilo prije. Dakle, može se pratiti Goetheov razvoj i ući u njegovog 'Fausta'. Goethea se može staviti pred sebe više u smislu s njegovim razvojem, ali se može i potpuno izostaviti, a zatim pomno pratiti kako se u Europi pojavila vrsta poezije poput Nibelunga, kako se to zgusnulo u pjesmu o Parsifalu, kako je Parsifal ljudsko biće u nastajanju, koje izlazi iz određenog razdoblja evolucije, kako se zatim pojavila druga evolucija, kako je kroz drugu evoluciju ideja Parsifalu potpuno zaboravljena, i kako se učvrstila ta izvanredna ideja koja je pronašla izraz u popularnoj knjizi o Faustu, a koja je zatim dovela do pojave 'Fausta', moglo bi se reći Parsifala u kasnijem dobu. Goethea se može potpuno izostaviti. Naravno, ne treba biti pedantan oko toga; pedeset godina ne čini razliku. Vrijeme je elastično, može se rastezati naprijed i natrag, tako da to nije poanta. Samo ahrimanske stvari koje se događaju u svijetu određuju ulogu vremena. Ono što dolazi od dobrih bogova, svakako se može

pomicati naprijed i natrag u vremenu. Ali općenito se može reći: čak i da frankfurtski vijećnik Kaspar Goethe i njegova supruga Aja nisu imali sina Wolfganga, ili da je sin Wolfgang - koji je, kao što znate, u svakom slučaju rođen crn i bio je blizu smrti odmah nakon rođenja - umro odmah nakon rođenja, nešto poput pjesme 'Faust' sigurno bi nastalo kroz nekog drugog. Ili da je Goethe živio u 14. stoljeću, sigurno ne bi napisao 'Fausta'. To su nerealne misli, svakako. Ali ponekad ih morate staviti pred dušu, kako biste vidjeli što je stvarno.

Dakle, sada se može postaviti pitanje: je li Goethe stvorio 'Fausta' ili čak svoje životno djelo iz svoje slobode ili je u pitanju apsolutna nužda? Najveća sloboda postoji kada se u svjetskoj povijesti čini ono što je nužno! Jer tko god vjeruje da bi sloboda ikada mogla biti ugrožena onim što postoji kao nužda u svijetu, trebao bi odmah reći: želim stvoriti pjesmu, ali ja sam ljudsko biće koje želi djelovati apsolutno slobodno! Dakle, zanemarit ću sve ostale pjesnike koji nisu bili slobodni; želim stvoriti slobodnu pjesmu. Ali ne bih mogao biti slobodan ako bih želio koristiti riječi koje su u jeziku, jer su one uzrokovane drevnom nužnošću. Pa, naravno da to nije moguće! Želim biti potpuni heroj slobode. Dakle, stvorit ću vlastiti jezik. - I sada on počinje stvarati vlastiti jezik. Da, prirodno bi postigao: poezijom, koja bi se tada pojavila na jeziku koji još ne postoji, bio bi odbijen od cijelog svijeta; svojom slobodom morao bi razviti otpor cijelog svijeta, što bi se, naravno, u početku manifestiralo samo u nedostatku razumijevanja. Iz ovoga možete vidjeti da ne može biti govora o slobodi, koja intervenira u tijek događaja, osjećajući se na bilo koji način oštećenom nužnošću koja postoji u struji svjetskih događaja.

Moglo bi se zamisliti i slikara koji apsolutno želi biti slobodan i koji bi rekao: da, želim slikati, ali ne želim slikati na platnu ili čak na površini; želim slikati slobodno. Trebam li prvo pokušati slikati na osnovi koja mi je dana? Neću to učiniti! Jer tada sam prisiljen slijediti površinu te osnove posvuda. - Ali ta podloga ima vrlo specifične zakonitosti. Slijede se, ali to ni na koji način ne sprječava razvoj slobode.

Upravo u velikim događajima svjetske povijesti, očito je kako ono što bi se moglo nazvati nužnošću, kada je uključena svijest, može izravno kolidirati sa slobodom tamo gdje je uključena svijest. Već sam rekao: Goethe ne bi mogao stvoriti 'Fausta' u 14. stoljeću, jer je apsolutno nemoguće da je 'Faust' nastao u 14. stoljeću. Ne bi mogao napisati 'Fausta'. Zašto ne? Da, jer postoji nešto što se mora opisati kao praznina u svjetskim događajima s obzirom na određene evolucijske impulse. Kao što ne možete uliti vodu u bačvu ako je bačva već puna, ili kao što možete uliti samo određenu količinu vode u bačvu ako je bačva već djelomično napunjena vodom, ne možete uliti ništa u ispunjeno vrijeme na bilo koji način. U 14. stoljeću, nešto poput onoga što je iz duhovnog svijeta teklo kroz čovjeka u fizički svijet u Faustu,

nije se smatralo prazninom, već ispunjenjem. Događaji se odvijaju u ciklusima, a kada se ciklus ispuni, praznina ulazi za nove impulse, koji zatim mogu ući u svjetske događaje. Ciklus se prvo mora ispuniti u smislu sadržaja, a zatim praznina mora ući u odnosu na taj ciklus. Tada novi impulsi mogu ući u prazninu. Što se tiče impulsa koji su tekli iz duhovnog svijeta kroz Goethea u fizički svijet, praznina je ušla u kulturni razvoj u kojem je Goethe stajao. I taj razvoj se odvija na takav način da doista teče u valovima: praznina - najviše ispunjenje - opadanje - ponovno praznina. Tada može ući nešto novo.

Sukladno tome, osoba koja stoji između smrti i novog rođenja uređuje svoju inkarnaciju. On uređuje svoju inkarnaciju tako da pronađe stupanj praznine ili ispunjenja u fizičkom svijetu koji je pravi za njegove impulse. Netko tko sa sobom iz svojih prethodnih inkarnacija donosi takve impulse koji mogu funkcionirati kao impulsi visokog ranga i stoga moraju pasti u prazninu, mora se pojaviti u vremenskom razdoblju u kojem u svijetu postoji praznina. Svatko tko ima takve impulse, koje svijet prvo mora primiti, mora sa svojom novom inkarnacijom pasti u razdoblje u kojem se može dogoditi ispunjenje praznine. Naravno, slučaj je da se u najrazličitijim područjima oni presijecaju. To je sasvim prirodno. Dakle, iz ovoga vidimo da u određenom trenutku biramo - ako smijem upotrijebiti tu riječ - trenutak u kojem silazimo u svijet prema unutarnjim kvalitetama koje posjedujemo u sebi. I unutarnja nužnost s kojom djelujemo određena je time.

Ako sada razmislite o ovome, više nećete vidjeti nikakvu proturječnost ako promatrate uzastopne događaje u struji vremena i kažete si: Parsifal i tako dalje, Faust, to se tako nastavlja, a onda dolazi Goethe, i iz njega dolazi ono što se jednako dobro može razumjeti u uzastopnoj struji vremena. Više nećete uočiti nikakvu proturječnost, jer je Goethe gledao odozgo, i u sebi pripremio ono što bi tada moglo postati opipljivo u djelu. Dakle, dok je na fizičkoj ravni, on dopušta da iznutra teče ono što je upio upravo u prethodnim stoljećima u kojima su se odvijali ti događaji. Nema više proturječja između ove dvije tvrdnje, 'Goetheovo djelo moralo je biti proizvedeno u određenom vremenu' i 'Goethe ga je slobodno stvorio', nego da sam ovdje imao ploču, a ovdje sam imao 1, 2, 3, 4, 5, 6 kuglica, to jest niz kuglica. Tada dođem s malom čašicom i kažem: punim prvu kuglicu u čašicu, punim drugu kuglicu u čašicu, punim treću kuglicu u čašicu, četvrtu kuglicu i tako dalje, i ovdje ih istovarujem. Ali netko kaže: kuglice koje sada leže tamo su iste kuglice koje su bile tamo. - Ne, kaže drugi, to su kuglice koje su bile unutar šalice; izvadio sam ih iz te šalice.

Obje tvrdnje zasigurno mogu koegzistirati. Ono što se dogodilo u vremenu, što je na kraju dovelo do 'Fausta', urezalo se u Goetheovu dušu, a dolazi iz Goetheove duše jer se u Goetheovoj duši to nakupilo promatranjem iz duhovnog svijeta. Jer mi uvijek sudjelujemo u cjelokupnom razvoju svijeta.

Ako to sada tako razmotrimo, moći ćemo si reći: u trenutku kada pogledamo u prošlost, moramo samu prošlost promatrati kao nešto nužno. A ako pogledamo sebe i također ponovno vratimo prošlost u postojanje, ako je samo svjesno vratimo, ipak, kroz slobodu, stavljamo u sadašnjost ono što je nužno pripremljeno u prošlosti. Dakle, onaj tko može razviti punu svijest, može biti najslobodniji od svih: s onim što radim, ne radim ništa drugo osim onoga što je duhovno nužno. Stvari se ne mogu razvijati pedantnom logikom; radije, mogu se percipirati samo kroz potpuno živo shvaćanje stvarnosti.

Još si možemo pomoći na jedan način kako bismo u potpunosti razumjeli stvar. Možemo se zapitati: pa, pogledajmo životinje, naprimjer. Kod njih, njihova je svijest snižena. Znamo da imaju sniženu svijest. To sam često objašnjavao. Pogledajmo ljude: oni imaju stupanj svijesti takav da se može izraziti sloboda. Što je sa sviješću anđela, odnosno onih bića koja stoje neposredno iznad ljudi? Što je sa sviješću anđela?

Zapravo je vrlo teško, odmah prodrijeti u svijest anđela. Vidite, kada čovjek želi nešto učiniti, on razmišlja o tome što želi učiniti. I ako se ono što je zamislio da bi se trebalo dogoditi na fizičkoj ravni, ne dogodi na fizičkoj ravni, to je propalo. Ako netko sašije dva komada tkanine zajedno, a zatim, nakon što ih sašije, oni se razdvoje, njegovo djelo je propalo. Da, to se može dogoditi sa šivaćim strojem. Tada je djelo propalo. Dakle, ako se ono što predviđa kao koncept za fizičku ravan ne dogodi, on kaže: djelo je propalo. To znači da usmjerava svoju volju prema nečemu što zamišlja u svom umu onako kako bi trebalo biti na fizičkoj ravni. Tako volja služi ljudima. Nije tako s anđelima.

Kod anđela sve leži u namjeri. Anđeoska namjera može se provesti na najrazličitije načine, a ipak učinak može biti potpuno isti. To je istina, s jedne strane, ali to je nešto što prirodno, rekao bih, kao da prkosi konvencionalnoj logici u konceptualnom smislu. Samo u umjetničkom, ako se umjetnički aspekt shvati u ljudskom smislu, može se osjetiti bliže toj svijesti. Jer uvijek ćete otkriti da ako umjetnik može shvatiti stvar ljudski - ne mora uvijek biti u stanju shvatiti svoj umjetnički aspekt ljudski, ali ako može shvatiti svoj umjetnički aspekt ljudski - tada on može, pod određenim okolnostima, smatrati ono što je uspio učiniti na suprotan način, ili čak nije uspio, vrijednijim od onoga što je uspio učiniti upravo onako kako je trebalo biti. To nas malo približava onome što je izvanredno teško zamisliti: da u svijesti anđela, u volji anđela, sve ovisi o namjeri i da se ta namjera na fizičkoj razini može ostvariti na najrazličitije načine, čak i na suprotne načine. To znači da kada anđeo krene nešto učiniti, on krene učiniti nešto vrlo specifično, ali ne na način da kaže: na fizičkoj razini to mora izgledati ovako ili onako. To još nije tamo. On će to znati tek kada bude tamo.

Vidjeli smo, i ja sam istaknuo ovo: to je čak i slučaj s Elohimima. Elohim su stvorili svjetlo i vidjeli su da je svjetlo dobro. To znači, ono što je kod ljudi

prvo, koncept onoga što postoji na fizičkoj razini, uopće nije prvo u svijesti duhovnih bića koja stoje iznad čovjeka, umjesto toga, prva stvar je namjera, a kako se ona provodi, sasvim je drugo pitanje. Sada, u tom pogledu, ljudi su prirodno na pola puta između životinja i anđela. Stoga, s jedne strane, više teže nesvjesnosti životinja. Gdje god na vidjelo izađe kriminal, u biti ga uzrokuje animalnost u čovjeku. Ali s druge strane, on također teži prema gore, rekao bih, prema svijesti anđela. Istina je da čovjek u sebi nosi potencijal da razvije višu svijest izvan obične svijesti, gdje se namjere pred njim pojavljuju na drugačiji način nego što je to inače slučaj kod obične svijesti.

Može se jednostavno reći: pretpostavimo da se netko, kao ljudsko biće, bavi važnim životnim problemima. Tada on ne može nastaviti sa svojim namjerama, kao što to čovjek obično može. Pretpostavimo, naprimjer, da kao odgojitelj - ali sada odgojitelj u pravom smislu te riječi - netko dobiva zadatak odgojiti dijete. Prosječni čovjek ima svoje obrazovne principe, svoje pedagoške principe, zar ne? Zna kada treba udariti, a kada ne, možda čak i da uopće ne bi trebao tući, i tako dalje. Zna kako napraviti ovo, kako napraviti ono. Ali netko tko stvar vidi sa stajališta više svijesti neće uvijek suditi na ovaj način, već će sve prepustiti životu. Čekat će da vidi što može uočiti. Postavit će si samo jednu stvar: namjeru da postigne ono za što se čini da je ovaj predisponiran. Ali to za što je ovaj predisponiran, može se postići na mnogo različitih načina. O tome se radi.

Dakle, ako sve ovo sakupimo, sada ćemo također vidjeti kako, da bismo razumjeli cijelog čovjeka u odnosu na nužnost i slobodu, moramo uzeti u obzir vanjski fizički aspekt čovjeka i unutarnji, dakle, prije svega, eterski. Ako sada pogledamo samo etersko tijelo čovjeka: već sam skrenuo pozornost na to kako etersko tijelo čovjeka slijedi potpuno drugačiji put od fizičkog tijela. Fizičko tijelo čovjeka - kao što sam vam jednom rekao - u početku je mlado. Zatim se razvija, stari i konačno postaje vremesno. Etersko tijelo čini suprotno. Kada kažemo da 'starimo' u odnosu na fizičko tijelo, zapravo, u odnosu na etersko tijelo, moramo reći da 'postajemo mlađi'. Jer etersko tijelo je doista, ako želimo koristiti riječi 'staro' i 'mlado', starac kada se rodimo, jer je potpuno smežurano, toliko malo, da paše samo za nas. Kada dostignemo normalnu dob i umremo, ovo etersko tijelo je dovoljno pomlađeno da ga možemo predati cijelom svijetu, i da u vanjskom svijetu ponovno može kao mlado raditi. Dok fizičko tijelo stari, etersko tijelo se 'pomlađuje'. Postaje sve mlađe.

Ako umremo u nenormalno vrijeme, ako umremo mladi, etersko tijelo može imati takva značenja poput onih koja sam spomenuo. Ali moramo razmotriti ovu razliku između fizičkog tijela i eterskog tijela, ne samo u odnosu na, naprimjer, starenje, već i u odnosu na nužnost i slobodu. Kada je osoba najviše vezana nužnošću, u odnosu na ono što postiže svojim fizičkim tijelom

ili općenito kao biće na fizičkoj ravni, tada je njezino etersko tijelo najslobodnije, tada je njezino etersko tijelo potpuno prepušteno samom sebi. U odnosu na sve za što smo vezani nužnošću, etersko tijelo je prepušteno samom sebi. U odnosu na sve u čemu je etersko tijelo vezano nužnošću, ono što osoba razvija na fizičkoj razini zahvaćeno je slobodom. Dakle, dok je fizičko tijelo podložno nužnosti, etersko tijelo ima jednak stupanj slobode, a dok je etersko tijelo podložno nužnosti, sve ono što se tiče fizičkog tijela ima određeni stupanj slobode. Što to znači?

Dakle pretpostavimo na trenutak: nećete moći reći da ste potpuno slobodni ustati i ići u krevet kad god želite. Ustajete ujutro i idete u krevet navečer. U tome ne može biti govora o slobodi. To je povezano s neizbježnim životnim potrebama. Čak i ako nekako mijenjate vrijeme ustajanja i odlaska u krevet, ne može biti govora o slobodi. Vi također jedete svaki dan. Ne može biti govora o slobodi. Ne možete odlučiti probiti ovu nužnost i tražiti svoju slobodu, naprimjer, ne jedući, zato jer biste to doživjeli kao prisilu na jelo. U vezi sa svim tim stvarima, čovjek je vezan nužnostima. Zašto je vezan nužnostima? Zato što je suputnik - kao što sam rekao prošli put - u njemu, koji ga prati tijekom života ovdje na fizičkoj ravni sa svime što je povezano s fizičkom ravni, što je vezano nužnošću, jer u međuvremenu živi u slobodi. Ali ako se sada smjestimo unutra, s eterskim tijelom, u nužnost, kako se to može dogoditi? Upravo kroz svjesno prepuštanje onome što prepoznajemo kao nužnost. Tako, naprimjer, govoreći sebi: sadašnjost je vrijeme kada se onaj tko je za to zreo, tko to može razumjeti, treba baviti znanošću duha. Naravno, nitko nije izvana prisiljen na to. Ali to se može prepoznati kao unutarnja nužnost, jer je to nužno u trenutnom ciklusu. Tek tada se čovjek iz slobode podvrgava nužnosti. Ništa ga ne prisiljava izvana, na fizičkoj ravni. Iznutra, čovjek mora, iz slobode, takoreći, slijediti prisilu. Etersko tijelo stvara impuls za sebe, koji ga prožima nužnošću. Etersko tijelo stvara nužnost za sebe, i time si omogućuje slobodno razvijanje onoga što se događa u vezi s fizičkom ravni. To jest, čovjek uči spoznavati duhovnu nužnost i time sebe čini sve slobodnijim za sve što je život na fizičkoj ravni.

Sada biste mogli reći: dakle, suočavanjem s duhovnom nužnošću, osoba bi zapravo trebala postati slobodnija za život na fizičkoj ravni. To je doista istina. Povezivanjem s duhovnom strujom u svijetu, dopuštanjem duhovnoj struji kroz sebe, osoba zapravo upija elemente koji je oslobađaju od okova s fizičkim svijetom. Naravno, osoba se ne može osloboditi onoga što joj je dodijeljeno prethodnom inkarnacijom, karmom. Ali ako se osoba ne oslobodi nužnih uvjeta fizičke ravni na opisani način, prepoznavanjem duhovne nužnosti, ostaje vezana za te nužne uvjete fizičke ravni nakon smrti i vuče ih za sobom. Osoba vuče nužnosti fizičke ravni sa sobom kroz život između smrti i novog rođenja. Ne oslobađa ih se. U svakom trenutku osoba postaje sve slobodnija i slobodnija od nužnosti fizičke ravni, dok se ujedinjuje sa svojim eterskim tijelom i nužnostima duhovne ravni. Doista je istina da kada

netko može slobodno odlučiti slijediti impuls prepoznat isključivo u duhovnom području, postaje sve slobodniji od svega što ga inače veže za fizički život, što ga veže daleko izvan smrti. S druge strane, s obzirom na sve za što je čovjek vezan u fizičkom životu, sve što se ne može promijeniti, samo etersko tijelo postaje sve slobodnije i slobodnije.

I tako možemo vidjeti kako su sloboda i nužnost isprepleteni na fizičkoj ravni, ali također sloboda i nužnost i za etersko tijelo. Etersko tijelo prima svoju slobodu kroz nužnost fizičke ravni i vlastitu nužnost mora prepoznati. Fizičko tijelo prima svoju slobodu upravo zato što etersko tijelo prepoznaje vlastitu nužnost, a njegova nužnost mu je dana načinom na koji se karmički postavilo u cijelom tijeku fizičke ravni.

Dakle, organski djeluju jedno na drugo, slobodan u nužnosti fizički čovjek, i nužnošću vezan, slobodan duhovno-duševni čovjek. Sloboda i nužnost se uvijek isprepliću. Ali nemoguće je da budemo podložni čistoj nužnosti kada smo potpuno svjesni. Prodirući u nešto sviješću, upijajući to na taj način na koji ga možemo biti potpuno svjesni, sloboda vlada u našoj duši. Dakle, uzdižemo sebe i svoje duše iz nužnosti i oslobađamo se za ono čega smo svjesni. Da, ali ako sada duhovno prepoznamo nužnost, ako točno prepoznamo da je u sadašnjem vremenu nužno upiti struju znanosti duha, ako se tako, u određenom smislu, slobodno prilagodimo nužnosti? Činimo li time i sebe nesvjesnima? U određenom smislu, da! Činimo sebe nesvjesnima u određenom smislu, jer odlučujemo razviti svoju svijest samo dok ne dođemo do vrata u koja struji, u koja sja ono što će doći iz duhovnog svijeta. Ali tada primamo ono što treba doći iz duhovnog svijeta, priklanjamo se vladajućim, aktivnim silama koje se spuštaju k nama iz duhovnog svijeta. Zato govorimo o probijanju prema gore, probijajući se u duhovnu nužnost, prema bićima koja se priklanjaju nama. Zato ćemo uvijek naglašavati: plutamo svojom sviješću prema bićima koja nas prožimaju, koja iz duhovnog svijeta pulsiraju kroz nas, i očekujemo, govoreći si: nužno se usklađujemo s impulsima koji dolaze iz duhovnog svijeta - očekujemo da će pritom impulsi viših duhovnih bića istovremeno utonuti u ove naše impulse. I kroz to, ta relativna, ta duboka nesvjesnost izranja, gdje snažno osjećamo što duhovno djeluje u nama, baš kao što bismo osjećali nesvjesnu radnju, gdje smo istinski sigurni: duh je u nama, i gdje imamo privilegij da ga slijedimo. Da, gdje nam ga je dopušteno slijediti.

Sada se vraćamo na našu početnu točku. Ako bi netko svjesno promislio o svim posljedicama tako značajnih događaja kao što su oni sadašnji, naprimjer - ranije sam ih usporedio s rimsko-germanskim ratovima - ako netko promišlja običnom sviješću, ne postiže ništa. Ali u trenutku kada si može reći da do onog što je ispravno ne želi doći promišljanjem, već dopuštajući duhovnom da struji, prepuštajući se duhovnom impulsu, tada ne treba razmišljati. Tada zna da ti duhovni impulsi, ako jednostavno

dopusti da ga obuzmu, vode do onoga što je ispravno; vode do struja koje se protežu izvan stoljeća, čak i izvan tisućljeća. To je ono što je važno.

Tada se kaže: nema potrebe misliti da se stvari danas moraju ovako odvijati, a sutra onako, da bi se moglo dogoditi i ovo i ono. Umjesto toga, čovjek sebi kaže: trenutno živimo u tom razdoblju čovječanstva, u epohi, kada daljnji razvoj zemaljske egzistencije, na ispravan način može teći samo ako se izravno shvate duhovni impulsi iz duhovnog svijeta. Stoga ih treba shvatiti. I ono što se događa izvana na fizičkoj razini nužno se mora s tim povezati, povezati s tim na ispravan način. Tada će se dogoditi prava stvar. Tada se zna, bez razmišljanja o tome što će se dogoditi sutra i prekosutra, da će se to dogoditi, da će duše koje sada prolaze kroz vrata smrti raditi, i u svojim eterskim tijelima i kao duše, u mjeri u kojoj će se misli onih koji će u budućnosti naseliti zemlju na krvlju oplodjenim poljima ujediniti s njima, da će iz toga proizaći nešto što će djelovati kroz stoljeća. Ali se mora imati neposredna svijest, imati ona svijest kako smo je često izražavali riječima:

Iz hrabrosti boraca,
Iz krvi ubijanja,
Iz tuge napuštenih,
Iz požrtvovnih djela ljudi
Narasti će duhovni plod -
Duše duha svjesne, usmjerite
Svoj um u duhovnu oblast.

Dakle, o tome se radi: da shvatimo da od određene točke nadalje, duše u sadašnjosti moraju postati duhovno svjesne, one koje su spremne da mogu duhovno usmjeriti svoje umove. Tada će ono što se događa sada, postati ono što je ispravno za budućnost. Da bismo prodrli u ovu misao, potrebno je čvrsto povjerenje, kakvo imaju bića koja ubrajamo u hijerarhiju anđela. Jer iz takvog povjerenja anđeli djeluju. Znaju da ako imaju ispravne namjere, onda će iz tih ispravnih namjera proizaći ono što je ispravno. Ne namjere specifičnog oblikovanja budućih događaja, već ispravne namjere. Međutim, te ispravne namjere mogu se shvatiti samo duhovno. Samo razmišljanje u duhu znanosti duha može nas istinski voditi u tome kako nešto treba shvatiti duhovno, na način koji smo pokušali.

V. PETO PREDAVANJE

Berlin, 8. veljače 1916.

Imat ću još neke komentare o četiri predavanja koja, baveći se slobodom i nužnošću, više-manje tvore koherentnu cjelinu. Razmotrimo još jednom jednu od naših temeljnih istina znanosti duha, istinu o konstituciji čovjeka, koja nam je postala tako poznata: da čovjeka smatramo sastavljenim, isprepletenim od četiri člana: fizičkog tijela, eterskog tijela, astralnog tijela i 'Ja'. Ako se u prvom redu držimo onoga što je dano svakom ljudskom biću u fizičkom svijetu, možemo reći: u običnom, budnom stanju, prvo nam je dano naše fizičko tijelo. Svoje fizičko tijelo poznajemo upravo zato što ga prirodno možemo izvana promatrati svojim osjetilima, jer ga svi ostali koji su s nama u fizičkom svijetu mogu promatrati na isti način, moraju se složiti s nama u sudu: ovo fizičko tijelo postoji. Ovo fizičko tijelo stoga možemo promatrati izvana u fizičkom svijetu.

Ono što obično nazivamo eterskim tijelom ne može se promatrati, u što se možete uvjeriti s malo razmišljanja. To već izmiče običnom fizičkom promatranju. Slično tome, astralno tijelo, a 'Ja' još i više, izmiče običnom fizičkom promatranju, jer ono što je 'Ja' - o tome smo često govorili - tako se malo može promatrati izvana, da mu čovjek ni ime ne može dati izvana. Kad bi netko viknuo riječ 'ja', nikada ne biste pomislili da bi mogao misliti na vaše 'Ja'. Može misliti samo na vlastito 'Ja'. Dakle, izvana se to 'Ja' uopće ne označava. Ipak, jasno je da čovjek nešto zna o tom 'Ja'. Iznutra ga označava. Dakle, barem se može reći: dok su etersko i astralno tijelo nedostupni fizičkoj ravni, 'Ja' nije nedostupno ovoj fizičkoj ravni. Kada govorimo o 'Ja', govorimo o ovom Ja. Ali ovo i dalje vrijedi: onako poput fizičkog tijela ili bilo koje druge fizičke stvari, ovo 'Ja' se ne može vidjeti. Ne može se ni na koji način percipirati osjetilima.

Sada nam se postavlja pitanje: koje je značenje znanja o ovom Ja, našeg uopćenog imenovanja? Filozofi često kažu: Ja je čovjeku dano kroz neposrednu sigurnost. Čovjek izravno zna da postoji. Da, postoje filozofi koji sanjaju o tome da mogu znati, kroz svoju puku filozofiju, da je jednostavno ovo Ja biće, i stoga se ne može rastvoriti i ne može umrijeti. Ali svatko tko ima zdrav razum odmah će se suprotstaviti ovom filozofskom mišljenju: pa, čak i ako nam dokažete da se ovo Ja ne može rastvoriti i stoga ne može propasti, dovoljno je da ovo Ja, nakon smrti, vječno ostane u stanju u kojem se nalazi, naprimjer, od uspavljanja do buđenja. Tada se, naravno, više ne bi moglo govoriti o ovom Ja. Filozofi se varaju ako vjeruju da nešto stvarno postoji u Ja o kojem mogu govoriti. Kada se govori o nečemu što stvarno postoji, zapravo se govori o nečemu sasvim drugom.

Od uspavljivanja do buđenja, ovo 'Ja' nije prisutno; čovjek ne može sebi reći 'Ja'. Kad sanja o svojem Ja, ponekad se čak čini kao da se suočava sa sobom u slici, odnosno da gleda sebe. Svome Ja ne govori 'Ja', na način na koji to čini u običnom svakodnevnom životu. Kad se probudimo, to je zaista kao da se naše stvarno 'Ja' sudari s čvrstoćom fizičkog tijela. Znamo da se proces buđenja sastoji u tome da naše 'Ja', kao i naše astralno tijelo - ali za sada nas prvenstveno zanima 'Ja' - uroni u naše fizičko tijelo. OSjećamo to uranjanje baš kao što osjećamo kada rukom udarimo u čvrsti predmet, a to uranjanje, koje nam, takoreći, daje protupotisak iz fizičkog tijela, to je ono što čini svijest 'Ja'. I cijeli dan, kada smo budni, zapravo nemamo svoje 'Ja', već imamo predodžbu svog 'Ja, koja se pojavljuje poput zrcalne slike na fizičkom tijelu. Dakle, ono što u filozofiji imamo o 'Ja', o zrcalnoj je slici 'Ja'. Imamo li samo ovu zrcalnu sliku 'Ja'? Pa, ta zrcalna slika prestaje kada zaspemo, to je sasvim jasno. 'Ja' se tada više ne zrcali. Dakle, nakon što zaspemo, naše 'Ja' je zaista nestalo. Ali ujutro, kada se probudimo, ono se ponovno apsorbira u fizičko tijelo. Dakle, ono je tamo.

Dakle, što je to ovo 'Ja'? Što dobivamo od ovog 'Ja' sve dok smo aktivni samo na fizičkoj razini? Ako to pobliže proučimo, vidimo da u početku, unutar fizičkog svijeta, nemamo ništa osim čina volje, samo volje. Ne možemo učiniti ništa drugo nego imati htijenje. Ta sposobnost volje čini nas svjesnima da smo 'Ja'. San se sastoji samo u činjenici da smo prigušili svaku volju, da tijekom sna ne možemo imati htijenje iz razloga o kojima smo često raspravljali. Dakle, volja je prigušena, paralizirana. Tijekom sna nemamo volju. Ono što je izraženo riječju 'Ja' je stvarni čin volje, a ono što sebi predočavamo kao 'Ja', je zrcalna slika, koja nastaje kada volja udari u tijelo. Ovaj udarac je baš kao kada se pogledamo u ogledalo, i vidimo svoje fizičko tijelo. Tako vidimo svoje vlastito 'Ja', izraženu volju, kako reagira natrag na naše fizičko tijelo. To nam daje predodžbu o 'Ja'. Dakle, na fizičkoj ravni, 'Ja' živi kao čin volje.

Dakle, na fizičkoj ravni zapravo imamo dualnost: imamo svoje fizičko tijelo i imamo svoje 'Ja'. Imamo fizičko tijelo jer ga možemo vizualizirati izvana u prostoru; imamo 'Ja' jer možemo imati volju. Sve ostalo što leži iza fizičkog tijela ostaje nam misterij, u prvom redu za fizičko promatranje. Vidimo fizičko tijelo, kako je nastalo, kako se spojilo. Kako ovo spajanje moramo opisati kroz prolazak čovjeka kroz periode Saturna, Sunca, Mjeseca i Zemlje, to ostaje misterij ako uzmemo u obzir samo fizičko tijelo. Dakle, ono što leži iza ovoga fizičkog tijela ostaje misterij, u prvom redu za fizičko promatranje fizičkog svijeta.

Kako volja, s druge strane, uranja u naše fizičko tijelo ili u sve što jesmo, ostaje misterij. Jer, nije li istina da volje možete postati svjesni, i Schopenhauer je volju vidio kao jedinu stvarnost, jer je došao do slutnje da čovjek u volji zapravo postaje svjestan sebe. Ali kako ta volja uranja, o tome

na fizičkoj razini ne znamo ništa. Na fizičkoj razini, u biti znate samo da volju možete dokučiti u svojem 'Ja'. Ja zahvaćam ovaj sat, ali kako ta volja kroz etersko tijelo prolazi dolje u fizičko tijelo, i zatim postaje čin hvatanja sata, ostaje misterij za samo fizičko tijelo. Dakle, volja, iz 'Ja' izravno uranja u fizičko tijelo. U 'Ja' ne ostaje ništa osim unutarnjeg osjećaja volje, unutarnjeg iskustva volje.

Način na koji to ovdje opisujem zapravo je istina za veliku većinu čovječanstva tek u posljednjih nekoliko stoljeća, a to je nešto što obično previdimo. Možda nam je to već postala druga priroda kroz mnoga opažanja koja smo napravili. Ako se vratimo u sredinu Srednjeg vijeka, tek je fantazija vjerovati da je čovječanstvo tada doista živjelo na isti način na koji živi danas. Čovječanstvo se razvija, i način na koji postoji u svijetu razlikuje se u različitim epohama. Ako se vratimo dalje od 15. i 14. stoljeća, nalazimo puno više ljudi nego danas koji ne samo da su znali za fizičko tijelo, već su istinski znali da nešto živi u fizičkom tijelu, što danas nazivamo 'eterskim tijelom', što su istinski percipirali nešto aurično u fizičkom tijelu. Naravno, u Srednjem vijeku, rekao bih, postojali su tek posljednji ostaci, posljednji komadići stare percepcije; ali čak i u 10. stoljeću ljudi nisu ljudima gledali u oči kao što to čine danas, jednostavnim promatranjem njihovih fizičkih očiju. Promatrajući fizičko oko, još uvijek su vidjeli nešto od auričnog, nešto od eterskog. U određenom smislu, još uvijek su vidjeli iskreno oko, lažno oko, ali ne samo kroz vanjski sud, već izravno percipirajući auru koja je igrala oko oka. I tako i s drugim stvarima.

Ali uz opažanje ove aurične kvalitete kod ljudi, ona je u puno, puno većoj mjeri opažana kod životinja, a također i kod biljaka. Ono što se danas može izazvati, samo umjetno - svi znate ovaj opis iz moje knjige 'Kako se stječe uvid u više svjetove?' - da kada pogledate sjeme, vidite da sjaji drugačije od drugog, to je bila potpuno uobičajena, svakodnevna pojava za ljude u ranijim stoljećima. Tako da nisu morali prvo pregledavati mikroskopom, to se danas radi u većini slučajeva, kako bi utvrdili od koje biljke potječe određeno sjeme. Umjesto toga, to su mogli utvrditi iz svjetla, iz svjetla aure koja je okruživala sjeme. A što se tiče minerala, još uvijek u starijim spisima možete pronaći opise minerala na način da su ih razlikovali od drugih na specifičan način, na temelju njihove vrijednosti u svijetu. Kada su stari promatrali zlato, govorili su o zlatu sve što su govorili, ne iz svoje mašte, već zato jer im je zlato izgledalo drugačije od, naprimjer, srebra. Kada su zlato povezivali sa sunčevom svjetlošću, srebro s mjesečinom, to se zapravo temeljilo na promatranju. To je doista bilo utemeljeno na činjenici da čovjek koji je to promatrao nikada nije osjećao ništa drugačije, govoreći: zlato je čista sunčeva svjetlost, samo zgusnuta, srebro je mjesečina, i tako dalje, baš kao što se u vanjskom svijetu još uvijek vidjelo ono elementarno, elementarnu auru, što je izgubljeno za moderne ljude, jer je za moderne ljude namijenjen

razvoj prema slobodi, što se može postići samo potpunim fokusiranjem na ono što je trenutno fizičko i objektivno.

Kao što su ljudi izgubili sposobnost da vide takve pojave aure, izgubili su i drugu sposobnost. Danas treba imati osjećaja koliko je to bilo drugačije kada su stari govorili o volji. Oni su još dublje osjećali kako volja, koja danas živi samo u 'Ja', uranja u organsko, kako, kako bismo danas rekli, uranja u astralno tijelo. Također su osjećali nastavljanje 'Ja' u astralno tijelo. To se može razjasniti na sasvim specifičnom polju.

Vidite, činjenica da slikari više ne vjeruju da mogu bez modela, temelji se na činjenici da su ljudi potpuno izgubili mogućnost da nekako dožive nastavljanje 'Ja' u organizam, ono nastavljanje u astralno tijelo. Zašto se onda danas tako često divimo starim portretima? Zato što jednostavno stari portret nije bio napravljen kao današnji, gdje imate osobu, a zatim slikate sa te osobe, potpuno ovisno o kopiranju svega što je tamo, jer su ljudi još uvijek znali: kod nekoga, tko na određeni način oblikuje mišiće oko oka, ono što živi u 'Ja' teče na vrlo specifičan način u astralno tijelo, kroz koje proizvodi ovaj oblik mišića. Kad bismo se vratili u staru Grčku, potpuno bismo se prevarili ako bismo vjerovali da su stari Grci trebali model za divne oblike koje su sastavljali. Nisu imali model. Oni koji su morali stvoriti specifičan oblik ruke, znali su kako volja vodi 'Ja' u astralno tijelo i iz njega, i iz onoga što je osjetio, tada je stvorio oblike. Budući da je svako osjećanje astralnog tijela izumrlo, postalo je nužno tako strogo se pridržavati modela, kao što je postalo uobičajeno u naše vrijeme.

Dakle, ono što je bitno je da su ljudi došli do ove točke, i to ne tako davno, da svijet vide tako izvana, bez ikakvog elementa aure, kao što je to slučaj danas, i bez ikakve svijesti, da volja prodire u astralno tijelo i prožima cijeli organizam. To se tek nedavno dogodilo.

Nakon što prođe mnogo vremena, za čovječanstvo će doći novo vrijeme. Tada će još više biti oduzeto od vanjskog pogleda na fizičkoj ravni, a još više će se oduzeti i od unutarnjeg. Znamo da smo danas samo nekoliko stoljeća u petom post atlantskom razdoblju, od 14. stoljeća nadalje - jer četvrto post atlantsko razdoblje brojimo otprilike od osnivanja Rima do 15. stoljeća, a peto post atlantsko razdoblje od 15. stoljeća nadalje pa jednakog trajanja, tako da smo sada zapravo tek u prvoj trećini petog post atlantskog razdoblja. Ali čovječanstvo se sada kreće prema potpuno drugačijem načinu percipiranja. Kreće se prema mnogo većoj pustoši i praznini u vanjskom svijetu. Danas, kada ljudi gledaju prirodu, još uvijek je vide na način da vjeruju da je zelena, ili vjeruju da je nebeski svod plav. Gledaju prirodu na način da vjeruju da su njezine boje prirodni proces. U šestom post atlantskom razdoblju više neće moći vjerovati njezinim bojama! Danas samo fizičari govore o činjenici da izvan nas postoje samo vibracije, a te vibracije u nama izazivaju crvenu boju. Ono što fizičari danas sanjaju postat će

stvarnost. Danas je to san fizičara; tada će postati stvarnost. Ljudi više neće moći pravilno razlikovati više ili manje crveno ili više ili manje blijedo lice. Znat će da je sve to uzrokovano njihovom vlastitom organizacijom. Smatrat će praznovjerjem da vani postoje boje i da boje predmete. Vanjski svijet bit će siv na sivom, moglo bi se reći, a ljudi će biti svjesni da sami unose boje u svijet. Kao što ljudi danas kažu: ah, vi izopačeni antropozofi, govorite o postojanju eterskog tijela, ali to nije istina, vi ga u stvari samo sanjate! - tako će kasnije oni koji sada vide samo vanjsku stvarnost reći ostalima koji još uvijek vide boje u njihovoj punoj svježini: ah, vi sanjari, vjerujete li da vani u prirodi postoje boje? Ne znate da vi sami samo sanjate te boje vani u prirodi iz sebe. - Vanjska priroda će postati sve više matematizirana, sve više geometrizirana. Kao što danas možemo samo govoriti o eterskom tijelu, i kao što ljudi u vanjskom svijetu ne vjeruju da ono postoji, u budućnosti ljudi neće vjerovati da mogućnost viđenja boja ima ikakvo objektivno značenje u vanjskom svijetu, već će joj pripisivati samo subjektivno značenje.

Čovječanstvo će doživjeti nešto slično s odnosom volje u 'Ja' prema vanjskom svijetu. Ljudi će doći do točke u kojoj će vrlo slabo osjećati impulse izražene u volji. Ljudi će vrlo slabo osjećati ono što leži u tim izvornim osobnim iskustvima, kada netko nešto želi od iznutra svog 'Ja'. Ono što se želi od iznutra 'Ja', imat će vrlo slab učinak na ljude. Ako se sve nastavi poput ovoga što se može opisati, s onim što priroda može dati ljudima, ljudima će trebati dugo razdoblje navikavanja ili vanjska prisila da bi uopće išta učinili. Ljudi se neće dizati svojom slobodnom voljom, prvo će se morati naučiti dizati, i to će morati postati navika. Sama odluka o ustajanju neće ostaviti nikakav dojam. Trenutno je to patološko stanje, ali sama evolucija prirode teži tome. Sve manje i manje će vjerovati u ono što nazivamo unutarnjim idealima. S druge strane, ono što je propisano izvana, ono na što su ljudi izvana potaknuti, bit će nužno da bi se razvila volja, da bi impulsi volje bili aktivni.

To bi bio prirodan tijek događaja, i svatko tko zna da se ono kasnije priprema ranije, prirodno zna da se šesto doba priprema u petom. I konačno, ne treba čak ni imati potpuno otvorene oči, već samo poluotvorene, da bi se vidjelo kako veliki dio čovječanstva teži tim tendencijama, pokazujući da je usmjeren prema tendencijama koje sam upravo spomenuo: kako se sve više i više radi na indoktrinaciji ljudi ili na zapovijedanju njima, i kako se to doživljava kao ispravna stvar. Ranije sam rekao da smo sada otprilike u prvoj trećini pete post atlantske epohe, odnosno epohe koja - iako fizičari već imaju ideal šeste epohe - još uvijek ima uvjerenje da su boje izvana stvarne, da, naprimjer, crvenilo ili blijedilo lica ima neke veze s osobom. Tu uvjerenje i danas imamo. Možemo dopustiti fizičarima ili fillozima da nas uvjere da sanjamo boje, ali u stvarnosti u to ne vjerujemo. Naprotiv, vjerujemo da boje izvana oboje prirodu, kada naravno živimo na fizičkoj ravni.

Nalazimo se u prvoj trećini. Ovo peto post atlantsko razdoblje prirodno će trajati tri trećine. U te tri trećine, post atlantsko čovječanstvo mora proći kroz razne stvari. Prvo je da ono što sam upravo objasnio u potpunosti dođe u svijest čovječanstva, da čovječanstvo istinski nauči spoznati, pravilno nauči spoznati, da u osnovi, imajući pred sobom fizičko tijelo, da se previđa ono što leži iza ovog fizičkog tijela, i općenito, što leži iza svega fizičkog. U drugoj trećini petog post atlantskog razdoblja - ako znanost duha bude imala sreće - pronaći će se sve više ljudi koji će znati da je nešto drugo, nešto etersko i duhovno, doista povezano s onim što vidimo vani. Ljudima će svanuti svijest da je ono što je izgubljeno bilo prisutno u ranijoj vidovitosti, i da je izgubljeno za sadašnji odnos čovječanstva prema svijetu; ali da se to mora ponovno otkriti, na drugačiji način nego je to ranije bilo pred ljudskom dušom. Auru više ne možemo vidjeti kao što se prije vidjela, ali ako ljudi postanu svjesni da provode vježbe poput onih predstavljenih u 'Kako se stječe uvid u više svjetove?', može slijediti da će također imati svijest o tome kao se to ponovno može spoznati, ali sada na drugačiji način, da aura okružuje ljude, da aura također okružuje i prožima sve ostale stvari u svijetu. Tako će ljudi ponovno steći svijest o tome.

Nadalje, ljudi će postati svjesni da je ponovno moguće shvatiti impulse svog unutarnjeg bića. Ali morat će ih zahvatiti jače nego danas, jer je prirodna tendencija da volja gubi sve više i više od svoje impulzivne moći. Stoga se ta volja mora zahvatiti jače. Ta će se volja stvoriti tako što će se ljudi, prije svega, upoznati s jačim mišljenjem potrebnim za shvaćanjem istina znanosti duha. Oni koji shvate istine znanosti duha, time će u svoju volju uliti više snage, i tako doći do toga, ne da imaju paraliziranu volju, već učinkovitu volju koja može slobodno djelovati iz 'Ja'. U daljnjem napredovanju čovječanstva, ono što teži da se prirodno proizvede, biti će suprotstavljeno onome što se može postići trudom: da se, s jedne strane, pokuša prakticirati duhovne vježbe znanosti duha, kako bi se ponovno osvijestila aura, a s druge strane, da se pokuša kroz one impulse koje znanost duha kao takva može pružiti, ojačati volja, kako bi volja ponovno mogla postati učinkovita.

Jer vidite, stvar je zapravo sljedeća: ono što znanost duha mora proizvesti u drugoj trećini pete post atlantske epohe danas jednostavno nije prisutno. Kako ljudi zapravo stoje danas kad promatraju vanjski svijet? A kako znanstvenici stoje kada promatraju vanjski svijet? Vrlo je poučno razmotriti položaj suvremene znanosti - te današnje znanosti samo zato što je to prirodni odnos čovjeka prema okolišu - ali posebno položaj današnjih znanstvenika. Suvremenoj znanosti, a također i običnom čovjeku, kada promatraju vanjsku fizičku prirodu, bilo da se radi o mineralnom, biljnom, životinjskom ili ljudskom carstvu, nedostaje moć da istinski prodru u ono što promatraju. Fizičar provodi eksperiment i opisuje ga. Ali se ne usuđuje prodrijeti u ono što opisuje. Ne usuđuje se dublje zalaziti u procese koje mu eksperiment otkriva o svom tijeku. Ostaje na površini. On je u potpuno

istom stanju s obzirom na vanjski svijet, kao što ste vi na drugom mjestu kada sanjate. Sanjate jer vam vaše etersko tijelo odražava iskustva vašeg astralnog tijela. Svatko tko danas izvana promatra prirodu ili provodi eksperiment, također promatra ono pro mu ona odražava, što mu daje natrag. On samo sanja o prirodi. Probudio bi se, u trenutku kada bi prirodi pristupio onako kako znanost duha pristupa prirodi. On to ne želi. Danas, u prvoj trećini pete post atlantske epohe, ljudi samo sanjaju o prirodi. Moraju se probuditi, ljudi! Oni samo sanjaju o prirodi. Samo se ponekad čovjek probudi iz sna, a onda si kaže: ono što je vani nije samo san, već unutar sna nešto živi.

Takvo buđenje, a opet, ne sasvim znajući što s time, bila je Schopenhauerova filozofija. To je uznemirilo one koji oštroumno filozofiraju u suvremenom smislu, poput uglednog filozofa Bolzana u Češkoj u prvoj polovici 19. stoljeća. Ako uzmete njegov primjerak Schopenhauera, možete vidjeti kako je na margini napisao: 'čisto ludilo!' Naravno, to mu se moralo činiti čistim ludilom, jer je doista rečeno kao iz neke vrste delirija: nešto poput volje živi tamo vani u prirodi. - A ako ova moderna znanost ostane potpuno vjerna sebi, ako izvlači vlastite zaključke, da tako kažem, gdje će završiti? Pa, završit će samo sanjajući o fizičkom tijelu. Da iza ovog fizičkog tijela postoji nešto drugo, to nema pojma; inače bi morala govoriti o eterskom tijelu, astralnom tijelu, 'Ja'. Ali ne želi shvatiti stvarnost; želi shvatiti samo ono što se predstavlja. Današnji fizičar ili fiziolog se zaista osjeća kao mjesečar. Sanja, a kada netko više na njega - a u ovom slučaju, vikanje se događa kada mu netko govori o znanosti duha - on se sruši poput mjesečara koji se sruši kada netko više na njega. Sruši se i pomisli: sada sam u ništavilu unutra! - U početku ne može ništa drugo, mora ostati u svojim snovima. Upravo kada vjeruje da je najviše svjestan vanjske prirode, najviše je u snovima. Što će iz toga proizaći? To će rezultirati time da postupno gubi svaku mogućnost da u vanjskom svijetu pronađe bilo što osim onoga što sebi može predočiti. Postupno gubi mogućnost da išta zamisli, čak i o tome što leži iza onoga što može pojmiti o vanjskom svijetu. Što mu preostaje, ako se ljudsko tijelo prepusti prirodnoslovcu? Pred sobom ima čovjeka. Vidi ga vrlo jasno, ili dopušta prirodnoslovcu ili klinici da mu kažu koje se promjene događaju kada ovo ili ono ne ide normalno u životu. Vrlo precizno secira ovo fizičko tijelo. Ali tu se zaustavlja i nema pojma da iza toga postoji nešto. U ovom fizičkom tijelu nema ništa od 'Ja', od volje.

Što bi taj prirodnoslovac zapravo morao učiniti? Morao bi potpuno zaniijekati volju i 'Ja'. Morao bi reći: nema volje, ništa nije prisutno u čovjeku; jer se ta volja ne može pronaći. - Volja leži duboko u organizaciji. Ona se dohvaća, osjeća i doživljava samo u 'Ja', kao što smo rekli. Dakle, prije svega volja mora biti pokazana. To znači da bismo morali vidjeti prirodnoslovca, koji danas samo sanja, ako bi bio potpuno iskren, kako svojim slušateljima govori: da, kada govorimo o ljudima, zapravo govorimo o volji. To je za nas

prirodoslovce apsurdno. Volja uopće nije ništa. To je potpuno prazna hipoteza. Ne postoji. - On bi to morao reći. To bi bilo potpuno dosljedno. Takav prirodoslovac bi sanjao o vanjskim procesima. Volju bi porekao.

Ono što vam govorim nije samo nešto što predstavljam. To je nužan dio današnjeg znanstvenog pristupa. Vidite da prirodoslovac, kada iz svog načina razmišljanja izvuče konačan zaključak, dolazi do onoga što vam govorim. Ovo nije samo moj izum. Naprimjer, ponio sam sa sobom, 'Vodič kroz fiziološku psihologiju u petnaest predavanja', koji je napisao vrlo poznati profesor dr. Ziehen u Jeni. On pokušava opisati što se manifestira u čovjekovoj duši i tijelu. U pojedinačnim predavanjima prolazi kroz sve, raspravljajući o osjetu, podražaju, osjetu mirisa, okusa, sluha, vida i tako dalje. Ne želim vas opterećivati svim tim, već samo želim raspraviti nekoliko odlomaka iz petnaestog predavanja o 'volji'. Tamo ćete naći, naprimjer, rečenice poput sljedeće: "Iz bezbrojnih materijalnih podražaja vanjskog svijeta, izveli smo kortikalne pobude, koje su odgovarale osjetima u psihičkom području. Zatim smo pratili kortikalnu pobudu u moždanoj kori duž asocijacijskih vlakana do motoričke zone: odavde se materijalna pobuda ponovno periferno provodila do mišićne kontrakcije. Psihološki, transkortikalni proces odgovarao je igri asocijacije ideja, a rezultirajući pokret psihološki smo nazvali radnjom. Potonju smo mogli izvesti iz osjeta i iz memorijskih slika ranijih osjeta, ideja, na potpuno zadovoljavajući način prema zakonima asocijacije ideja, te smo tako psihički proces pratili do njegove završne faze. Međutim, u ovoj točki", kaže Ziehen, "nailazimo na hipotezu koju je psihologija prije bez iznimke proučavala i do koje je zdrav razum oduvijek dolazio, naizgled nesvjesno: mislim na pretpostavku posebne volje kao uzroka naših djela."

Ziehen sada pokazuje kako nema smisla govoriti o takvoj volji, baš kao što fiziolog ne nalazi ništa što bi i izdaleka odgovaralo riječi 'volja'. On također pokazuje, kroz posebno tumačenje koje ima za učinke sila koje bi se mogle opisati kao degeneracija volje, da se ni u takvim slučajevima ne radi o volji, već o nečem sasvim drugom, tako da se o volji uopće ne može govoriti.

Vidite, to je sasvim dosljedno. Ako netko ostane zaglavljen u sanjarenju vanjskog fizičkog svijeta, ne može doći do volje. Ne može uopće pronaći volju. Samo formiranjem svjetonazora možete poricati volju kao takvu, možete reći: pa, ondje nema volje. Današnji takozvani monisti to čine dovoljno. Oni poriču volju. Kažu da volja kao takva uopće ne postoji, to je samo mitološki konstrukt. - Ziehen se izražava malo opreznije, ali ipak dolazi do nekih čudnih zaključaka, zaključaka koje će paziti da ne prihvati potpuno dosljedno. Želim vam pročitati nekoliko rečenica iz njegovog posljednjeg predavanja, iz kojih ćete vidjeti da on već izvlači zaključak, ali ipak pomalo koketira s ovim nepostojanjem volje. Jer tamo kaže: što je s konceptom odgovornosti?

Dakle, ne pronalazi volju. Sada, o pitanju koncepta odgovornosti, kaže: "To doista proturječi nalazima fiziološke psihologije. Ona je učila da su naši postupci strogo nužni" - to jest, apsolutno nužni u fizičkom smislu - "nužan proizvod naših osjeta i sjećanja. Dakle, krivnju za loš čin ne bismo čovjeku mogli pripisati ništa više nego što bismo ružnoću mogli pripisati cvijetu. Čin stoga ostaje loš - čak i psihološki - ali on u prvom redu nije krivnja. Pojam krivnje i odgovornosti je - da ukratko opišem kontrast - religijski ili socijalni. Stoga ga ovdje možemo zanemariti. Psihologija, da ponovimo, ne poriče estetske i etičke zakone apsolutno, pod uvjetom da joj se demonstriraju iz druge perspektive; sama psihologija, u svojim empirijskim ograničenjima, može otkriti samo empirijske zakone."

Također je sasvim prirodno: ako se samo sanja o vanjskoj prirodi, onda s jedne strane susrećemo osobu koja širi dobra djela, a s druge strane drugu koja tuče ljude ni za što. Kao što je po prirodnom zakonu jedan cvijet lijep a drugi ružan, tako je i netko dobar čovjek, kako kažu. Ali dobro se ne bi smjelo tumačiti ni na koji drugi način osim da znači nešto poput ljepote u cvijetu, a krivnja ne bi trebala značiti ništa drugo osim ružnoće kod cvijeta. Dakle, sasvim dosljedno: "Stoga se osobi ne bi mogla pripisati krivnja kao što se cvijetu ne bi mogla pripisati ružnoća. Djelo stoga ostaje loše - čak i psihološki - ali to u prvom redu nije krivnja. Pojam krivnje i odgovornosti je - da ukratko opišemo kontrast - religijski ili socijalni." Dakle, ne kognitivni, bilo koje vrste, već religijski ili socijalni. - "Stoga ga ovdje možemo zanemariti. Psihologija, da ponovimo, ne poriče estetske i etičke zakone apsolutno, pod uvjetom da joj se demonstriraju iz druge perspektive; sama psihologija, u svojim empirijskim ograničenjima, može otkriti samo empirijske zakone."

Dakle, Ziehen se izražava oprezno, ne gradeći odmah svjetonazor. Ali ako se konstruira svjetonazor, onda nestaje svaka mogućnost da se ljudi smatraju odgovornim za svoje postupke ako se stoji na tlu na kojem stoji autor ove knjige, davatelj ovih predavanja. To je zato što ti ljudi sanjaju o vanjskom svijetu. Probudili bi se u trenutku kada bi prihvatili ono što znanost duha kaže o vanjskom svijetu. Ali sada promislite, ti ljudi imaju znanost koja ih vodi do priznanja: dakle, o svemu što vodi od vanjskog tijela do 'Ja' čovjeka, mi ne znamo ništa. - Ali u 'Ja' moraju živjeti: prvo, estetski, drugo, etički zakoni, a ako pogledamo поближе, čak i logički zakoni. Sve to mora živjeti u 'Ja'. Općenito, ono što vodi volji mora živjeti u 'Ja'. U ovoj znanosti nema ničega što bi na bilo koji način moglo živjeti u volji kao stvarni impuls. U ovoj znanosti nema ništa od toga. Stoga je potrebno nešto drugo.

Promislite, kad bi jedino ova znanost postojala u današnjem svijetu, ljudi bi rekli: pa, nalazim ružan cvijet, nalazim lijep cvijet; priroda je nužno takva. Nalazim osobu koja ubija druge, nalazim osobu koja drugima čini dobra djela; jednostavno je takva priroda. Sve što se na bilo koji način obraća volji,

sasvim prirodno bi moralo nestati. Zašto ne nestaje? Doista, ako se 'Ja' više ne uzima u obzir, ako to više nije dio onoga što se može dosegnuti promatranjem svijeta, onda mu se mora pristupiti na drugi način. Ako se još uvijek želi prihvatiti 'socijalne ili religijske zakone', kao što to čini Ziehen, onda ih se u čovjeka nekako mora uvesti na drugi način. To jest, ako se sanja s obzirom na vanjski svijet, s obzirom na ono što se vidi, mora se nekako potaknuti ono što se želi. A to može biti samo pandan snu: opijenost. Ono što živi u volji mora se tako duboko ukorijeniti u toj volji, da čovjek nikada ne dođe do potpune svijesti o tome, nikada to u potpunosti ne prepozna kao impuls volje. To jest, u takvom dobu mora se ciljati na to da čovjek ne pokuša jasno vidjeti ono što prima kao impulse volje, već da to u njemu mora djelovati - možemo upotrijebiti sliku - kao što vino djeluje kada je čovjek pijan. Kao što čovjeku koji je pijan nedostaje puna svijest, tako i impuls mora djelovati kao ono što nije dovedeno do pune svijesti. To znači da živimo u vremenu u kojem se mora odustati od istinskog ispitivanja impulsa volje do njegovog konačnog sadržaja. Vjerske denominacije žele pružiti impulse, ali ne žele da oni ni na koji način budu ispitani. Ne žele da koncepti kojima stimuliraju volju budu podvrgnuti bilo kakvom objektivnom ispitivanju. Sve bi to trebalo ući u ljude kroz opijenost.

To zapravo u današnje vrijeme možemo ponovno dokazati. Pokušajte slušati, zaista, ali nepristrano, način na koji se danas govori o religijskim impulsima. Ljudi se osjećaju najugodnije, kada im se ne kaže zašto bi trebalo potaknuti ovo ili ono, već kada im se govori na način da ih se zapali, da im se daju koncepti koje ne mogu u potpunosti shvatiti, koji su obavijeni maglom. I govornik na ovom području smatrat će se najboljim koji, vatru, vatru, vatru, unosi u duše, koji posvećuje manje pažnje tome da svaki pojedinac bude istinski prožet promišljanjem. Sanjari dolaze i kažu: ispitujemo evanđelja. Tamo ne nalazimo ništa što bi sugeriralo da je bilo kakvo izvanzemaljsko biće zapravo živjelo u Isusu iz Nazareta, čak i ako priznamo njegovo postojanje. Trebamo se samo prisjetiti koliko sanjara jednostavno poriče postojanje Krista jer se to ne može dokazati na vanjskoj fizičkoj razini. S druge strane su oni teolozi koji to također ne mogu dokazati i koji stoga o Kristu govore što je moguće nejasnijim terminima, koji se što je više moguće obraćaju osjećajima, nagonima i instinktima.

Tako nešto se dogodilo na čudan način u vanjskom životu sasvim nedavno. S jedne strane, sanjari - počelo je s Eduard von Hartmannom u području filozofije, a Drews je to potom pretvorio u cijelu agitaciju - s druge strane, sanjari su, rekao bih, došli do toga da poreknu cijelo učenje Zavjeta pokazujući da misterij na Golgoti nije povijesni događaj. Ne može se dokazati ni u području vanjske povijesti; mora se ući u duhovnu oblast. Nasuprot sanjarima bili su oni koji su se tome protivili. Pročitajte svu literaturu i vidjet ćete: nigdje u tome nema ničeg promišljenog ili znanstvenog; umjesto toga, svugdje postoje riječi koje se mogu opisati kao opojne, opijajuće. Nigdje

nema temeljitosti! Svugdje se govori o onome što bi trebalo pobuditi nemotivirane instinkte. Tako je u našem duševnom životu: s jedne strane san, san koji bi trebao rezultirati svjetonazorom na znanstvenoj osnovi, a s druge strane opijenost koja bi trebala proizaći iz onoga što proizlazi iz vjerske ispovijedi.

Snovi i opijenost su ono što danas prvenstveno dominira ljudima. I kao što se snovi mogu raspršiti samo buđenjem, opijenost se može raspršiti samo traženjem unutarnjih impulsa s potpunom jasnoćom, to jest, davanjem ljudima znanosti duha, koja ne može opijati, već koja istinski prožima dušu s onim što duhovni impulsi jesu. Opet, ljudi danas još uvijek nerado sudjeluju u tome. Već sam rekao da ako danas nekome tko želi uspostaviti monizam na znanstvenoj osnovi, nekome tko je tako okorjeli haeckelovski monist, ponudite znanost duha, on će se, figurativno rečeno, ošamutiti. To je za njih sasvim prirodno, jer odmah osjećaju kao da su u ništavilu; njihova svijest prestaje, potpuno prestaje. Uzmite običnu osobu koja danas želi formirati svjetonazor isključivo iz prirodne znanosti, i razgovarajte s njom o tome što proizlazi iz znanosti duha, to za njih nije ništa; on ne može ništa razumjeti o tome. Ako je iskren, kaže: pa da, tu počinje, vrti se u mojoj glavi kao kotač mlina. - To znači: posrće.

Sada, kada se netko približi opijenosti, prirodno je da će se za nekoga tko si dopusti da se istinski otriježni, pojaviti i istinski, pročišćeni unutarnji religiozni život, te će moći produbiti svoju ispovijest s konkretnim konceptima, upoznajući se s impulsima koji dolaze iz znanosti duha. Ali ako se obratite nekome tko to ne želi, tko svoju dušu ne želi prožeti idejama znanosti duha, ako im se obratite s tim duhovno znanstvenim idejama i zamolite da se njima bave - ako se obratite nekome tko je u potpunosti uronjen u područje suvremene teološke aktivnosti sa znanošću duha - otriježnit će se na čudan način, baš kao što se otriježne oni koji su bili opijeni, ali još nisu potpuno oslobođeni organskih učinaka. Ući će u stanje mamurluka. To je nešto što se svakako može primijetiti. Ako promatrate teologe danas, kada je znanost duha šire poznata, ali nije u potpunosti probavljena - to možemo posebno primijetiti u području Dornacha, gdje se teolozi više bave njome - ako promatrate što teolozi govore, otkrit ćete da je sve to u biti vrsta mamurluka, u koji su bačeni činjenicom da bi sada trebali steći koncepte, ideje i sadržaj, za ono čime se samo žele opijati, i što samo žele unositi, bez ikakve motivacije, u duhovnu strukturu ljudske duše. Ustuknu pred razočaranjem koje ne mogu podnijeti, jer znaju da im ono neće donijeti jasnoću, već - oprostite na trivijalnom izrazu - glavobolju.

Moramo temeljito razmotriti ove stvari u njihovoj, rekao bih, povijesnoj nužnosti. Ako se može dogoditi da znanost duha, s jedne strane, ljudima donese barem osnovne principe kako se sada može, na novi način, ponovno otkriti ono što je izgubljeno, kako se ponovno mogu unijeti impulsi u volju,

tada će čovječanstvo, iz slobode, postati ono što priroda nikada neće dati čovjeku. Dakle, i naš program je vidite oblikovan s određenom nužnošću. Kada čujete predavanje poput onog koje sam održao prošli petak, kao što sam već mnogo puta ranije održao, u kojem želim skrenuti pozornost, s jedne strane, na razvoj mišljenja, a s druge strane na razvoj volje, na to kako, s jedne strane, mišljenje se nastavlja sve dok se ne otkrije volja u mišljenju, dok se kroz mišljenje ne izađe izvan sebe, a s druge strane, pronade drugog promatrača, tada, s druge strane, gurajući mišljenje toliko daleko da može izaći iz sebe samog, čovjeku se daje mogućnost da ne padne kada je pozvan i probuđen. Pada jer ne može shvatiti vanjske događaje i nema oslonac za koji bi se mogao uhvatiti kada samo sanja i probudi se. Ono čega se čovjek mora pridržavati jest ono što se može postići razvojem mišljenja: da se ne ulazi u intrinzično anorgansko, neuredno stanje, koje se naziva 'mamurluk'. To se postiže dopuštanjem unutaršnjem promatraču, o kojem sam govorio, da izađe istinski pročišćen od unutar čovjeka. Dakle, ono što se čovječanstvu mora priopćiti prije svega usko je povezano s istinskim unutaršnjim zakonima ljudskog napretka.

Ako uzmete u obzir ono što je danas ovdje, a i često, rečeno, i imate na umu posljedice toga, onda nećete upasti u određene pogreške u koje ćete inače stalno upadati. Naravno, bit će izvanredno teško izbjeći određene pogreške. Danas vam želim skrenuti pozornost na jednu od tih pogrešaka. Vidite, stalno iznova među nama nalazimo pojedince koji kažu: pa, postoje, naprimjer, sljedbenici ove ili one denominacije. Recimo da živimo među više-manje katoličkim stanovništvom, s katoličkim svećenikom. Naši prijatelji vrlo često vjeruju da ako ovom svećeniku jasno daju do znanja, da mi zastupamo Krista, da ispravno govorimo o otajstvu Golgote, da ne niječemo Krista, da će tada steći prijateljstvo ovog svećenika. Ovaj način razmišljanja je potpuno pogrešan. Nikada nije moguće pridobiti ove ljude pokazujući im da se ne niječe ono što su oni dužni predstavljati. Potpuno nemoguće. Čovjek bi se zapravo bolje slagao s tim ljudima kada bi se moglo reći da se poriče Krista. Tada bi rekli: pa, to su ljudi koji poriču Krista. Oni ne pripadaju nama. Ostat ćemo uz našu zajednicu, koja dopušta da kroz opijenost učimo o Kristu. - Ne govore to naglas, ali to čine. Ali kada oni koji uz sebe ističu Krista, koji čak tvrde da znaju nešto pozitivno o Kristu, onda su ti ljudi odvedeni vlastitim putevima, tada ti ljudi postaju oni koji žele isticati Krista na drugačiji način nego što to oni čine, i onda postaju mnogo jači neprijatelji nego što bi bili da su naši prijatelji nijekali Krista. Jer predstavljati Krista smatraju svojom privilegijom, i upravo to je pogreška, da drugi predstavljaju Krista na drugačiji način.

Dakle, razbjesnit ćete određene teologe u vezi naše znanosti duha, posebno govoreći im: da, mi zagovaramo Krista. Mnogo biste ih manje razbjesnili kad biste im mogli reći - što, naravno, ne možete: mi niječemo Krista. - Upravo to ih razbjesni, to što se na Krista referira u drugom kontekstu. Iz potpuno

dobre volje, naši će prijatelji lako reći: da, ali što onda želite? Mi u potpunosti stojimo na tlu kršćanstva. - To je najgore što možete učiniti, to ljudima reći, jer to je ono što ih najviše živcira.

Dakle, ponovno smo naišli na nešto gdje se, na vrlo poseban način, suočavaju sloboda i nužnost. Osnovna stvar je: želim stalno i iznova jasno istaknuti da se te koncepte ne smije olako primiti. Sloboda i nužnost spadaju među najbitnije ljudske koncepte i uvijek mora biti jasno da mnogo toga treba spojiti, kako bi se došlo do razmjerno ispravnog razumijevanja konceptata slobode i nužnosti. Kamo bi to odvelo ako bi ljudi danas slijedili isključivo prirodnu nužnost? To bi prirodno dovelo do sve više sanjarenja, i na kraju do toga da ljudima ostane samo to dosadno sivilo na sivom, da bi sve manje mogli istinski imati htijenje, do paralize volje. To je nužnost. Naravno, tome se treba suprotstaviti sloboda znanosti duha, jer sada stojimo na početnoj točki vremena kada ljudi moraju postići ono što trebaju postići za svoju slobodu iz unutarne nužnosti, iz spoznaje nužnosti. Naravno, svi možemo reći: nije nas briga što će biti. Tada bi se pojavilo ono što je upravo opisano. Da stvari mogu biti drugačije je nužnost, ali nužnost koja se može shvatiti samo uvidom. Slobodna nužnost, moglo bi se reći, istinska, čista nužnost.

Ovdje se ponovno, koncepti slobode i nužnosti blisko sukobljavaju. Ponekad se može činiti kao da se samo poigravam frazom 'san i opijenost'. Svakako se nisam samo igrao. Može se detaljno pokazati - i mogao bih navesti mnogo, mnogo primjera - kako ljudi danas o vanjskoj stvarnosti doista govore kao u nekoj vrsti sna, i o stvarnosti općenito, ne samo o vanjskoj stvarnosti. Naprimjer, često se iznosi specifičan prigovor protiv onoga što se predstavlja na našem području antropozofije, znanosti duha. Vrlo popularan refren je: pa, kako to možete dokazati? To jest, ljudi zahtijevaju da se ono što se predstavlja dokaže usporedbom s vanjskom stvarnošću. Pretpostavljaju da je koncept valjan samo ako se dokaže u odnosu na vanjsku stvarnost, a taj dokaz bi se sastojao u demonstraciji vanjske stvarnosti. To je toliko beskonačno uvjerljiva ideja, da ljudi misle da su značajni logičari ako kažu: pa, naravno, sve ovisi o tome da se može dokazati da je koncept u vanjskoj stvarnosti povezan s vanjskom stvarnošću.

Lako je pokazati da to nije velika logika, već istinska logika sna. Kada se takve stvari kažu obično odgovaram: ne može se dokazati stvarnost ni u području vanjskog osjetilnog svijeta, jer ako netko nikada u životu nije vidio kita, nikada ne bi pukom logikom mogao dokazati da kit postoji, zar ne? Ukazivanje na stvarnost je nešto potpuno drugačije od onoga što biste mogli dokazati. To se može primijeniti samo za logiku sna. Mogu to reći još jasnije. Pretpostavimo da uzmem portret žive osobe, i netko donese sud o realnosti: ovaj portret je vrlo sličan. I sada mi želi objasniti zašto. Pa kaže: da, portret je sličan jer, ako stavim portret i osobu skupa, izgledaju slično. Podudaranje

sa stvarnošću stvara sličnost. - Podudarnost s vanjskom stvarnošću stvara sličnost? Zašto kaže: slika je slična? Zato što odgovara vanjskoj stvarnosti. Vanjska stvarnost je istina. Sada zamislite da prikazana osoba umre i nakon 30 godina gledamo portret. Je li nakon 30 godina manje sličan jer ne odgovara vanjskoj stvarnosti? Osoba više nije tu. Pretpostavimo da je odavno kremirana. Ovisi li sličnost o prisutnosti vanjske stvarnosti? Kod jasnog mišljenja ne. Za mišljenje u snu moglo bi se reći da se svodi na dokazivanje nečega demonstracijom vanjske stvarnosti. To vrijedi samo za mišljenje u snu, za logiku snova. Jer doista, samo zato jer osoba prelazi iz postojanja u nepostojanje, slika koju je netko stvorio o njoj neće prijeći iz sličnosti u različitost.

Vidite, mnogo toga može postati nužno ako se želi prilagoditi logika, posebno kada se posvuda u logičkim tekstovima danas nalazi: istinitost koncepta sastoji se u, ili se može dokazati, demonstracijom vanjske stvarnosti u fizičkom svijetu. Ali ova definicija istine je sama po sebi besmislica, a besmislica se jednostavno otkriva u činjenici kada se takva usporedba vrši s portretom, naprimjer. Ako danas otvorite znanstvena djela - ne ona koja se bave čistom znanošću - ona samo opisuju, a ako se držite opisa, pa, kakva je šteta u tome da ostanete u pukim snovima? Svatko tko želi opisati vanjski san života i ne tvrdi da formira svjetonazor, može to učiniti. Ali svatko tko na tome gradi svjetonazor, proizvodi pogled na san. I to možete vidjeti: gdje god se danas napravi taj prijelaz, uglavnom se nalazi filozofija snova. Prilično je groteskno kako ljudi ne mogu misliti, odnosno ne mogu misliti na takav način da im je mišljenje unutar onoga u čemu bi trebalo biti. Stoga sam kopirao rečenicu sa stranice 208 ovih predavanja profesora Ziehena, u kojoj on posebno želi skrenuti pozornost na činjenicu da se ne može doći do volje koja leži u osnovi radnje. On kaže sljedeće: 'Mišljenje se sastoji od niza predodžbi, a psihički' - to jest duševno - 'radnja je također niz predodžbi, koji samo ima osobitost da je njegova zadnja karika predodžba kretanja'.

Dakle, eto vam sata. Volja je isključena, zar ne? Vidim sat. To je sada predodžba. Volje nema; vidim sat. Ovaj sat na neki način radi u meni tako što pokreće moždanu koru u neku vrstu pokreta i iz moždane kore prelazi u neku vrstu motoričke zone, kako kaže fiziologija. To prelazi na to. To je predodžba kretanja. Prvo imam predodžbu sata, a čin kretanja slijedi, ne kroz volju, već samo kroz predodžbu kretanja, predodžbom kretanja. Imam samo niz predodžbi, kaže Ziehen. Mišljenje se sastoji od niza predodžbi, a psihički aspekt radnje također je niz predodžbi. Volja je bez sumnje isključena. Uopće nije tu; prvo promatram sat, a zatim promatram pokret svoje ruke. To je sve što je potrebno.

Logiku, iza toga, možete naći prevođenjem ove rečenice u drugu. Možete reći sljedeće: mišljenje se sastoji od niza predodžbi. Dakle, za sada sve u redu. A psihički element u mišljenju stroja je jednostavno predodžba, koja ima

jedinu posebnu značajku da je njezina konačna karika veza predodžbe stroja i pokreta. - Tu imate potpuno istu stvar. Jednostavno ste eliminirali pokretačku silu stroja. Jednostavno ste dodali predodžbu stroja u pokretu onome što ste prethodno mislili.

To je priroda ove logike sna. Naravno, osoba koja ima logiku sna i dalje prihvaća postojanje određenih impulsa u vanjskom svijetu. To neće prihvatiti u unutarnjem svijetu jer želi eliminirati volju. Dakle, cijela knjiga je prožeta takvom logikom sna. Posvuda je prožeta onim što se može okarakterizirati kao: eliminacija volje. Ali onda također eliminira 'Ja', i to je zanimljivo. 'Ja' nije ništa drugo nego niz predodžbi. To će biti eksplicitno objašnjeno u zasebnom odlomku, kako je 'Ja' samo niz predodžbi.

Interesantno je sljedeće, što se može dogoditi. Oprostite mi što vam pričam, rekao bih, o intimnijim tajnama pripreme za predavanje poput današnjeg. Morao sam održati današnje predavanje, zar ne? Ono što objašnjavam nisam htio reći samo kao cjelinu, već sam vas htio uputiti na konkretan slučaj. Za to sam, naravno, morao uzeti ovu knjigu i ponovno je proučiti. Tu sam već završio s proučavanjem. Očito vam ne mogu pročitati cijelu knjigu, već se moram ograničiti na pojedinačne odlomke koje ću predstaviti. Samo sam vam htio pokazati kako trenutni svjetonazor zasnovan na znanosti sna ne može imati volju, kako volja uistinu ne postoji. To sam pokazao u ovoj knjizi, s autorom ove knjige. Zato sam htio posebno skrenuti pozornost na ono što je autor rekao o volji, odnosno što govori protiv volje. Sada gledam kraj knjige: 'Volja', aha, stranica 205 i dalje. Sada to uzmite, vratite se ponovno, i pogledajte što autor kaže o volji. Ali danas sam također rekao, da je u fizičkom svijetu volja u prvom redu percipirana unutar 'Ja', tako da kad govorimo o istinskom 'Ja', zapravo govorimo o 'Ja volje'. Također bih vam želio pokazati kako netko tko ima samo pogled temeljen na snu iz prirodne znanosti, iz sebe govori o 'Ja'. Pročitao sam vam odlomak o njegovom jednostavnom poricanju volje: predodžba kretanja - volja je isključena. Sada sam vam također htio brzo pročitati nešto što kaže o 'Ja'. Ponovno ću uzeti indeks: J - 'Ja' se uopće ne pojavljuje! To je naravno, sasvim dosljedno. Dakle, naravno, imamo knjigu o fiziološkoj psihologiji, knjigu o proučavanju duše, ali 'Ja' se u njoj ne pojavljuje! U indeksu nema reference na to, a ako ga cijelog pregledate, vidjet ćete da se predodžba 'Ja' pojavljuje, što je, naravno, predodžba. Predodžbe on prihvaća; za njega su one samo druga riječ za mehaničke procese mozga. Ali 'Ja' kao takvo se uopće ne pojavljuje; ono je eliminirano.

Dakle, ideal je svakako, eliminirati 'Ja'. Ali ako se čovječanstvo preda i slijedi prirodu, 'Ja' će zapravo biti eliminirano do šeste post atlantske epohe; jer ako nedostaju impulsi volje koji proizlaze iz središta vlastitog bića, onda se malo može govoriti o 'Ja'. U petoj epohi, ljudi su se morali uzdići do 'Ja'. Ali taj 'Ja' bi mogli ponovno izgubiti, ako ga istinski ne bi tražili unutarnjim

naporom. Svatko tko išta zna o takvim stvarima u svijetu, može vam reći koliko ljudi danas nažalost susrećemo koji govore o osjećaju slabljenja svog 'Ja'. Koliko ljudi danas zapravo ne zna što bi sa sobom jer ne znaju kako ispuniti svoje duše duhovnim sadržajem na konkretan način. To je poglavlje s kojim se suočavamo, poglavlje neizrecive unutarnje tuge, koja je, naprimjer, u našem sadašnjem vremenu rasprostranjenija nego što se obično vjeruje. Jer broj ljudi koji su u osnovi bespomoćni pred svijetom sve je veći, jer u sebi ne mogu pronaći impulse da to 'Ja' nose kroz svijet pojavnosti.

To je pak, povezano s onim što sam ovdje često objašnjavao: da je u prošlosti bilo potrebno da ljudi prvo dođu do neke predodžbe svog 'Ja', a mi smo u vremenu kada tek dolaze do prave 'Ja' predodžbe. Znate, latinski, kao jezik četvrte epohe, samo je iznimno pribjegavao 'Ja'. Ljudi tada još nisu govorili o 'Ja', još uvijek je bilo sadržano u glagolu. Što se razvoj svijeta, uključujući jezike, više približavao petoj post atlantskoj epohi, to se 'Ja' više odvajalo. To 'Ja' se na odgovarajući način može pronaći kroz Krist impuls. A činjenica da se unutar Srednje Europe to 'Ja' najčistije ujedinjuje s Krist impulsom lingvistički, izražava se činjenicom da se u našem 'Ja', kroz unutarnju duhovnu nužnost razvoja, izražavaju Kristovi inicijali: I-C-H, Isus Krist.

Ovo se može činiti kao san onima koji žele ostati u području znanosti snova. Za one koji se probude iz ovog svjetonazora snova, ovo je velika, značajna istina. 'Ja' izražava povezanost ljudskih bića s Isusom Kristom. Ali ljudska bića moraju ovo 'Ja' održavati ispunjavajući ga sadržajima znanosti duha. Moći će ga ispuniti samo tako što će slobodu učiniti nužnošću, kroz znanost duha. Zaista, kako se u ranijim vremenima moglo reći da je sjećanje na prethodne zemaljske živote za čovjeka normalno? Za sljedeće živote će biti normalno.

Kako ljudi budu shvaćali i oživljavali svoje 'Ja' tijekom pete post atlantske epohe, bit će normalno da će ljudi u budućnosti sve više doživljavati sjećanje na svoje prethodne zemaljske živote. Jednako tako bi se moglo reći: znanost duha je prava priprema za pravilno sjećanje na prethodne zemaljske živote. Ali oni koji bježe od znanosti duha, imat će to sjećanje tako duboko da ga jednostavno neće moći unijeti u svoje duše. Nešto će im nedostajati. To jest, ljudi će se podijeliti u dvije klase. Neki će znati: ako izvučem najdublji dio svoje duše, to će me vratiti u prethodne zemaljske živote. Drugi će osjetiti unutarnji poriv koji će se izražavati u čežnji. I nešto se neće htjeti pojaviti, kroz cijelu inkarnaciju, nešto se neće htjeti pojaviti, ostajući poput koncepta koji se traži i ne može pronaći. To će biti rezultat nedostatka pripreme za sjećanje na prethodne zemaljske živote.

Kada se govori o tim stvarima, govori se o onom stvarnom, apsolutnom stvarnom. Prvo se mora istinski shvatiti 'Ja' kroz znanost duha, ako ga se želi sjetiti u kasnijim zemaljskim životima. Može li se netko sjetiti nečeg

drugog o čemu nikada nije imao predodžbu? Je li stoga čudo što se ljudi još ne mogu sjetiti 'Ja' sada, budući da u ranijim vremenima još nisu imali predodžbu? Sve se može razumjeti istinskom logikom. Ali naravno, logika sna takozvanog monizma u našem vremenu, uvijek će se buniti protiv onoga što mora proizaći iz istinske logike znanosti duha.

NAPOMENA

Predavanja je službeno stenografirala Helene Finckh. Ovo izdanje temelji se na transkripciji u običan tekst.

Drugo izdanje uredio je Ernst Weidmann.

Naslov serije predavanja temelji se na Rudolfu Steineru; sažetke pojedinačnih predavanja dodanih trećem izdanju (1982.) napisao je Hans Merkel.